



TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH
RESPUBLIKA ILMIY-METODIK
MARKAZI

MEDIASAVODXONLIK

bo'yicha metodik qo'llanma



Toshkent-2025

UO'K: 316.774

KBK: 60.56

ISBN: 978-9910-06-790-7

Mualliflar:

Xo'jaqulov Shavkat Samatovich – Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi Mediamarkaz boshlig'i

Xasanov Baxodir Firdavsiy o'g'li – Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi bosh mutaxassisi

Taqrizchilar:

Abduvali Abdumalikovich Ismailov – Abdulla Avloniy nomidagi Pedagogik mahorat milliy instituti rektori, i.f.f.d. (PhD), dotsent

Feruza Ruzimbayevna Madraximova – Urganch davlat pedagogika instituti rektori, Pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Nozima Faxritdinovna Muratova – O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti internet jurnalistika va ijtimoiy tarmoqlar fakulteti dekani, ilmiy ishlar va innoatsiyalar bo'yicha prorektori, f.f.d. (DSc), dotsent

Abdiraimov Shohruh Samad o'g'li – Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi bosh mutaxassisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

MEDIASAVODXONLIK bo'yicha metodik qo'llanma – Toshkent, 2025. –

150 bet.

© Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi

SO'ZBOSHI

Bugungi globallashuv davrida axborot manbalarining xilma-xilligi, virtual dunyoning cheksiz imkoniyatlari va raqamli vositalarning qulayligi hayotimizning ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

Bu esa, bir tomondan, axborot almashish imkoniyatlarini kengaytirs, ikkinchi tomondan, turli darajadagi noto'g'ri talqinlarning kuchayishiga olib kelmoqda.

Aynan shunday muhitda jamiyat uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va shaxsiy fikr-mulohazalarni to'g'ri ifoda etish eng muhim ko'nikmalarda biri bo'lib qolmoqda.

Shunday ekan, mediasavodxonlik nafaqat axborotni to'g'ri qabul qilish, balki uni tahlil qilish, shubha bilan yondashish va mantiqiy xulosalar chiqarishga o'rgatadi.

Bu orqali o'qituvchilar ta'lim jarayonida mediasavodxonlikni samarali joriy etishning ilg'or metodlarini o'zlashtiradi, o'quvchilar esa tanqidiy fikrlash va axborotni to'g'ri talqin qilish qobiliyatlarini shakllantiradilar.

Shu nuqtayi nazardan "Mediasavodxonlik bo'yicha metodik qo'llanma" ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etishga yo'naltirilgan qimmatli manbadir.

Qo'llanmada o'quvchilarni faqat axborot iste'molchilari emas, balki axborotni ongli va mas'uliyatli tarzda yaratish va tarqatish qobiliyatiga ega shaxslarga aylantirish maqsad qilingan. Undagi darslar, interaktiv mashqlar va amaliy faoliyatlar o'quvchilarning faqat nazariy bilimlarini



oshirib qolmasdan, balki ularni real hayotda qo'llash imkoniyatlarini ham beradi.

Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, mediasavodxonlikni rivojlantirish orqali biz yosh avlodni raqamli dunyoda ongli, tanqidiy fikrlovchi va faol ishtirokchilar sifatida tarbiyalaymiz.

Bu esa, o'z navbatida, jamiyatimizning ijtimoiy barqarorligi va demokratiyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ta'limni rivojlantirish respublika

ilmiy-metodik markazi direktori

Yuliya Risyukova



MEDIASAVODXONLIK bo'yicha metodik qo'llanma

REJASI

O'quv qo'llanmaning mazmuni:

1. Kirish

- o Mediasavodxonlik nima?
- o Mediasavodxonlikning ahamiyati.
- o Qo'llanmaning umumiy maqsadi va vazifalari.



Dars kontenti:

1-DARS:

MENING DUNYO BILAN MULOQOTIM

- ✓ **Maqsad:** O'quvchilarga o'zaro axborot almashishning turlari va usullari haqida tushuncha berish.
- ✓ **Asosiy mavzular:** Shaxsiy va ommaviy axborot, ijtimoiy muloqot usullari.
- ✓ **Qo'shimcha materiallar:** Axborot vositalarining turlari. Tahlil qilish uchun misollar.
- ✓ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilarni o'zlari foydalanadigan axborot vositalarini tanqidiy ko'rib chiqishga undash.
- ✓ **Bu qiziq:** Axborot texnologiyalarining kundalik hayotga ta'siri.

2-DARS:

AXBOROT

- ✓ **Maqsad:** O'quvchilarga axborot turlari, ularning xususiyatlari va axborotni tanlash mezonlarini tushuntirish.
- ✓ **Asosiy mavzular:** Haqiqiy va noto'g'ri axborot, axborotni tahlil qilishning asosiy mezonlari.



✔ **Qo'shimcha materiallar:** Axborotni qanday ajratish kerakligi haqida tushuntirishlar.

✔ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilarga turli axborot manbalaridan yangiliklarni tahlil qilishni o'rgatish.

✔ **Bu qiziq:** Noto'g'ri axborotning jamiyatga ta'siri va tarqalish mexanizmlari.

3-DARS:

O'YINLAR HAYOTIMIZNING BIR QISMI SIFATIDA

✔ **Maqsad:** Media o'yinlarning jamiyatga va yoshlarga ta'siri haqida tushuncha berish.

✔ **Asosiy mavzular:** Media o'yinlarning turlari, ularning ijobiy va salbiy tomonlari.

✔ **Qo'shimcha materiallar:** O'yinlarning axborot tarqatishdagi roli.

✔ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilar media o'yinlarni tahlil qilib, ulardan to'g'ri foydalanish bo'yicha fikrlarini bildiradilar.

✔ **Bu qiziq:** Media o'yinlarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi va imkoniyatlari.

4-DARS:

MEN INTERNETDA

✔ **Maqsad:** O'quvchilarni internetning imkoniyatlari va xavflari haqida ogohlantirish.

✔ **Asosiy mavzular:** Internet madaniyati, xavfsizlik qoidalari va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish.

✔ **Qo'shimcha materiallar:** Internetda xavfsiz ishlash bo'yicha qo'llanma.

✔ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilarga internetdagi xavfsizlik choralari o'rganish va amalda qo'llash imkoniyatlari.

✔ **Bu qiziq:** O'quvchilar bilan internetdagi so'nggi yangiliklar va tendensiyalarni muhokama qilish.



5-DARS:

MEN - HAQIQIY VA VIRTUAL

- ✓ **Maqsad:** O'quvchilarga real hayot va virtual dunyoning farqlarini o'rgatish.
- ✓ **Asosiy mavzular:** Shaxsiy identifikatsiya, haqiqiy hayot va virtual hayotda o'zini namoyon qilish.
- ✓ **Qo'shimcha materiallar:** Virtual hayotda o'zini qanday himoya qilish kerakligi haqida maslahatlar.
- ✓ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilar virtual dunyoda o'z shaxsiy hayotini qanday boshqarish haqida tahlil qiladi.
- ✓ **Bu qiziq:** O'quvchilar virtual hayotdagi soxta identifikatsiya va uning xavflarini o'rganadilar.

6-DARS:

MULOQOT ETIKASI

- ✓ **Maqsad:** O'quvchilarga media va muloqotda etika qoidalarini o'rgatish.
- ✓ **Asosiy mavzular:** Etika, hurmatli va mas'uliyatli muloqotning ahamiyati.
- ✓ **Qo'shimcha materiallar:** Mediamuloqotdagi etika qoidalari bo'yicha qo'llanmalar.
- ✓ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilar turli media kanallarda etika qoidalariga amal qilishni tahlil qiladi.
- ✓ **Bu qiziq:** Turli mamlakatlarda mediamuloqot etikasidagi farqlar.

7-DARS:

TARMOQ XAVFSIZLIGI

- ✓ **Maqsad:** O'quvchilarga internetda xavfsizlik qoidalariga amal qilishni o'rgatish.
- ✓ **Asosiy mavzular:** Tarmoq xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish usullari.



✓ **Qo'shimcha materiallar:** Internet xavfsizligi bo'yicha interaktiv materiallar.

✓ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilar shaxsiy ma'lumotlarini qanday himoya qilish haqida bilimlarini mustahkamlaydi.

✓ **Bu qiziq:** O'quvchilar uchun o'yin orqali tarmoq xavfsizligini o'rgatuvchi platformalar.

8-DARS:

TANQIDIY FIKRLASH

✓ **Maqsad:** O'quvchilarning axborotni tanqidiy tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirish.

✓ **Asosiy mavzular:** Tanqidiy fikrlashning tamoyillari va texnikalari.

✓ **Qo'shimcha materiallar:** Axborotni qanday tahlil qilish va tanqidiy yondashuvni qo'llash bo'yicha maslahatlar.

✓ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilar turli axborotlarni tahlil qilib, xulosalar chiqaradilar.

✓ **Bu qiziq:** Turli axborot manbalaridan tanqidiy fikrlash yuzasidan misollar.

9-DARS:

KONTENT YARATISH

✓ **Maqsad:** O'quvchilarni media kontent yaratish jarayoniga jalb qilish.

✓ **Asosiy mavzular:** Media kontent yaratish jarayoni, kreativ yondashuv.

✓ **Qo'shimcha materiallar:** Media kontent yaratish uchun qo'llanma.

✓ **Amaliy mashqlar:** O'quvchilar o'z media loyihalarini ishlab chiqadilar.

✓ **Bu qiziq:** O'quvchilarning ijodiy ishlarini namoyish etish uchun platforma yaratish.



10-DARS:

UMUMLASHTRISH

✓ **Maqsad:** O'quvchilarning o'rganilgan mavzular bo'yicha bilimlarini mustahkamlash va umumlashtirish.

✓ **Asosiy mavzular:** Darslarda o'rganilgan asosiy tushunchalar va ko'nikmalarni mustahkamlash.

✓ **Test sinovlari:** Har bir dars bo'yicha testlar va amaliy topshiriqlar.

✓ **Bu qiziq:** O'quvchilar uchun media mavzusida umumiy savol-javob.

O'quvchilar o'z bilimlarini oshirishi uchun terminologiya va tushunchalar lug'ati





KIRISH

Bugungi kunda jamiyat turli axborot vositalari orqali keng ko'lamli axborot manbaiga duch keladi va har kuni minglab yangiliklar, postlar, videolar, xabarlar uzatiladi. Bunday sharoitda insonning axborotni to'g'ri qabul qilishi, uni to'g'ri talqin qilishi va undan oqilona foydalanishi hayotiy zaruratga aylanmoqda.

Axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan dunyoda ma'lumotlar oqimi tobora kengayib bormoqda. Barcha axborot manbalari – ijtimoiy tarmoqlar, yangilik saytlari, bloglar va boshqa raqamli platformalar foydalanuvchilarga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

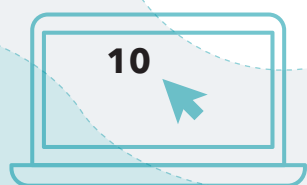
Ammo bu axborotlarning barchasi to'g'ri va haqqoniy emas. Ba'zan dezinformatsiya, propaganda yoki noto'g'ri axborotlar foydalanuvchilarni chalg'itadi, noto'g'ri qarorlar qabul qilishga olib keladi va jamiyatdagi turli salbiy jarayonlarni kuchaytiradi. Ayni shunday jarayonlarda aholining turli tahdidlar va yolg'on axborotlardan himoya qilish uchun mediasavodxonlik eng muhim vositalardan biriga aylanadi.

Xo'sh, mediasavodxonlik bu nima? Mediasavodxonlik – bu axborotni tanqidiy qabul qilish va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi zamonaviy ko'nikma bo'lib, turli media vositalarida tarqatilayotgan ma'lumotlarning mazmuni, manbalari, maqsadlari va ta'sirini anglash imkonini beradi.

Mediasavodxonlik shaxsning faqatgina axborot iste'molchisi bo'lib qolmasdan, o'zaro muloqotda axborotni to'g'ri va samarali uzata olishi, noto'g'ri ma'lumot va dezinformatsiyadan himoyalaniishi, media vositalarini to'g'ri boshqarishi uchun muhimdir.

Bu insonlarga nafaqat mavjud axborotni tahlil qilish, balki yangiliklar va hodisalarni tanqidiy nazar bilan baholash, ommaviy axborot vositalarida paydo bo'layotgan fikrlarga nisbatan mustaqil qarash shakllantirish imkoniyatini beradi.

Ayni shu imkoniyatlar bugungi kunda mediasavodxonlikning ahamiyati tobora oshib borayotganligini ham ko'rsatadi. Bu, shuningdek, jamoatchilikka axborotning qanchalik to'g'ri ekanini aniqlash va unga tanqidiy yondashishga ham ko'maklashadi. Mediasavodxon shaxs o'ziga yetib kelgan ma'lumotni chuqur tahlil qilib, uning maqsadi, manbasi, kim tomonidan va nima uchun tarqatilganini tushunadi. Bu esa, o'z navbatida, insonning o'z fikrini shakllantirishda xolislikni saqlashga yordam beradi.



Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, mediasavodxonlikning ta'limdagi ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'lishini ko'rishimiz mumkin:

1. O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish.

O'quvchilar turli axborotlar asosida to'g'ri xulosalar chiqara olishlari, muammolarni tahlil qilib, ularga nisbatan o'z fikrlarini mustaqil ifoda etishlari kerak. Mediasavodxonlik bunga ko'maklashadi.

2. Noto'g'ri ma'lumotlarga qarshi immunitet hosil qilish.

O'quvchilarni dezinformatsiya va manipulyatsiyadan himoyalashda mediasavodxonlik muhim rol o'ynaydi. Bu ularni yolg'on ma'lumotlardan himoya qilish va to'g'ri ma'lumot asosida qaror qabul qilishga o'rgatadi.

3. Texnologiyadan oqilona foydalanish.

Media vositalaridan oqilona foydalanishni o'rgatish orqali o'quvchilar axborotning o'z hayotiga ijobiy ta'sirini oshiradi va salbiy ta'siridan himoyalanadi.

4. Ijtimoiy mas'uliyat va faoliyatni rivojlantirish.

Axborot oqimlarida faol va mas'uliyatli shaxs bo'lish uchun mediasavodxonlikni shakllantirish zarurdir. Bu orqali o'quvchilar ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etishlari va ongli ravishda axborot tarqatishlari mumkin bo'ladi.

Qo'llanmaning umumiy maqsadi va vazifalari

Mazkur qo'llanma mediasavodxonlikni ta'lim jarayoniga samarali kiritish maqsadida ishlab chiqilgan bo'lib, uning asosiy maqsadi – o'qituvchilar va o'quvchilarni zamonaviy media muhitida ishonchli, tanqidiy va samarali axborotdan foydalanishga o'rgatishdir.

Bunda ko'tarilgan mavzular o'quvchilarni media vositalari orqali olingan ma'lumotlarni tahlil qilishga o'rgatish, ular orasida tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, hamda o'qituvchilar uchun samarali metodik yondashuvlar taklif qilishga qaratilgan.

Qo'llanmaning vazifalari esa quyidagilardan iborat:

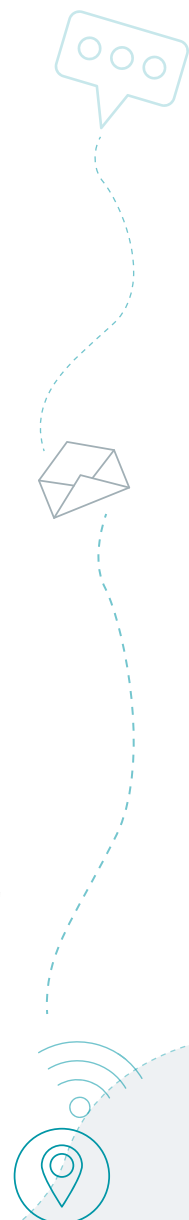
1. Mediasavodxonlik asoslarini tushuntirish va o'rgatish.

O'quvchilarni axborotni saralash, tahlil qilish va ularni to'g'ri talqin qilishga o'rgatish.

2. Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun o'qituvchilarga zarur metodikalarni taqdim etish. O'qituvchilar uchun dars jarayonida mediasavodxonlikni kiritish usullarini va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni ko'rsatish.

3. Dezinformatsiyaga qarshi turish ko'nikmalarini shakllantirish.

O'quvchilar va o'qituvchilar orasida noto'g'ri axborot va axborot manipu-



yatsiyasiga qarshi immunitetni kuchaytirish.

4. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli vositalardan xavfsiz foydalanish.

Axborot texnologiyalaridan xavfsiz va oqilona foydalanishni o'rgatish, axborot xavfsizligi madaniyatini rivojlantirish.

5. Media orqali o'z fikrini bildirish va axborotni to'g'ri yetkazish ko'nikmasini rivojlantirish. O'quvchilar va o'qituvchilarni media vositalari orqali o'zlarini ifoda etishga o'rgatish va bu jarayonda mas'uliyatli bo'lishni shakllantirish.

Ushbu metodik qo'llanma, mediasavodxonlikni rivojlantirish orqali ta'lim jarayonining sifatini oshirishga qaratilgan. O'quvchilarning zamonaviy media vositalaridan samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish orqali ularning tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini kuchaytirish mumkin. Qo'llanma nafaqat ta'lim jarayonida, balki kundalik hayotda ham media muhitida to'g'ri yo'naltirilgan insonlarni shakllantirishga xizmat qiladi.



1-dars

MENING DUNYO BILAN MULOQOTIM

I. Kirish

✓ **Maqsad:** O'quvchilarga muloqot tushunchasi, uning turlari va hayotdagi o'rnini haqida umumiy tushuncha berish.

✓ **Asosiy tushunchalar:** Muloqot, verbal muloqot, noverbal muloqot, axborot almashish, emoji'lar.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism.

1. Mavzuning kirish qismi: O'qituvchi o'quvchilarga muloqot mavzusining muhimligini tushuntiradi.

Muloqot inson hayotining ajralmas qismidir. Biz kundalik hayotimizda muloqot orqali atrofimizdagi insonlar, jamiyat, va umuman, dunyo bilan aloqada bo'lamiz. Muloqot bizning fikrlarimizni ifoda etish, boshqa insonlar bilan o'zaro tushunishni rivojlantirish va turli maqsadlarga erishishda yordam beradi.

Muloqotning to'g'ri va samarali tashkil etilishi, ayniqsa, bugungi tezkor va globallashtirilgan dunyoda alohida ahamiyatga ega. Har birimiz turli odamlar bilan gaplashamiz, fikr almashamiz, lekin har doim ham muloqot mazmunli va samarali bo'lavermaydi. To'g'ri va tushunarli muloqot ko'nikmalari shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy muvaffaqiyat va hatto kasbiy yutuqlarga olib kelishi mumkin.

Muloqot faqat so'zlar orqali emas, balki tananing imo-ishoralari, yuz ifodalari va boshqa vositalar orqali amalga oshiriladi. Shu bois muloqot qanchalik keng qamrovli va murakkab jarayon ekanini tushunish muhimdir. Biz nafaqat fikrlarimizni boshqa odamlar bilan o'rtoqlashishimiz, balki ularning javoblarini to'g'ri anglash va tushunish orqali ham muloqotning muhim tomonlarini anglaymiz.

Bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali butun dunyo bilan muloqot qilish imkoniyati kengaydi. Shunday ekan, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish faqat shaxsiy darajada emas, balki global darajada ham muhim ahamiyat kasb etadi. Muloqot qanchalik yaxshi rivojlangan bo'lsa, inson o'z fikrlarini tushunarli, mantiqli va samarali yetkazib bera oladi,

shuningdek, o'zgalarning fikrini to'g'ri tushunib, o'z nuqtayi nazarini qayta ko'rib chiqishga tayyor bo'ladi.

Shunday qilib, muloqot nafaqat shaxsiy hayotda, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarida ham muvaffaqiyatga erishishning kalitlaridan biri hisoblanadi. O'quvchilar muloqotning turli usullari, samarali va madaniyatli muloqotning ahamiyatini tushunib yetishi, kelajakda ular uchun hamkasblar, do'stlar, oila a'zolari va keng jamoatchilik bilan o'zaro tushunishni osonlashtiradi.

2. Interaktiv faoliyat ("O'yin boshqotirma"):

✓ **Maqsad:** Ushbu interaktiv o'yin orqali o'quvchilar muloqotning ikki xil turini – imo-ishoralar va so'zlar yordamida muloqot qilishni tajriba qilib ko'rishadi. Bu o'yin muloqotning turli shakllari orasidagi farqni tushunishga yordam beradi va nima uchun samarali muloqot zarurligini ochib beradi.

✓ **Natija:** O'quvchilarga muloqotsiz va muloqot bilan bajarilgan faoliyatni solishtirib, muloqotning hayotdagi ahamiyatini tushuntiriladi.

1-boshqotirma: Imo-ishoralar orqali muloqot qilish

✓ **1-bosqich:** Kirish

✓ **O'qituvchi:** "Endi barchangizga bir topshiriq beraman. Ammo bu topshiriqni bajarish jarayonida gaplashish taqiqlanadi. Faqatgina imo-ishora va tana harakatlari orqali bir-biringiz bilan muloqot qilishingiz mumkin."

✓ (O'quvchilarni guruhlariga ajrating, har bir guruhga oddiy topshiriq bering: masalan, biror narsani tavsiflash, qandaydir masalani yechish, yoki biror buyumni joyiga qo'yish vazifasi.)

✓ **Maslahat:** Guruhda har bir kishi bir xil maqsadga erishishi uchun bir-birini yaxshi tushunishi kerak bo'ladi. Bu jarayonda qanday qiyinchiliklar yuzaga kelishini kuzating.

2-bosqich: Faoliyatni boshlash

✓ **O'qituvchi:** "Boshlashga tayyormisiz? Eslatib o'taman, gaplashish mumkin emas. Faqat imo-ishoralar!"

✓ Guruhlar imo-ishoralar yordamida muloqot qilishga kirishadilar. O'qituvchi ularning o'zaro tushunishini va qiyinchiliklarga qanday javob berayotganini kuzatadi.

3-bosqich: O'yinni tugatish va tahlil qilish

✔ **O'qituvchi:** "Yaxshi, endi barchangiz to'xtang. Bu jarayonda nima his qildingiz? Imo-ishoralar bilan muloqot qilish qiyin bo'ldimi? O'zingizni qanday his qildingiz?"

✔ **Javoblar:** "Qiyin bo'ldi", "Ba'zida nima qilish kerakligini tushunmadik", "Ko'p vaqt ketdi" kabi fikrlar aytilishi mumkin.

4-bosqich: Xulosalash

✔ **O'qituvchi:** "Demak, imo-ishoralar yordamida muloqot qilish juda qiyin bo'lishi mumkin. Hamma bir-birini har doim ham tushunavermaydi. Shuning uchun, til va so'zlar muloqotning samarali bo'lishida muhim ahamiyatga ega."

2-boshqotirma: So'zlar orqali muloqot qilish

✔ 1-bosqich: Kirish

✔ **O'qituvchi:** "Endi sizga yana bir vazifa beraman, ammo bu safar gaplashishga ruxsat bor. Bir-biringiz bilan suhbatlashib, muammoni yechishga harakat qilasiz. Tayyormisiz?"

2-bosqich: Faoliyatni boshlash

✔ **O'qituvchi:** "Boshlang! Bu safar so'zlashish orqali muloqot qiling."

✔ O'quvchilar suhbatlashib, bir-birlari bilan ochiq muloqot orqali topshiriqni bajarishga kirishadilar. O'qituvchi bu jarayonni kuzatib, qanday qilib o'quvchilar samarali muloqot qilayotganini va qiyinchiliklarga qanday javob berayotganini ko'radi.

3-bosqich: O'yinni tugatish va tahlil qilish

✔ **O'qituvchi:** "Endi to'xtang. Bu safar gaplashish bilan qanday natijalarga erishdingiz? Oldingi imo-ishorali muloqotga qaraganda farq bormi?"

✔ **Javoblar:** "Osonroq bo'ldi", "Tez tushundik", "Qiyinchilik kam bo'ldi" kabi fikrlar aytilishi mumkin.

4-bosqich: Xulosalash

✔ **O'qituvchi:** "So'zlashish orqali muloqot qilish yanada samarali ekanini ko'rdingiz. Gaplashish yordamida bir-birimizni to'liq tushunamiz va muammolarni yechishimiz osonroq bo'ladi. Ammo shuni unutmangki, imo-ishoralar ham muloqotning bir qismi, lekin to'g'ri tushunish uchun biz ko'pincha so'zlar va imo-ishoralarni birgalikda ishlatamiz."



✔ **Xulosa:** O'qituvchi o'quvchilarga muloqotning turli shakllarini tushuntiradi va ularning qanday qilib bir-birini to'ldirishini anglatadi. Har ikki boshqotirmaning tajribasidan keyin, o'quvchilarga muloqotning **har tomonlama ahamiyatini tushunib olish imkoniyati beriladi.**

III. Mavzuni o'rgatish: Muloqot turlari.

Muloqot nima?

Muloqot – bu odamlar orasidagi axborot almashish jarayoni bo'lib, biz o'z fikrlarimizni, his-tuyg'ularimizni va ma'lumotlarni boshqalarga yetkazamiz. Muloqot bizning kundalik hayotimizning markaziy qismida joylashgan va u har qanday munosabatlarni qurishda asosiy vositadir. Biz oila a'zolarimiz, do'stlarimiz, maktabdagi ustozlarimiz va hatto ijtimoiy tarmoqlar orqali ham muloqot qilamiz.

Misol uchun, siz oila a'zolaringiz bilan ovqat paytida suhbatlashasiz, maktabda o'qituvchi bilan o'qish haqida gaplashasiz yoki do'stlaringiz bilan yangi yangiliklarni muhokama qilasiz. Hatto ijtimoiy tarmoqlar orqali yozma xabarlar yuborish ham muloqotning bir qismi hisoblanadi.

Muloqotning ikki asosiy turi mavjud: verbal va nonverbal muloqot. Har ikkalasi ham odamlar orasidagi axborot almashishda muhim ahamiyatga ega.

Verbal muloqot – bu og'zaki yoki yozma ravishda axborot almashish jarayoni. Masalan, siz maktabda dars berayotgan o'qituvchining nutqini eshitasiz yoki kitobda yozilgan ma'lumotlarni o'qiysiz. Bu verbal muloqotning bir qismi.

Verbal muloqot o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- Og'zaki nutq – suhbatlar, ma'ruzalar, dars jarayonidagi savol-javoblar.
- Yozma muloqot – xatlar, elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar yoki SMS xabarlar.

Nonverbal muloqot esa imo-ishoralar, tana harakatlari va yuz ifodalari orqali amalga oshiriladi. Ba'zida so'zsiz ham odamlar bir-birlarini tushuna olishadi. Misol uchun, do'stingizni ko'rganingizda unga tabassum qilsangiz, u bu tabassumni iliq munosabat deb qabul qiladi.

Nonverbal muloqot quyidagi vositalar orqali amalga oshiriladi:

- Imo-ishoralar – qo'l harakatlari yoki ishoralar orqali fikr bildirish.
- Yuz ifodalari – quvonch, g'azab, hayrat kabi his-tuyg'ularni yuz orqali ifodalash.
- Tana harakatlari – masalan, quchoqlash yoki qo'l silkish.

Quyidagi diagramma orqali verbal va nonverbal muloqotning turli vositalarini tahlil qilib, ularning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rib chiqamiz. Bu o'quvchilarga har bir muloqot turi qanday amalga oshirilishini tushunishga yordam beradi.

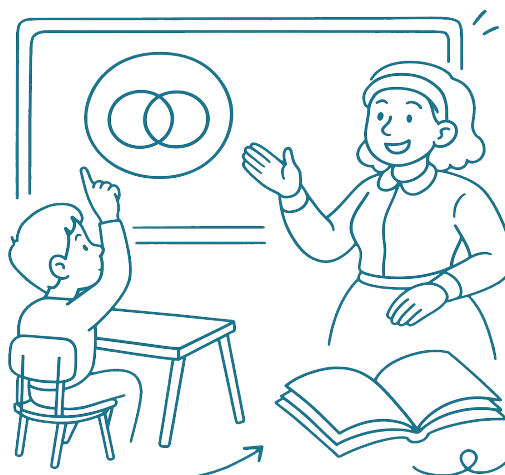


IV. Amaliy mashg'ulot: "Muloqot doirasi".

Maqsad: Ushbu amaliy mashg'ulot orqali o'quvchilar o'zlarining turli guruhlar bilan qanday muloqot qilishlarini vizual tarzda ko'rishadi. Bu jarayonda ular muloqot doiralarining qanday kengayishi yoki torayishini tushunadilar.

1. Kirish qismi:

• **O'qituvchi:** "Bugun biz "Muloqot doirasi" deb nomlangan amaliy



mashg'ulotni bajaramiz. Har birimiz turli vaziyatlarda turli odamlar bilan muloqot qilamiz, to'g'rimi? Ota-onalarimiz, do'stlarimiz, o'qituvchilarimiz, va hattoki begona insonlar bilan. Endi esa o'zimizning muloqot doiralari-mizni aniqlashga harakat qilamiz."

2. Birinchi bosqich: Dorskaga muloqot doirasini chizish

• **O'qituvchi:** "Endi o'quvchilardan biri dorskaga chiqib, o'z muloqot doirasini chizadi. Dastlab, markazga o'zi - ya'ni, o'z ismini yozadi. Keyin esa u kimlar bilan tez-tez muloqot qilayotganini aytib beradi va ular uchun doiralar chiziladi. Muloqot qanchalik yaqin bo'lsa, shuncha kichikroq masofadagi doira chizamiz."

Ko'rsatmalar:

O'quvchilardan biri dorskaga taklif qilinadi. O'quvchi doskaning o'rtasiga o'z ismini yozadi.

O'qituvchi: "O'zing qaysi insonlar bilan ko'p muloqot qilasan?"

O'quvchi (masalan): "Ota-onam bilan."

O'qituvchi: "O'zingni markaz deb hisoblaganda, ota-onalaringni yaqin doiraga joylashtir, ular bilan muloqoting eng yaqin, shunday emasmi?"

O'quvchi ota-onasini yaqin doiraga yozadi. Keyin o'quvchi do'stlari, o'qituvchilari va boshqa odamlar bilan qanday muloqotda bo'lishini aytadi va ularning nomlarini doiralar ichida joylashtiradi. Sinf bu jarayonda yordam beradi.

3. Tahlil qilish va izohlash

• **O'qituvchi:** "Ajoyib! Endi hamma bu muloqot doirasiga qarasin. O'zingizning doirangizda qaysi odamlar eng yaqin, qaysi odamlar uzoqroqda ekanini ko'rib turibsiz. Muloqot doirasi har birimiz uchun o'ziga xos. Endi muloqot doirasi qanday kengayishi yoki torayishini tushuntirib bera-man."

Izoh berish:

O'qituvchi: "Masalan, yangi odamlar bilan tanishganingda, muloqot doirang kengayadi. Yangi do'stlar, yangi tanishlar qo'shiladi. Ammo kim bilandir aloqa susayganida yoki uzilganda, bu doira torayishi mumkin."

"Yana bir muhim narsa: turli odamlar bilan qanday muloqot qilishingiz farqlanadi. Ota-onangiz bilan qanday muloqot qilasiz? Do'stlaringiz bilan-chi? O'qituvchilar bilan gaplashganingizda, nutqingiz qanday o'zgaradi?"

Savollar bilan tahlil qilish:

"Sizningcha, qaysi muloqotlar eng yaqin va samimiy bo'ladi? Nega?"

"Begona odamlar bilan qanday gaplashasiz? Ota-onangiz bilan bo'lgan suhbatdan nima bilan farq qiladi?"

4. Guruh bilan muhokama

• **O'qituvchi:** "Endi siz hammasini tushundingizmi? Muloqot doirasi bizning kundalik hayotimizda qanday muloqot qilishimizga qarab kengayadi yoki torayadi. Biz har bir odam bilan turli darajadagi muloqotga kirishamiz. Ota-onamiz va yaqin do'stlarimiz bilan yaqin, samimiy muloqot qilamiz, o'qituvchilar bilan esa biroz rasmiyroq bo'lamiz. Begona odamlar bilan esa juda ehtiyotkor bo'lamiz."

Yakun:

"Muloqot doirangizdagi har bir kishi bilan qanday muloqot qilishni tushunish bu mavzuni chuqurroq o'rganishingizga yordam beradi. Muloqot doirasi kengaysa ham, toraysa ham, har doim muloqot qilish madaniyatiga e'tiborli bo'lishimiz kerak."

V. Guruhlarda ishlash: "Muloqotning asosiy jihatlari".

Ushbu mashg'ulot o'quvchilarga muloqotning turli jihatlarini o'rganishga yordam beradi. Guruhli ish va kichik taqdimotlar orqali o'quvchilar muloqotning har bir elementini yaxshiroq tushunishadi.

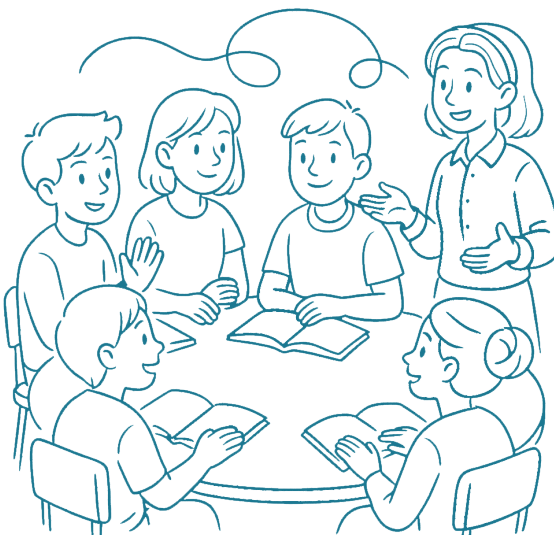
Kirish qismi (O'qituvchi tushuntiradi)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda biz muloqotning turli jihatlarini o'rganamiz. Har bir guruhga alohida mavzu topshiriladi, va sizlar shu mavzuni o'rganib, sinfga taqdimot qilasiz. Buning uchun guruhlarga bo'linamiz."

Guruhlarga bo'lish

O'qituvchi: "Endi hammangizni besh guruhga bo'lamiz. Har bir guruhga o'z mavzusi bo'ladi. Diqqat bilan eshiting:

Birinchi guruh – **Muloqot vositalari**. Siz nimadan foydalanib muloqot qilinishini o'rganasiz.



Ikkinchi guruh – **Muloqot turlari**. Siz muloqotning qachon va qanday vaziyatlarda amalga oshirilishini o'rganasiz.

Uchinchi guruh – **Muloqot maqsadi**. Siz muloqotning nima uchun, qaysi maqsadda qilinishini o'rganasiz.

To'rtinchi guruh – **Muloqot usullari**. Siz qanday usullar orqali muloqot qilinishini o'rganasiz.

Beshinchi guruh – **Muloqot joylari**. Siz muloqot qayerda amalga oshirilishini o'rganasiz."

O'qituvchi: "Har bir guruh o'z mavzusini o'rganib, taqdimot tayyorlashi kerak. Har bir guruhdan kimdir tayyorlanib sinf oldida o'z mavzusini tushuntirib beradi."

Guruh ishi

O'qituvchi: "Sizlarga mavzuni o'rganish va taqdimotni tayyorlash uchun 15 daqiqa vaqt beriladi. Shu vaqt ichida guruhda hamma birgalikda ishlasin, fikr almashing va taqdimotni tayyorlang."

Ko'rsatmalar:

Har bir guruh mavzusi haqida ma'lumot to'plashi, keyin esa o'rganilgan jihatlarini aniqlab, ularni taqdimotga tayyorlashi kerak.

Taqdimotda eng muhim tushunchalarni tushuntirish uchun 3-5 daqiqa vaqt ajratiladi.

Taqdimot

O'qituvchi: "Endi har bir guruh o'z natijalarini taqdim etadi. Sizlar taqdimot qilganingizda qolgan o'quvchilar e'tibor bilan tinglasin va kerak bo'lsa, savollar bersin".

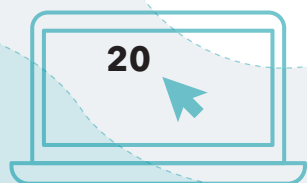
1-guruh (Muloqot vositalari):

Taqdimotchi: "Bizning guruhimiz muloqot vositalarini o'rgandi. Muloqot vositalari – bu biz axborot almashish uchun foydalanadigan narsalar. Masalan, telefonlar, ijtimoiy tarmoqlar, kitoblar va hatto oddiy suhbatlar bularning hammasi muloqot vositalaridir."

Savol: "Sizlar qanday vositalardan eng ko'p foydalanasiz?"

2-guruh (Muloqot turlari):

Taqdimotchi: "Biz muloqotning turli turlari haqida o'rgandik. Muloqot turli vaziyatlarda amalga oshiriladi – masalan, maktabda, uyda, do'stlar



bilan yoki ish joyida. Har bir holatda muloqot usuli va maqsadi farq qiladi."

Savol: "Siz maktabda qanday muloqot usulidan ko'p foydalanasiz?"

3-guruh (Muloqot maqsadi):

Taqdimotchi: "Bizning guruhimiz muloqotning maqsadlarini o'rgandi. Odamlar muloqot qilish orqali bir-birini tushunishadi, bilim almashishadi, muammolarni hal qilishadi va aloqalarni mustahkamlaydilar. Masalan, biz do'stlarimiz bilan dam olish uchun gaplashsak, o'qituvchi bilan dars haqida muloqot qilamiz."

Savol: "Sizlar, asosan, qanday maqsadlarda muloqot qilasizlar?"

4-guruh (Muloqot usullari):

Taqdimotchi: "Biz muloqot usullarini o'rgandik. Muloqotning ko'plab usullari bor – og'zaki, yozma, imo-ishora va noverbal usullar. Masalan, biror narsa tushuntirishda so'zlardan foydalanamiz, ammo ba'zida imo-ishora ham qilamiz."

Savol: "Siz imo-ishoradan ko'proq qayerda foydalanasiz?"

5-guruh (Muloqot joylari):

Taqdimotchi: "Biz muloqot qayerda amalga oshirilishini o'rgandik. Muloqot har joyda bo'lishi mumkin – uyda, maktabda, ko'chada, ijtimoiy tarmoqlarda yoki ish joyida. Har joyda muloqotning usuli va maqsadi farqlanadi."

Savol: "Siz ko'pincha qayerda muloqot qilasiz?"

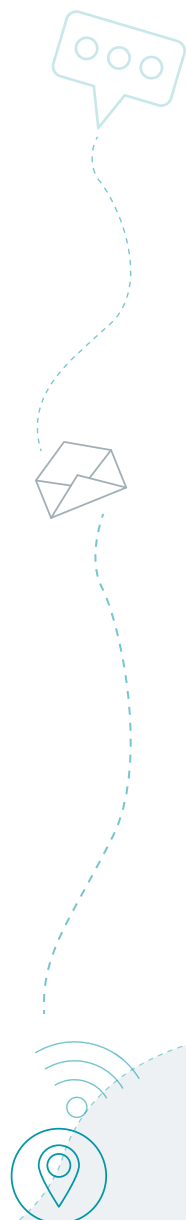
Muhokama va xulosa

O'qituvchi: "Hamma guruhlar juda yaxshi ish qilgan. Endi umumiy bir xulosaga kelamiz: Muloqot bu har xil usullarda va har xil joylarda amalga oshiriladigan murakkab jarayon.

Biz turli vositalar va usullardan foydalanib, o'z maqsadlarimizga erishamiz. Muloqotda nima uchun va qanday qilib gaplashishimiz juda muhim. Agar muloqot samarali bo'lsa, biz bir-birimizni yaxshi tushunamiz va yaxshi natijalarga erishamiz."

Baholash

O'qituvchi: "Endi esa har bir guruhning taqdimotiga baho beramiz. Sizlar guruh sifatida qanday ishladingiz? Fikrlaringizni tinglab bo'ldik,



savollarni ko'rib chiqdik. Har bir guruh ishni a'lo darajada bajardi!"

VI. Mustahkamlash: Verbal va nonverbal muloqot.



O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotda biz muloqotning ikkita asosiy turini ko'rib chiqamiz: **verbal** va **nonverbal** muloqot.

Verbal muloqot – bu so'zlar orqali, ya'ni gaplashish yoki yozish orqali axborot almashish jarayonidir. Nonverbal muloqot esa imo-ishoralar, tana harakatlari, mimika, yuz ifodalari orqali amalga oshiriladi.

Ba'zan so'zlar kerak bo'lmagan vaziyatlarda ham, tana harakatlari va yuz ifodalari orqali axborotni tushunish mumkin. Endi ikkala turga ham e'tibor qaratamiz."

Misollar keltirish (O'qituvchi misollar keltiradi)

O'qituvchi: "Misol uchun, kimdir sizga qo'l silkisa, u sizni chaqirayotganini yoki xayrlashayotganini tushunasiz. Bu – nonverbal muloqot. Yoki kimdir yuzini burishtirsa, bu uning bezovta yoki rozi emasligini bildiradi. Shunday holatlar juda ko'p."

Misollar:

Qo'l ko'tarish – e'tibor qaratish yoki savol berishni anglatadi.

Boshni qimirlatish – rozilik yoki norozilikni ifodalaydi.

Yuz burishtirish – g'azab, noqulaylik yoki qoniqmaslik belgisi.

3. Amaliy mashg'ulot: Mimika va imo-ishoralar bilan holatni tasvirlash

1-bosqich: Guruhlarga bo'linish

O'qituvchi: "Endi biz amaliy mashg'ulot o'tkazamiz. Sizlar guruhlarga bo'linasiz va har bir guruh biror holatni faqat mimika va imo-ishoralar orqali tasvirlaydi. So'zlardan foydalanish mumkin emas, faqat tana harakatlari va yuz ifodalari bilan ifoda qilishingiz kerak. Qolgan o'quvchilar bu holatni tushunishga harakat qiladi."

2-bosqich: Guruhlarga topshiriq berish

O'qituvchi: "1-guruh, siz xursandchilikni ifodalaysiz. 2-guruh, siz qizi-

qish bildirgan holatni ko'rsatasiz. 3-guruh, siz asabiylik yoki bezovtalikni tasvirlaysiz. 4-guruh, siz do'stlikni, yaqinlikni ko'rsatasiz."

3-bosqich: Guruhlar chiqishi

O'qituvchi: "Har bir guruh navbat bilan chiqadi va o'z holatini tasvirlab beradi. Sinf qolgan o'quvchilari esa nima bo'layotganini tushunishga harakat qilishadi. Tahlil qilish uchun javoblar berasiz."

4-bosqich: Tahlil va muhokama

O'qituvchi: "Endi tasvirlangan holatlar haqida gaplashamiz. Guruhning mimika va imo-ishoralari orqali nimani tushundingiz? Ushbu muloqot samarali bo'ldimi? Hamma to'g'ri tushunib oldimi?"

Savollar:

"Xursandchilikni qanday ifodaladilar?"

"Asabiylikni qay tarzda ko'rsata oldilar?"

"Noverbal muloqot qachon ko'proq ahamiyatga ega bo'ladi?"

Xulosa:

O'qituvchi: "Ko'rib turganingizdek, so'zlarsiz ham ba'zan ko'p narsalarni tushuntirish mumkin. Ammo noverbal muloqot har doim to'g'ri tushunilmasligi ham mumkin. Shuning uchun verbal va noverbal muloqot bir-birini to'ldirishi kerak."

VII. Zamonaviy muloqot: Internet va ijtimoiy tarmoqlar.

Kirish qismi

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotda biz muloqotning zamonaviy shakllari haqida gaplashamiz. Hozirgi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlar hayotimizning katta qismiga aylangan. Bular orqali ham biz muloqot qilamiz, to'g'rimi?"



Masalan, Telegram, Instagram yoki WhatsApp orqali do'stlarimizga yozamiz, postlar joylashtiramiz, izohlar qoldiramiz. Shuningdek, biz yozgan so'zlar bilan birga **emojilar** ham ishlatamiz.

Ushbu belgilardan foydalanib, his-tuyg'ularimizni yoki fikrlarimizni yanada yaxshi ifodalaymiz. Bugun ana shular haqida gaplashamiz."



Internet va ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilish

O'qituvchi: "Avval internet va ijtimoiy tarmoqlarda qanday muloqot qilasiz, bu sizga qanday qulayliklar beradi, shu haqida o'ylab ko'raylik. Har kuni bir-birimizga ko'p xabarlar yuboramiz va turli mavzularda gaplashamiz."

Yozma muloqot verbal muloqotning bir turi, lekin emojilar qo'shilganda bu muloqot yanada boyib, his-tuyg'ularimizni ko'rsatishga yordam beradi."

Emojilarni muhokama qilish

O'qituvchi: "Endi emojilar haqida gaplashamiz. Biz emojilardan juda ko'p foydalanamiz, to'g'rimi? Masalan, kulayotgan emoji, yurak yoki ko'zlarini katta ochib turgan emoji - har biri turli xil his-tuyg'ularni ifodalaydi. Birgalikda o'ylab ko'ramiz: qaysi emojilarni tez-tez ishlatamiz va ular nimani anglatadi?"

Amaliy mashg'ulot:

O'qituvchi: "Endi sizlardan har biringiz qaysi emojilarni tez-tez ishlatishingizni aytasiz va ular sizning muloqotingizda nimani anglatishini tushuntirasiz."

Guruh bo'lib bu emojilar haqida gaplashib, bir-birimizni qanchalik yaxshi tushunayotganimizni muhokama qilamiz."

Bosqichlar:

Har bir o'quvchi o'z fikrini aytadi:

"Men ko'p ishlatadigan emoji bu 😊, bu esa do'stlarim bilan iliq suhbatlarda ishlataman, bu mening xursandligimni bildiradi."

Guruh bo'lib muhokama:

"Siz kulayotgan yuzcha (😂) emojisini ishlatarkansiz, sizga ko'ra u kulgili vaziyatlarda ishlatiladi. Boshqalar-chi, bu emoji siz uchun ham shunday ma'noga egami?"

Mashg'ulotni yakunlash

O'qituvchi: "Ko'rib turganimizdek, emojilar nafaqat matnli xabarlarini to'ldirish, balki his-tuyg'ularimizni aniqroq yetkazish uchun ham muhim. Ular muloqotda so'zsiz anglashuvga yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlarda yozganda, bunday vositalar muloqotni tezroq va mazmunliroq qilishga imkon beradi."

VIII. Xulosa va mustahkamlash.

1. Muloqotning muhim jihatlari:

- Muloqot odamlar o'rtasida axborot almashish uchun zarur.
- Verbal va noverbal muloqot o'rtasidagi farq.
- Zamonaviy texnologiyalar muloqotda qanday o'rin tutadi.

2. **Ko'nikma:** O'quvchilarga darsning mazmuni bo'yicha savollar beriladi:

- Siz bugun nimani o'rgandingiz?
- Muloqotning qaysi shakli siz uchun eng foydali?
- Verbal va noverbal muloqotning qaysi biri ko'proq ishlatiladi?

3. **Yakuniy tahlil:** O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, muloqotning ahamiyati va turli shakllari bo'yicha qisqacha xulosa qiladi.





2-dars

AXBOROT

I. Kirish.

- **Maqsad:** O'quvchilarga axborot turlari, ularning xususiyatlari va axborotni tanlash mezonlari haqida tushuncha berish.
- **Asosiy tushunchalar:** Haqiqiy axborot, noto'g'ri axborot, axborot tahlili, axborotni ajratish mezonlari.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism.

Mavzuning kirish qismi: Axborot hayotimizning ajralmas qismi bo'lib, bizning kundalik faoliyatimizni belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Bu ma'lumot, bilim yoki tushunchalar to'plami bo'lib, u voqealar, odamlar, holatlar yoki g'oyalar haqida bizga ma'lumot beradi.

Axborot bizga atrofimizdagi dunyoni tushunishga yordam beradi va ko'plab qarorlar qabul qilishda asosiy rol o'ynaydi.

Axborot nima?

Axborot turli xil shaklda bo'lishi mumkin, jumladan:

Yozma axborot: Gazeta maqolalari, jurnallar, kitoblar va ilmiy tadqiqotlar. Ushbu manbalar odatda batafsil ma'lumot beradi va muayyan mavzularni o'rganish imkonini taqdim etadi.

Og'zaki axborot: Suhbatlar, intervyular va ma'ruzalar orqali olingan ma'lumotlar. Bu axborot turli shaxslar tomonidan berilgan fikr va g'oyalardir.

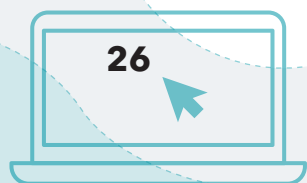
Vizuallar: Grafikalar, diagrammalar, videolar va rasmlar. Ushbu tur axborotni yanada tushunarli va qiziqarli qilishga yordam beradi.

Raqamli axborot: Internet, ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar orqali olingan ma'lumotlar. Bu manbalar tezkor va keng qamrovli axborot olish imkonini beradi.

Biz axborotni qanday manbalardan olamiz?

Axborot olish manbalari juda xilma-xildir. Ularning ayrimlari quyidagilar:

Gazetalar va jurnallar: An'anaviy axborot manbalari bo'lib, ular yangiliklar, maqolalar va tahlillarni taqdim etadi. Gazetalar, odatda, tezkor



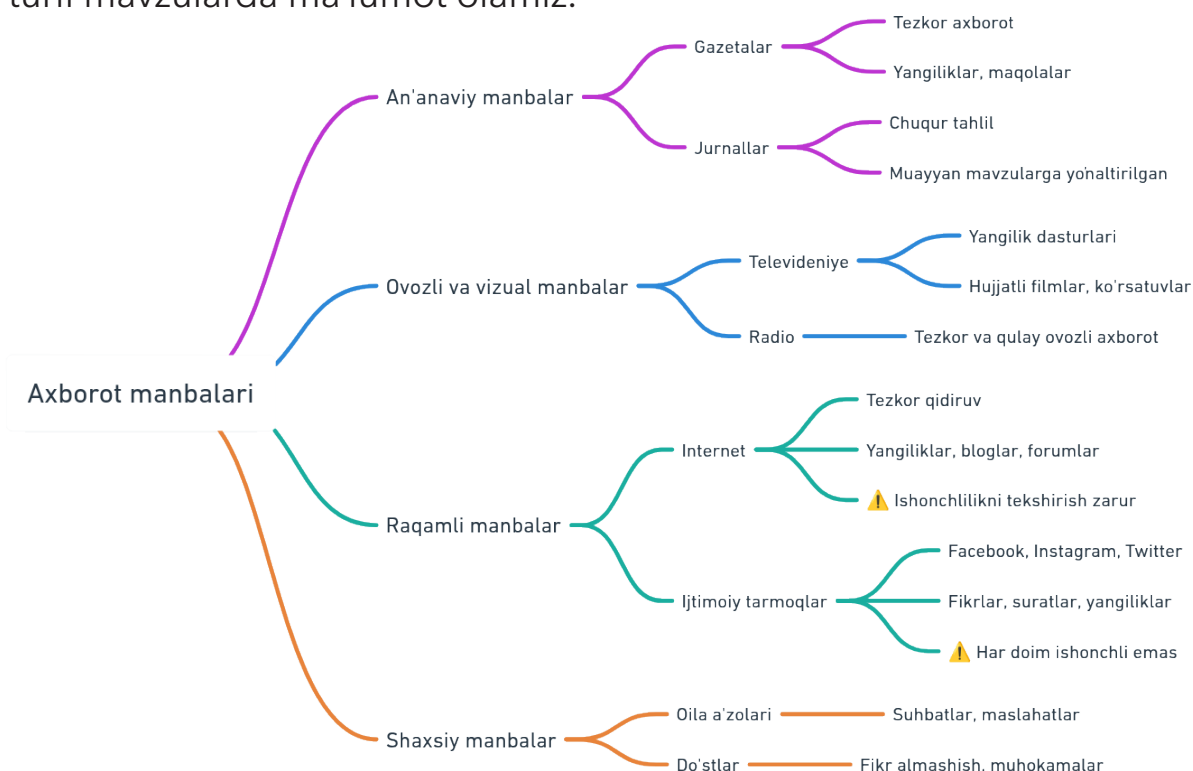
axborot beradi, jurnallar esa ma'lum bir mavzuga qaratilgan chuqur tahlillarni taklif etadi.

Televideniye va radio: Ovozli va ko'rsatuvli axborot manbalari. Televizor orqali yangiliklar dasturlari, hujjatli film va ko'rsatuvlar orqali ma'lumot olishimiz mumkin. Radio esa ovozli axborot berishning qulay va tezkor shaklidir.

Internet hozirgi kunda eng keng tarqalgan axborot manbalaridan biri. Internet orqali biz bir necha soniya ichida turli xil ma'lumotlarni topishimiz, yangiliklarni o'qishimiz va forumlar yoki bloglar orqali fikr almashishimiz mumkin. Biroq, internetda axborotning ishonchliligini tekshirish muhimdir, chunki noto'g'ri ma'lumotlar ham tarqalishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlar: Facebook, Instagram, X(Twitter) kabi platformalar orqali odamlar o'z fikrlarini, suratlarini va yangiliklarini bo'lishadi. Bu manbalar axborotni tez tarqatish imkonini beradi, lekin muammosi shundaki, ularning haqiqatga mos kelishi har doim ishonchli emas.

Oila a'zolari va do'stlar: Ushbu shaxslar orqali ham axborot olishimiz mumkin. Suhbatlar, munozaralar yoki shunchaki o'zaro fikr almashish orqali turli mavzularda ma'lumot olamiz.



Axborotning haqiqat yoki noto'g'ri ekanligini qanday farqlash mumkin?

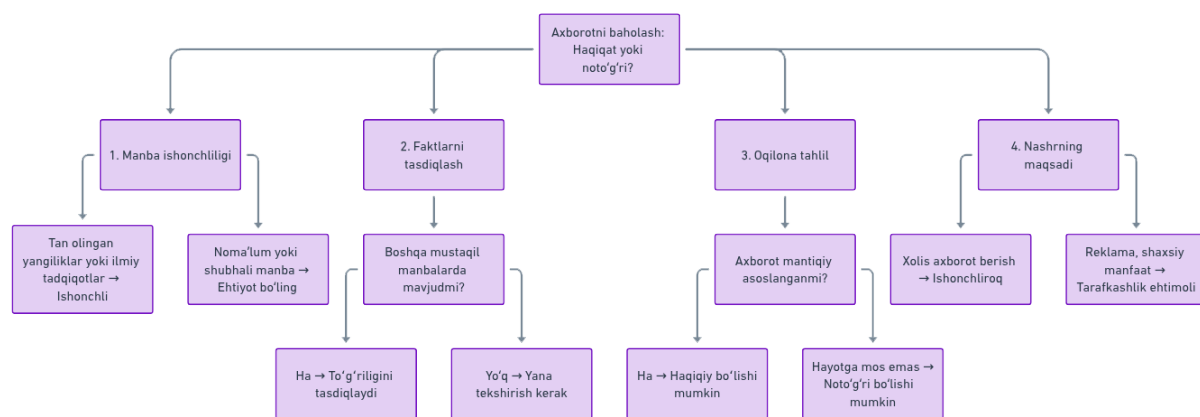
Axborotni qabul qilishda uning haqiqat yoki noto'g'ri ekanligini aniqlash juda muhimdir. Buning uchun quyidagi omillarni inobatga olish kerak:

Manba ishonchliligi: Axborot olingan manba ishonchli bo'lishi kerak. Misol uchun, tan olingan yangiliklar agentliklari yoki ilmiy tadqiqotlar ko'proq ishonchga ega.

Faktlarni tasdiqlash: Ma'lumotlarning boshqa mustaqil manbalarda ham mavjudligini tekshirish. Agar ma'lumotlar bir nechta ishonchli manbalarda takrorlansa, bu uning to'g'riligini tasdiqlaydi.

Oqilona tahlil: Axborotning mantiqiy asoslanganligini va real hayotdagi tajribalar bilan mos kelishini baholash. Agar axborot oddiy hayotga mos kelmasa, u ehtimol noto'g'ri bo'lishi mumkin.

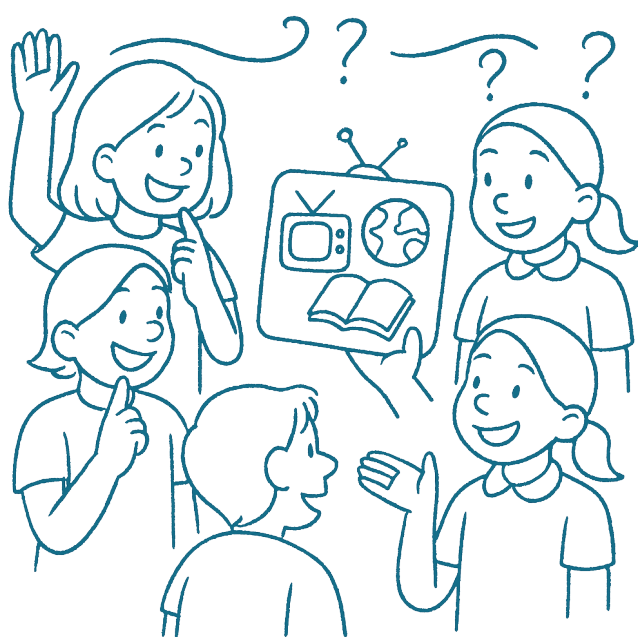
Nashrning maqsadi: Axborot nashr etilgan manbaning maqsadi ham muhim. Agar maqsad reklama yoki shaxsiy manfaat bo'lsa, axborot ehtimoliy tarfakashlikni o'z ichiga olishi mumkin.



Axborot, xususan, internet davrida, kuchli ta'sirga ega. To'g'ri axborot olish va uning to'g'riligini aniqlash ko'nikmalari har birimiz uchun juda muhim. Bu bizning aqlli qarorlar qabul qilishimizga yordam beradi va atrofimizdagi voqealarga to'g'ri munosabatda bo'lishimizni ta'minlaydi. Shu-ning uchun axborotni o'rganish va baholashga doimo e'tibor berish zarur.

Interaktiv savol-javob:

Maqsad: O'quvchilarga axborotni olish manbalarini aniqlash va ularning ishonchliligini tahlil qilishga yordam berish.



Mavzuga kirish:

O'qituvchi: "O'quvchilar, endi sizlar bilan axborot manbalari haqida gaplashamiz. Axborotning bizga qanday ahamiyati borligini bilasiz. Axborotni qayerdan olasiz? Keling, har biringiz o'zingiz foydalanadigan manbalarni ayting. Siz axborotni qayerdan olasiz?"

(O'quvchilar o'z javoblarini aytadi: televideniye, internet, ijtimoiy tarmoqlar, kitoblar va boshqalar.)

Manbalar ketma-ket doskaga yoziladi:

O'qituvchi: "Ajoyib! Sizlarning javoblaringiz juda qiziqarli. Keling, har bir manbani doskaga yozamiz. Birinchi bo'lib, televideniye haqida gaplashaylik."

Har bir manba tahlil qilinadi:

O'qituvchi: "Televideniye – bu juda keng tarqalgan manba. U bizga yangiliklar, tadbirlar va turli ko'rsatuvlarni taklif etadi. Sizlarga bu manbaning ishonchliligi haqida qanday fikrlar bor?"

(O'quvchilardan televideniye haqidagi fikrlari so'raladi.)

O'quvchilardan shu tariqa har bir manbaning ishonchliligi va o'ziga xosligi haqidagi fikrlari so'raladi.

Yakuniy tahlil:

O'qituvchi: "Yaxshi! Keling, endi olingan ma'lumotlarni umumlashtiraylik. Har bir manbaning o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklari bor. Axborot manbalarini tanlashda ishonchlik va obyektivlikni hisobga olishimiz zarur. Har biringiz ishonchli manbalardan foydalanishga harakat qiling!"

Savol-javob:

O'qituvchi: "Agar kimdadir qo'shimcha savollar yoki fikrlar bo'lsa, bildirishi mumkin."

Mashg'ulotni yakunlash:

O'qituvchi: "Bugungi darsda axborot manbalari va ularning ishonchliligi haqida gaplashdik. Umid qilamanki, sizlar o'rganganlaringizni hayotingizda qo'llaysiz!"

III. Mavzuni o'rgatish: Haqiqiy va noto'g'ri axborot.

Haqiqiy axborot – bu haqiqatni aks ettiruvchi, tekshirilgan va ishonchli



manbalardan olingan ma'lumotlardir. U, asosan, quyidagi xususiyatlarga ega:

Ishonchlilik: Haqiqiy axborot ishonchli manbalardan olinadi, bu masalan, ilmiy tadqiqotlar, rasmiy axborotlar yoki ekspertlarning fikrlari bo'lishi mumkin.

Haqiqatga moslik: Axborot haqiqatga to'g'ri keladi va aniq ma'lumotlar bilan tasdiqlanadi.

Yana yangilik: Haqiqiy axborot yangi yangiliklar yoki hodisalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin, bu esa o'z vaqtida tasdiqlangan ma'lumotlarni taqdim etadi.

Noto'g'ri axborot esa haqiqatga zid bo'lgan, noto'g'ri yoki chalg'ituvchi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Ushbu axborot turli shakllarda paydo bo'lishi mumkin:

Chalg'ituvchi ma'lumotlar: Noto'g'ri axborotlar ko'pincha odamlarni chalg'itishi yoki noto'g'ri qaror qabul qilishlariga sabab bo'lishi mumkin.

Manipulyatsiya: Ba'zi ma'lumotlar ahvolni boshqacha ko'rsatish uchun maqsadli ravishda manipulyatsiya qilinadi.

Axborotni tahlil qilishda quyidagi mezonlar asosida ish tutish zarur:

Axborot manbasining ishonchliligi: Axborot manbasi ishonchli bo'lishi zarur. Agar axborotning manbasi noma'lum yoki shubhali bo'lsa, uning haqiqatga mosligini aniqlash qiyinlashadi. O'quvchilar ishonchli manbalarni tanlashda rasmiy tashkilotlar, ekspertlar yoki akademik tadqiqotlarga murojaat qilishlari kerak.

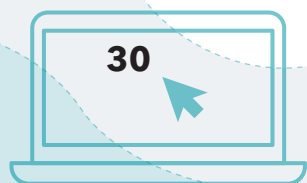
Axborotning yangiligi va haqiqatga mosligi: Axborot yangiligi ham muhim ahamiyatga ega. Eski yoki eskirgan ma'lumotlar haqiqatga mos kelmasligi mumkin. Shuning uchun axborotni tekshirishda uning yangiligi va zamonaviyligi ham e'tiborga olinishi kerak.

Axborotning boshqa manbalar bilan solishtirilishi: Har qanday axborotni boshqa ishonchli manbalar bilan solishtirish kerak. Agar bir xil ma'lumotlar bir necha ishonchli manbalarda taqdim etilgan bo'lsa, u holda bu axborot haqiqiy va ishonchli hisoblanadi.

Bu jarayonda quyidagi tavsiyalarga amal qilish maqsadga muvofiq bo'ladi:

Axborot manbalarini tanlang:

Ishonchli va tanilgan manbalardan foydalaning: ilmiy tadqiqotlar, rasmiy tashkilotlar, gazeta va jurnallar.

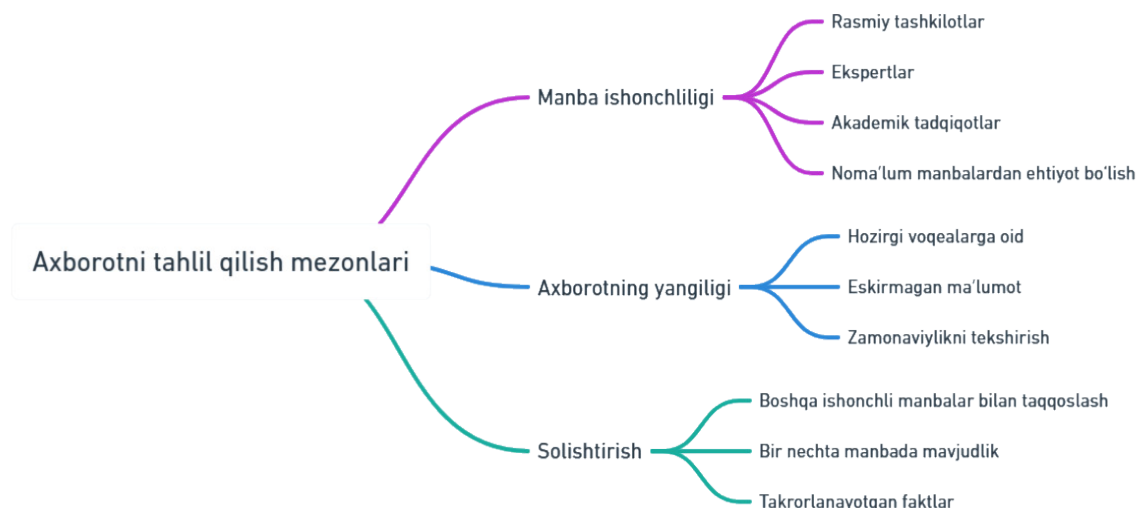


Axborotni tahlil qiling:

Axborotni olishda manba ishonchliligini tekshiring.

Axborotning yangiligi va haqiqatga mosligini aniqlang.

Olingan axborotni boshqa manbalar bilan solishtiring.



Agar axborot barcha mezonlarga mos kelsa, u holda uni haqiqiy deb hisoblash mumkin.

Agar bu jarayonda nomutanosibliklar kuzatilsa, ushbu manbaga ehtiyotkorlik bilan yondashish tavsiya etiladi.

IV. Amaliy mashg'ulot: "Axborotni tanlash".

1. Vazifa: O'quvchilarga turli yangilik manbalaridan axborot keltirildi (haqiqiy va noto'g'ri axborot aralash).

o O'quvchilardan yangilikni tahlil qilish va qaysi biri haqiqatga mos kelishini aniqlash topshiriladi.

2. Muammo yechish: O'quvchilar guruhlariga bo'linib, turli axborot manbalarini tekshiradilar va qaysi manbaga ishonish mumkinligini aniqlaydilar. Natijalari guruhda muhokama qilinadi.

V. Axborotni ajratish va tahlil qilish.

Bugun biz axborotni ajratish va tahlil qilish haqida gaplashamiz. Axborotni to'g'ri ajratish – bu bizning fikrimizni shakllantirish va xato qarorlar qabul qilishdan saqlanishimiz uchun juda muhim. Haqiqiy va noto'g'ri axborotni qanday qilib ajratishimiz kerakligini o'rganamiz.

Axborotni saralash bo'yicha qisqacha yo'riqnoma:

1-qadam: Axborotning kelib chiqish manbasini tekshirish

Tahlil qilish: Axborot qayerdan olinganini aniqlang. Agar axborot gazeta yoki internetda chop etilgan bo'lsa, muallifni va uning malakasini tekshiring.

Maslahat: Ilmiy tadqiqotlar, rasmiy organlar yoki taniqli nashrlar (masalan, "Daryo.uz", "Kun.uz", "Ta'lim xabarлари") axborot manbasi sifatida ko'proq ishonchli hisoblanadi.

2-qadam: Axborotni boshqa manbalar bilan solishtirish

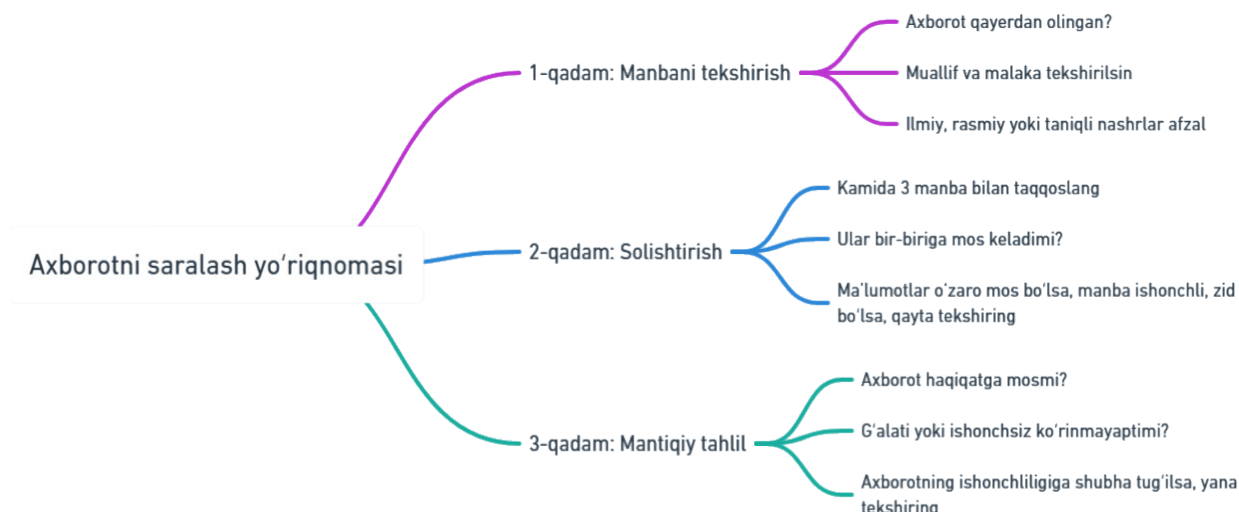
Tahlil qilish: Olingan axborotni kamida uchta boshqa manba bilan taqqoslang. Ular bir-biriga mos kelsa, axborot ishonchli bo'lishi mumkin.

Maslahat: Agar bir manba boshqalariga zid kelayotgan bo'lsa, uni yangilash yoki qayta tekshirish zarur.

3-qadam: Axborotning mantiqan to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini tahlil qilish

Tahlil qilish: Axborotni mantiqiy nuqtayi nazardan baholang. Olingan ma'lumot haqiqatan ham shundaymi? U haqiqatga mos keladi, yoki noto'g'ri savollar tug'diradimi?

Maslahat: Agar axborotda ishonchsizlik yoki nomutanosiklikni sezsangiz, uni qayta tekshiring.



Qisqacha izohlar:

• **Haqiqiy axborot:** O'quvchilar real va ishonchli manbalardan olingan ma'lumotlarga misollar keltirishi mumkin.

• **Noto'g'ri axborot:** O'quvchilar noto'g'ri va manipulyatsiya qilingan ma'lumotlarni aniqlashda ehtiyot bo'lishi kerak.

O'quvchilar bilan muhokama

O'quvchilarga o'z tajribalariga asoslanib, axborotlarni solishtirib ko'rish imkoniyatini bering. Ular o'zlarining tahlil natijalarini va axborotni qanday ajratganliklari haqidagi fikrlarini baham ko'rishlari mumkin. Bu orqali haqiqiy va noto'g'ri axborotni ajratish bo'yicha o'zaro fikr almashish va tajriba orttirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

VI. Amaliy mashg'ulot: "Yangiliklar tahlili".

Maqsad:

O'quvchilar turli yangiliklar orqali axborotni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar va haqiqiy va noto'g'ri axborotni ajratishni o'rganadilar.



1-qadam: Yangiliklarni taqdim etish

O'qituvchi: "Bugun biz turli manbalardan olingan yangiliklar bilan ishlaymiz. Har biringizga yangiliklar matnini taqdim etaman. Yangiliklar internetdan, gazetadan yoki ijtimoiy tarmoqlardan olingan. Har biringiz o'z yangiligingiz bilan ishlaysiz."

Har bir o'quvchiga bir necha turli yangiliklar beriladi. Yangiliklar misol tariqasida quyidagicha bo'lishi mumkin:

"O'zbekiston sport jamoasi xalqaro musobaqada g'olib bo'ldi."

"Yaqin kunlarda internet narxlari oshishi kutilmoqda."

"Mashhur aktrisa o'zining yangi filmini namoyish etadi."

2-qadam: Tahlil uchun yo'riqnomani berish

O'qituvchi: "Yangiliklar bilan tanishgandan so'ng, har biringiz axborotni tahlil qilish uchun quyidagi mezonlarga asoslanasiz:"

Manbaning ishonchliligi: Yangilik qayerdan olingan?

Axborotning mazmuni: Yangilik qanday ma'lumotlarni o'z ichiga oladi?

Mantiq: Yangilik mantiqan to'g'rimi yoki noto'g'rimi?

O'quvchilarga: "Har biringiz o'z yangiligingizni tahlil qilasiz va bu mezonlar bo'yicha baholaysiz."

3-qadam: Yangilikni o'qish va tahlil qilish

O'quvchilar: Har bir o'quvchi o'ziga berilgan yangilikni o'qiydi va ke-



yin tahlil qiladi.

O'qituvchi: "Barcha yangiliklarni o'qib chiqqandan so'ng o'zingizning tahlilingizni boshlang. Keling, dastlab manbaning ishonchliligini baholaymiz."

4-qadam: Tahlil natijalarini muhokama qilish

O'qituvchi: "Endi har biringiz o'z tahlil natijangizni sinf bilan bo'lishasiz. Yangilikni qanchalik ishonchli deb hisoblaysiz va nega?"

O'quvchilar: O'z fikrlarini bildiradilar. Har bir o'quvchi o'z yangiligi haqida gapiradi va baholash mezonlarini qo'llaydi.

5-qadam: Umumiy xulosa va baholash

O'qituvchi: "Sizlar muhokama qilinganda, bir necha yangiliklar haqiqatga mos kelmasligini aniqladingizmi? Qanday xulosa chiqardingiz?"

O'quvchilar: O'z xulosalarini aytadilar va o'qituvchi muhokama orqali axborot tahlil qilishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Yakunlash

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda axborotni tahlil qilish juda muhim ekanligini ko'rdik. Sizlar buni o'rganish orqali haqiqiy va noto'g'ri axborotni ajratish ko'nikmalarini rivojlantirdingiz. Har doim axborotni tekshirib ko'ring, chunki bu sizni ma'lumotlarning haqiqatdan yaxshiroq tushunishga yordam beradi."

VII. Axborotning jamiyatga ta'siri.

1. Noto'g'ri axborotning tarqalishi:

o Noto'g'ri axborotning jamiyatga qanday zarar keltirishi va tarqalish mexanizmlari tushuntiriladi.

o **Misollar:** So'nggi yillarda noto'g'ri axborotning tarqalishi va uning ijtimoiy oqibatlari (masalan, ijtimoiy tarmoqlarda noto'g'ri ma'lumotlarning tarqalishi).

2. Bu qiziq:

Noto'g'ri axborotning jamiyatdagi keng tarqalishi, uning iqtisodiy, siyosiy yoki ijtimoiy sohalarga ta'siri misollar bilan ko'rib chiqiladi.

VIII. Xulosa va mustahkamlash.

1. Darsni yakunlash:

- O'quvchilar darsdan qanday xulosa chiqarganliklarini o'rtoqlashadilar.
- Axborotning ishonchliligini tekshirish, manbalarni solishtirish va noto'g'ri axborotdan himoyalash usullarini o'rganadilar.

2. Ko'nikma:

- Bugungi darsda nimani o'rgandingiz?
- Axborotning haqiqat yoki noto'g'ri ekanligini qanday aniqlash mumkin?

3. Yakuniy tahlil:

- O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, axborotni tanlash, tahlil qilish va uning jamiyatga ta'siri bo'yicha qisqacha xulosa qiladi.



3-dars

O'YINLAR HAYOTIMIZNING BIR QISMI SIFATIDA

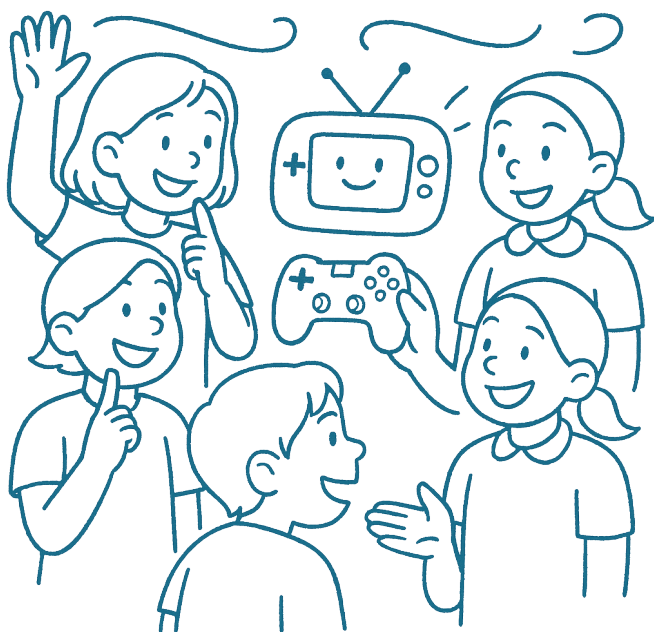
I. Kirish

- **Maqsad:** O'quvchilarga media o'yinlarning jamiyatga, yoshlarga va ta'lim jarayoniga ta'siri haqida tushuncha berish.
- **Asosiy tushunchalar:** Media o'yinlar, ularning turlari, o'yinlarning ijobiy va salbiy ta'siri, o'yinlarning axborot tarqatishdagi roli.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism

1. Mavzuning kirish qismi:



O'yinlar – bu faqat vaqt o'tkazish vositasi emas, balki o'rganish, rivojlanish va muloqot qilish uchun kuchli platformadir.

Media o'yinlar nima?

Media o'yinlar – bu video o'yinlar, mobil o'yinlar, internet o'yinlari va boshqa turli interaktiv platformalarda o'ynaladigan o'yinlardir. Ular ko'pincha rivojlanish, strategiya va qiziqarli hikoya orqali o'yinchilarga ta'sir ko'rsatadi.

Media o'yinlarning ahamiyati quyidagi o'rinlarda ko'zga tashlanadi:

Ta'limiy funktsiya: O'yinlar ko'pincha ta'limiy maqsadlarda ishlatiladi. Ular orqali o'quvchilar matematikani, mantiqiy fikrlashni, jismoniy tarbiya va boshqa ko'nikmalarni rivojlantirishlari mumkin. Misol uchun, "Minecraft" o'yini o'quvchilarga muhandislik va arxitektura asoslarini o'rganishga yordam beradi.

Ijtimoiy muloqot: Media o'yinlar ishtirokchilarni birlashtiradi. Onlayn o'yinlar orqali dunyoning turli burchaklaridagi insonlar bilan muloqot qi-

lish mumkin. Bu, o'z navbatida, madaniyatlararo aloqalarni kuchaytiradi va do'stlikni rivojlantiradi.

Stressni boshqarish: O'yinlar stressni kamaytirishga yordam beradi. O'yin o'ynash jarayonida inson o'z muammolarini bir muddat unutadi va yangi dunyoga kiradi. Bu ruhiy salomatlik uchun ham foydali bo'lishi mumkin.

Innovatsion rivojlanish: Media o'yinlar texnologiyalarning rivojlanishiga ham yordam beradi. O'yinlar orqali yaratiladigan yangi texnologiyalar, grafikalar va dasturlash usullari boshqa sohalarga ham ta'sir ko'rsatadi.

Shuni ham unutmaslik lozimki, media o'yinlar nafaqat foydali, balki ularning salbiy ta'siri ham bor. O'yinlarga haddan tashqari bog'lanish o'quvchilarning jismoniy faolligini kamaytirishi hamda virtual dunyoga qaram bo'lishiga olib kelishi mumkin. Buning oldini olish uchun o'yin o'ynaganda vaqt me'yoriga amal qilish lozim.

Umuman olganda, zamonaviy hayotda media o'yinlar katta rol o'ynaydi. Ular ta'lim, muloqot va innovatsion rivojlanishga yordam beradi. Bu jarayonda me'yorni bilish va o'z vaqtni samarali rejalashtirish mazkur jarayonlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan zararlarning oldini olishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

O'qituvchi o'quvchilarga savollar beradi:

- Siz qanday o'yinlarni bilasiz?
- Ular bilan o'ynash qanday ta'sir ko'rsatadi?
- Media o'yinlar jamiyatga qanday ta'sir qiladi?

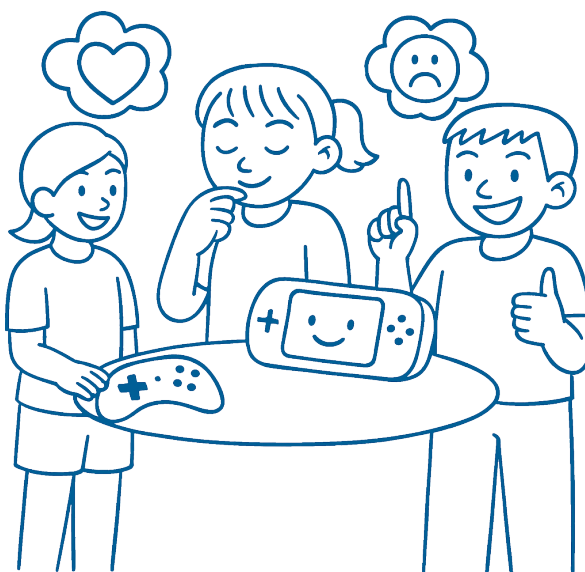
2. Interaktiv savol-javob:

Maqsad:

O'quvchilar o'z tajribalariga aslanib o'yinlarning ijobiy va salbiy tomonlarini muhokama qilish orqali media o'yinlarning hayotdagi o'rnini chuqurroq tushunadilar.

1-qadam: O'yinlar haqida savollar berish:

O'qituvchi: "Salom, aziz o'quvchilar! Bugun biz media o'yinlar haqida suhbatlashamiz. Keling, avval sizlarning o'yin tajribangizni o'rganaylik. Siz-



lar qanday o'yinlarni o'ynagansiz yoki bilasiz? Har biringizdan bir o'yinni aytishingizni so'rayman."

2-qadam: O'quvchilarni faoliyatga jalb qilish:

O'qituvchi: "Endi, har biringiz tanlagan o'yin haqida gapirib bering. O'yin nomini aytganingizdan so'ng, sizning fikringizcha, uning ijobiy va salbiy tomonlari nimalardan iborat? Masalan, siz "PUBG" o'yinini o'ynagan bo'lsangiz, u yerda qaysi jihatlar sizga yoqadi yoki yoqmaydi?"

3-qadam: O'yinlarning ijobiy tomonlarini muhokama qilish:

O'qituvchi: "Yaxshi, endi o'yinlarning ijobiy tomonlari haqida gaplashamiz. Nima uchun o'yinlar foydali bo'lishi mumkin? Masalan, ular mantiqiy fikrlashni rivojlantirishi, yangi do'stlar orttirishi yoki stressni kamaytirishi mumkin. Sizlarning fikringizcha, qanday foydali jihatlar mavjud?"

4-qadam: O'yinlarning salbiy tomonlarini muhokama qilish:

O'qituvchi: "Keling, endi o'yinlarning salbiy tomonlariga ham e'tibor beraylik. Qanday muammolar mavjud? Misol uchun, o'yinlar vaqtni behuda o'tkazish, ijtimoiy aloqalarni pasaytirish yoki sog'liqqa zarar yetkazishi mumkin. Sizlar qanday salbiy jihatlarni bilasiz?"

5-qadam: Muammolarni muhokama qilish va yechim taklif etish:

O'qituvchi: "Shunday qilib, o'yinlarning ijobiy va salbiy tomonlarini ko'rib chiqdik. Endi, agar o'yinlarimizda salbiy jihatlar mavjud bo'lsa, qanday yechimlar taklif etasiz? O'yin vaqtini qanday tartibga solish mumkin? Boshqa qiziqarli faoliyatlarni qanday topasiz?"

6-qadam: Muhokama yakuni:

O'qituvchi: "O'yinlar haqida juda qiziqarli fikrlar bildirdingiz. O'yinlar hayotimizda muhim o'ringa ega, lekin ularni to'g'ri va mas'uliyat bilan, vaqt me'yorini hisobga olgan holda o'ynashimiz kerak. Keling, bundan keyin media o'yinlarning ijobiy tomonlarini ko'paytirishga va salbiy tomonlarini kamaytirishga harakat qilamiz."

III. Mavzuni o'rgatish: media o'yinlarning turlari va ularning ta'siri

O'yinlar nafaqat vaqt o'tkazish uchun, balki ko'plab foydali ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ham muhimdir. Keling, o'yinlarning har xil turlarini ko'rib chiqamiz va ularning ijobiy va salbiy tomonlarini muhokama qilamiz.

1. Media o'yinlar turlari

1.1. Jangovar o'yinlar

Tavsifi: Jangovar o'yinlar o'yinchilarni raqobatga va strategik qarorlar qabul qilishga undaydi. Ular, odatda, tezkor harakatlar va reflekslarni talab qiladi.

Maqsad: Jangovar o'yinlar o'yinchilarning tezkor qarorlar qabul qilish qobiliyatini va reflekslarini rivojlantirishga yordam beradi. Biroq ular stressni ham keltirib chiqarishi mumkin.

1.2. Strategik o'yinlar

Tavsifi: Bu o'yinlar rejalashtirish va tahlil qilishga qaratilgan. O'yinchilar o'z strategiyalarini tuzishlari va resurslarni boshqarishlari kerak.

Maqsad: Strategik o'yinlar o'yinchilarda tahliliy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

1.3. Simulyatsiya o'yinlari

Tavsifi: Simulyatsiya o'yinlari real hayotdagi jarayonlarni taklif etadi. O'yinchilar, masalan, shahar qurilishi, qishloq xo'jaligi yoki aviatsiya sohalarida simulyatsiya qiladilar.

Maqsad: Bu o'yinlar o'yinchilarga real hayotdagi vaziyatlarni boshqarish va tajriba qilish imkoniyatini beradi.

1.4. Mantiqiy o'yinlar

Tavsifi: Mantiqiy o'yinlar muammolarni yechish va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan.

Maqsad: O'yinchilar muammolarni yechishda ijodiy yondashuvni va tahliliy fikrlashni rivojlantiradilar.

Media o'yinlarining ijobiy va salbiy tomonlari quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

2.1. Ijobiy tomonlari

Reflekslar va mantiqiy fikrlash: O'yinlar o'yinchilarning tezkor fikrlash va harakat qilish qobiliyatini oshiradi. Bu ko'nikmalar real hayotda ham foydalidir.

Ijodiy yondashuv: O'yinlar ijodkorlik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, bu esa turli vaziyatlarda yangi g'oyalarni topishga yordam beradi.

Stressni kamaytirish: O'yinlar dam olish va stressni kamaytirishga yordam beradi. O'yin o'ynash, o'yinchilar uchun qiziqarli va qoniqarli bo'lishi mumkin.



2.2. Salbiy tomonlari

Ko'zlarga va umumiy sog'liqqa zarar: O'yinlar uzoq vaqt davomida o'ynaganda ko'zga zarar yetkazishi mumkin. Shuningdek, jismoniy faoliyatning kamayishi umumiy sog'likni yomonlashtirishi mumkin.

Ijtimoiy muloqotni cheklash: Ko'p vaqt o'yin o'ynash o'yinchilarni haqiqiy hayotdagi ijtimoiy aloqalardan chetlashishga olib kelishi mumkin. Bu, o'z navbatida, izolyatsiyaga olib keladi.

Stress va zo'ravonlik: Ba'zi jangovar o'yinlar o'yinchilarda stressni oshirishi va zo'ravonlikni targ'ib qilish ehtimoli mavjud. Bu ularning fikrlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xulosa o'rni ta'kidlash mumkinki, media o'yinlar zamonaviy hayotda muhim o'ringa ega. Ular ko'plab foydali ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi, lekin shuningdek, ehtiyotkorlik bilan yondashishni talab qiladi.

O'yinlar hayotimizda qanday o'rin tutishini bilishimiz, ularni to'g'ri va manfaatli o'ynashimizga yordam beradi. Shundan kelib chiqqan holda, media o'yinlardan qanday foydalana olishimizni anglash juda muhim.

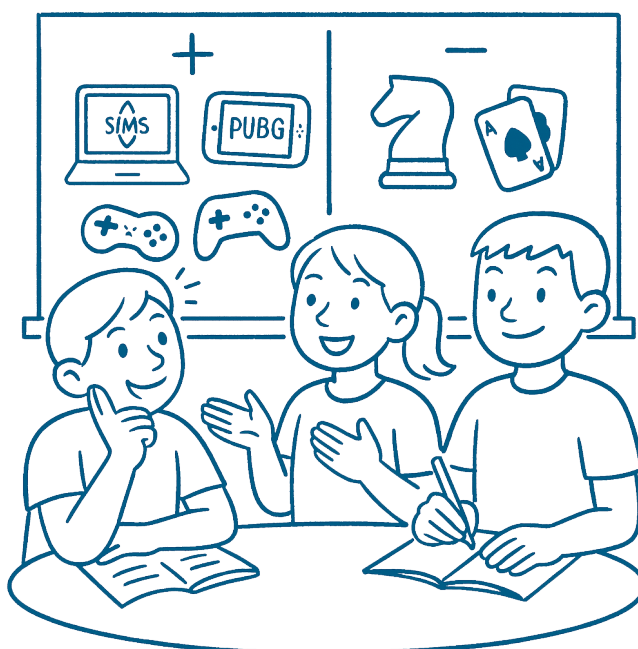
IV. Amaliy mashg'ulot: "O'yinlar tahlili".

Maqsad:

O'quvchilar turli o'yinlarning ijobiy va salbiy tomonlarini tahlil qilish orqali o'yinlarning jamiyatga ta'sirini aniqlaydilar.

1-qadam: O'yinlar tavsifini taqdim etish:

O'qituvchi: "Bugun biz turli o'yinlarni tahlil qilamiz. Sizlarga quyida keltirilgan o'yinlarning qisqacha tavsiflari beriladi. Har bir o'yin haqida o'ylab ko'ring va uni tahlil qilishga tayyorlaning."



Ehtimoliy o'yinlar ro'yxati:

PUBG: Jangovar o'yin, raqobatli elementlari mavjud, tezkor harakatlar va strategik fikrlashni talab qiladi.

Civilization: Strategik o'yin, tarixiy voqealar asosida davlatni rivojlantirish va boshqarish.

The Sims: Simulyatsiya o'yini, inson hayotini boshqarish va ularning hayotidagi turli vaziyatlarni yaratish.

2-qadam: O'yinlarni tahlil qilish:

O'qituvchi: "Endi sizlarga berilgan o'yinlarni o'rganing va har birining ijobiy va salbiy tomonlarini ajratib ko'rsating. Buning uchun har bir o'yin uchun quyidagi savollarga javob bering:"

O'yinning ijobiy tomonlari nimalardan iborat?

O'yinning salbiy tomonlari nimalardan iborat?

O'yin jamiyatga qanday ta'sir ko'rsatadi?

Qadam 3: O'quvchilarni guruhlariga bo'lish:

O'qituvchi: "Endi sizlarni guruhlariga bo'lishni taklif qilaman. Har bir guruhga bitta o'yinni tanlashni so'rayman. Tanlangan o'yinni o'rganib, uning ijobiy va salbiy tomonlarini muhokama qilishingiz kerak."

4-qadam: Guruhlarni muhokama qilishga tayyorlash

O'qituvchi: "Guruhlaringiz ichida muhokama qilishda quyidagi savollarni qo'llang:"

O'yin sizga qanday ko'nikmalarni o'rgatdi?

O'yin o'ynash jarayonida qiyinchiliklarga duch keldingizmi?

O'yin sizning hayotingizga yoki ijtimoiy hayotingizga qanday ta'sir ko'rsatdi?

5-qadam: Natijalarni taqdim etish:

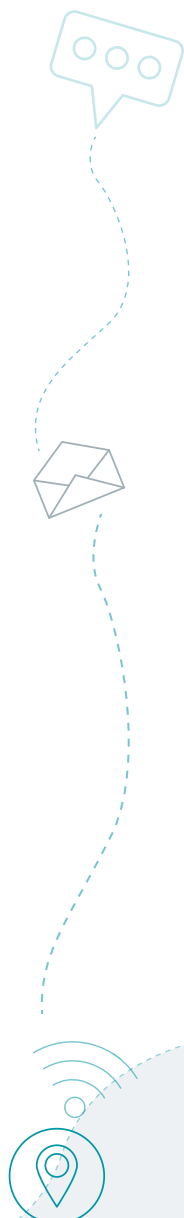
O'qituvchi: "Har bir guruh o'z natijalarini sinfga taqdim etadi. Taqdimotda o'yinning ijobiy va salbiy tomonlarini ajratib ko'rsatishingiz va jamiyatga ta'sirini bayon qilishingizni so'rayman. O'qituvchilar, tinglovchilar sifatida sizlar ham savollar berish va fikr bildirish imkoniyatiga egasiz."

6-qadam: Muhokama va xulosa:

O'qituvchi: "Taqdimotlar tugagach, umumiy muhokama o'tkazamiz. Har bir guruhdan olingan fikrlarni birlashtirib, o'yinlarning jamiyatga ta'siri haqida xulosa chiqaramiz. Bu o'yindan olingan tajribalarimizni qanday yaxshilashimiz mumkinligini o'ylaymiz."

V. Media o'yinlarning axborot tarqatishdagi roli.

Media o'yinlar bugungi kunda hayotimizda juda katta o'rin tutadi. Ular axborotni tarqatish, yangi bilimlarni kiritish va ta'lim jarayonini qiziqarli qilishda muhim ahamiyatga ega.



O'yinlarning axborot yetkazish vositasi sifatida o'rni quyida jarayonlarda namoyon bo'ladi:

Axborotni tarqatish: Media o'yinlar axborotni tarqatishning samarali vositasi sifatida faoliyat ko'rsatadi. Ular quyidagi yo'nalishlarda yordam beradi:

Ta'lim o'yinlari: Ta'limga yo'naltirilgan o'yinlar o'quvchilarga yangi bilimlarni o'rganish jarayonida qo'l keladi. Masalan, "CodeCombat" o'yini – bu dasturlashni o'rganish uchun mo'ljallangan o'yin bo'lib, o'quvchilar o'zlarining kod yozish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'yin jarayonida o'quvchilar turli muammolarni hal qilish uchun kod yozishadi, bu esa ularni haqiqiy dasturlash dunyosiga yaqinlashtiradi.

Matematik mantiq o'yinlari: O'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda matematik o'yinlar muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, "Prodigy Math" o'yini matematik masalalarni hal qilish orqali o'quvchilarning ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi.

O'yin davomida o'quvchilar har xil darajadagi masalalarni hal qilib, darsni qiziqarli va faol o'tkazadilar. Bu jarayonda o'quvchilar o'z bilimlarini mustahkamlash bilan birga, matematikaga bo'lgan qiziqishlarini ham oshirishadi.

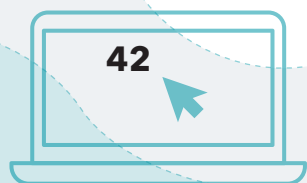
O'yinlar ta'lim jarayonini qiziqarli va jalb etuvchi qilishda ham muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar o'yin o'ynash jarayonida qiziqish va motivatsiya bilan o'z bilimlarini kengaytiradilar. Ushbu jarayonda:

Faollik: O'yinlar orqali o'quvchilar faollik ko'rsatadi, chunki ular o'yin davomida natijalarga erishishga intiladi. Masalan, "Minecraft: Education Edition" o'yinida o'quvchilar o'z qurilmalarini yaratish va boshqarish orqali qiyin vazifalarni bajarishga harakat qilishadi. Bu jarayon ularni o'qituvchi ko'rsatmalari va o'zaro muloqot bilan faol ishtirok etishga undaydi.

Motivatsiya: O'yinlar orqali o'quvchilar muvaffaqiyatga erishish uchun ko'proq mehnat qilishga tayyor bo'ladilar. Ular o'yin davomida muvaffaqiyatga erishganda, bu ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. O'yinlar orqali olingan qiziqish va motivatsiya o'quvchilarning bilim olish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

O'yinlardan ta'lim jarayonlarida samarali foydalanish uchun quyidagi jihatlarni e'tiborga olish lozim:

O'yinlar orqali axborot yetkazish: Media o'yinlar axborotni yetkazishda juda samarali vositalardir. Ular quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:



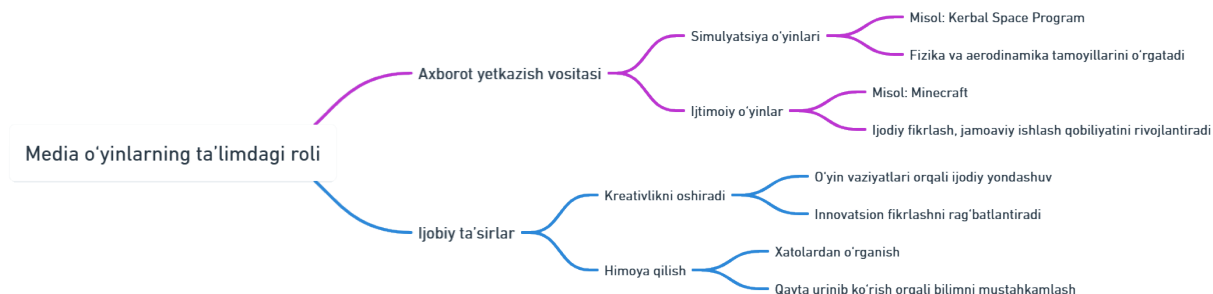
Simulyatsiya o'yinlari: Simulyatsiya o'yinlari o'quvchilarga muayyan jarayonlarni o'rganish va tushunish imkonini beradi. Masalan, "Kerbal Space Program" o'yini o'quvchilarga raketa yaratish va kosmosga uchish jarayonini simulyatsiya qilish imkoniyatini beradi. Bu o'yin orqali o'quvchilar fizika va aerodinamika tamoyillarini o'rganadilar, bu esa ularning ilmiy bilimlarini kuchaytiradi.

Ijtimoiy o'yinlar: Ijtimoiy o'yinlar, masalan, "Minecraft" o'yini o'quvchilarga ijodiy fikrlash va jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi. Bunda o'quvchilar birgalikda yangi dunyo yaratish uchun ishlashadi va bu jarayon orqali ijtimoiy muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini oshiradi.

Ijoiy ta'sir: Ta'lim jarayoniga media o'yinlar qo'shilishining ijobiy ta'siri juda katta. Ular:

Kreativlikni oshirish: O'yinlar ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar o'z g'oyalarini amalga oshirish uchun o'yin ichidagi vaziyatlardan foydalanadilar, bu esa ularning innovatsion fikrlash qobiliyatini oshiradi.

Himoya qilish: O'yinlar, shuningdek, o'quvchilarning xatolaridan dars olishlariga yordam beradi. O'yin davomida muvaffaqiyatsizlikka uchragan o'quvchilar yana bir bor sinab ko'rishlari va o'z xatolarini tahlil qilishlari mumkin, bu esa o'z bilimlarini yanada rivojlantirishga yordam beradi.



Umuman olganda, media o'yinlar axborot tarqatish va ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qilishda muhim rol o'ynaydi. Ular o'quvchilarga yangi bilimlarni o'rganish, ijodiy fikrlash va jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi. O'yinlarning bu imkoniyatlarini to'g'ri foydalansak, ta'lim jarayonini yanada muvaffaqiyatli va qiziqarli qilishi mumkin.

VI. Amaliy mashg'ulot: "O'yinlarning ta'limdagi roli".

O'qituvchi: "Bugun biz o'yinlarning ta'limdagi roli haqida suhbatlashamiz. O'yinlar ta'lim jarayonini qanday qiziqarli va samarali qilishini bilib olamiz. Hozir sizlar o'yinlar haqida fikrlaringizni bildirasiz. Har biringizdan o'yinlar haqida misollar keltirishni so'rayman. Qani, kim boshlaydi?"

O'qituvchi: "Endi sizlardan har biringiz bir o'yinni aytib berishingizni va bu o'yin qanday bilimlarni o'rgatishi haqida qisqacha ma'lumot berishingizni so'rayman. Misol uchun, agar siz "Scrabble" o'yinini aytsangiz, unda bu o'yinda so'zlarni yaratish orqali til va lug'at bilimingizni rivojlantirishingiz mumkin. Kim boshlamoqchi?"

O'quvchilar guruhlariga bo'linishadi.

O'qituvchi: "Hozir sizlarni kichik guruhlariga bo'lamiz. Har bir guruh o'ziga xos bir yoki bir nechta ta'lim o'yinlarini tanlaydi va ularda o'rganiladigan bilimlar haqida muhokama qiladi. Sizga 10 daqiqa beriladi. Guruhlarga bo'lining va o'z fikrlaringizni tayyorlang."

Guruhlar o'yinlarni tahlil qilishadi.

O'qituvchi: "Har bir guruh o'z tanlagan o'yini haqida gapirib berishi uchun birma-bir chiqadi. O'yin qanday bilimlarni o'rgatishini va ta'limiy maqsadlari haqida muhokama qiling. Misol uchun, "Duolingo" - bu til o'rganish o'yinidir, unda o'quvchilar yangi so'zlar va grammatika qoidalarini o'rganadilar. Keling, birinchi guruhni tinglaymiz."

O'quvchilar o'z fikrlarini taqdim qilishadi.

O'qituvchi: "Har bir guruh o'z taqdimotini boshlaydi. O'z o'yinlariningizni ayting, qanday bilimlarni o'rgatadi, qaysi ta'limiy maqsadlarga xizmat qiladi va bu o'yinni o'ynashda qanday qiyinchiliklar va ijobiy tomonlar bor."

Muhokama

O'qituvchi: "Har bir guruh taqdimotini tugatgach, boshqa o'quvchilar o'z fikrlarini bildirishi uchun vaqt ajratamiz. Agar sizda biror savol yoki qo'shimcha fikr bo'lsa, ularni aytishingiz mumkin. Bu muhokama jarayonida har bir o'yinning ta'lim jarayonida qanday ahamiyatga ega ekanini ko'rib chiqamiz."

Xulosa

O'qituvchi: "Bugun biz ta'lim o'yinlarini muhokama qildik. O'yinlar na faqat bilimlarni o'rgatadi, balki o'quvchilarning qiziqishini va motivatsiyasini oshiradi.

Umuman olganda, ta'limda o'yinlardan foydalanish ta'lim jarayonini samarali va qiziqarli qiladi. Hozir sizlar o'zlaringizga ma'lum bo'lgan o'yinlarni ko'proq ishlatishga harakat qilishingizni xohlayman."



VII. Media o'yinlarning jamiyatga ta'siri.

Media o'yinlar zamonaviy dunyoda katta ahamiyat kasb etadi, bu nafaqat vaqtni maroqli o'tkazish vositasi, balki jamiyatdagi turli yosh guruhlariga ijtimoiy ta'sir ko'rsatish orqali media o'yinlar yoshlar va kattalarga turli yo'llar bilan ta'sir qilishi ham mumkin. Keling, ularning ijtimoiy ta'sirini batafsil ko'rib chiqamiz.

Media o'yinlarning yoshlar va kattalarga ijtimoiy ta'siri quyidagi o'rinlarda namoyon bo'ladi:

Yoshlar uchun ta'siri:

Ijobiy ta'siri: Media o'yinlar yoshlar uchun rivojlanishning muhim vositalaridan biri bo'lib, ular orqali turli ko'nikmalar o'rganiladi. Masalan, strategik o'yinlar va jamoadagi kooperativ o'yinlar orqali o'quvchilar rejalashtirish, mantiqiy fikrlash, tezkor qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishi mumkin.

Masalan, "Minecraft" kabi o'yinlar yoshlar orasida ijodkorlikni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Ushbu o'yinda o'quvchilar o'zlarining butun bir dunyosini yaratadi va bunda tasavvurlarini ishlatib, turli resurslarni samarali boshqarish orqali murakkab tizimlarni tashkil qilishadi.

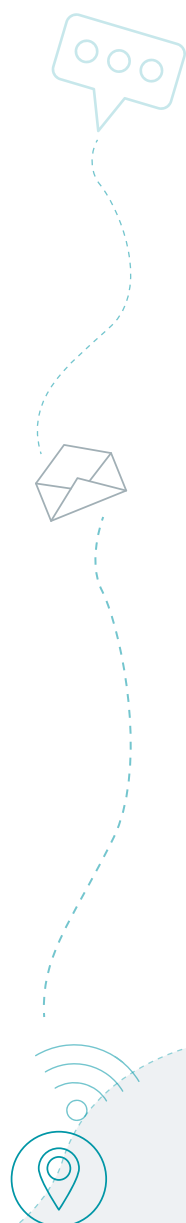
Shu bilan birga, ta'limiy o'yinlar, masalan, "Prodigy Math" yoki "Kahoot!" kabi platformalar orqali matematika yoki til ko'nikmalarini mustahkamlash mumkin. Bu o'yinlar ta'lim jarayonini qiziqarli qilish bilan birga o'rganish jarayonini yanada samaraliroq qiladi.

Salbiy ta'siri: Biroq o'yinlarning salbiy ta'sirlari ham mavjud. Zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi jangovar o'yinlar, masalan, "Grand Theft Auto" (GTA) yoki "Call of Duty" kabi o'yinlar, yoshlar orasida zo'ravonlikka moyillik va salbiy axloqiy modelga taqlid qilishni kuchaytirishi mumkin. Ushbu o'yinlarda ko'p vaqt sarflash yoshlarni real hayotdagi ijtimoiy faoliyatdan ajratishi, muloqot ko'nikmalarining rivojlanishini to'xtatishi mumkin. Masalan, tadqiqotlarga ko'ra, zo'ravon o'yinlarni o'ynagan bolalarda hissiy o'zgarishlar va tajovuzkorlik kuzatilgan.

Kattalarga ta'siri:

Ijobiy ta'siri: Media o'yinlar kattalar uchun ham bir qator ijobiy ta'sirlarni taqdim etadi. Masalan, e-sport orqali minglab yoshlar va kattalar o'z qobiliyatlarini namoyish qilish bilan birga, jamoaviy ruhni oshirishadi.

O'yinlar stressni kamaytirishda ham yordam beradi, bu esa murakkab ish muhitida ishlaydiganlar uchun katta ahamiyatga ega. Masalan, strate-

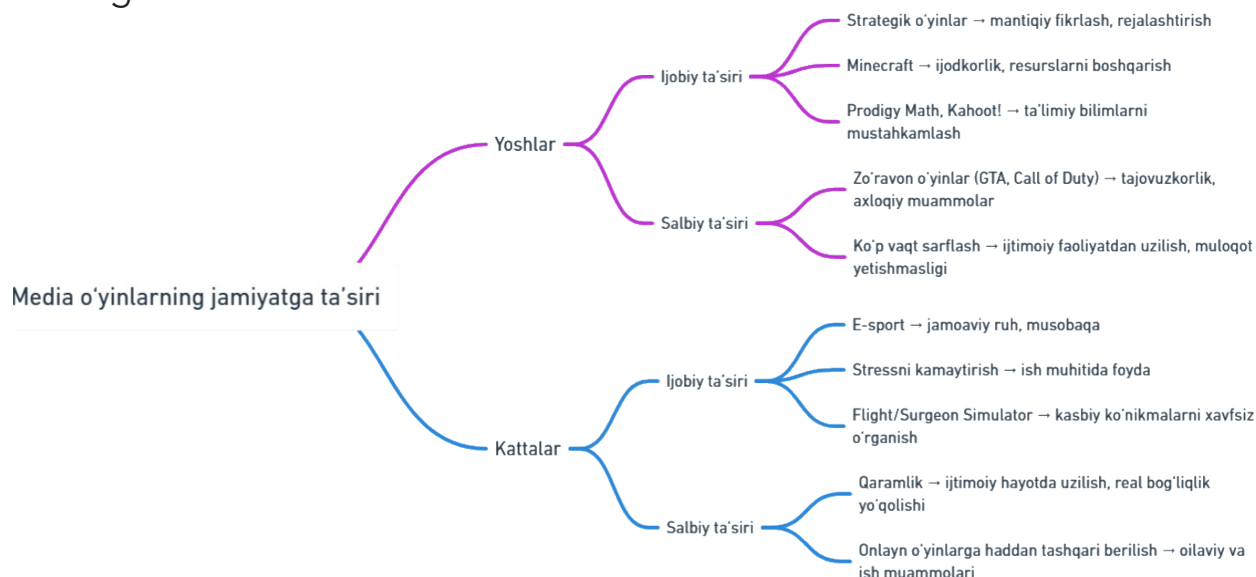


gik o'yinlar mantiqiy fikrlashni o'stirishda va katta ma'lumotlarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi.

Simulyatsiya o'yinlari (masalan, "Flight Simulator" yoki "Surgeon Simulator") orqali kattalar turli kasbiy mahoratlarni amaliy ravishda o'rganishlari mumkin. Ushbu o'yinlar murakkab texnika yoki tibbiyot jarayonlarini xavfsiz muhitda o'rganish va amaliyot qilish imkonini beradi.

Salbiy ta'siri: Kattalar uchun o'yinlarning salbiy ta'siri ham kuzatiladi. Uzlüksiz o'yin o'ynash qaramlikka olib kelishi mumkin, bu esa ijtimoiy hayotdagi faoliyatni cheklaydi.

O'yinlar natijasida muloqotning kamayishi, real hayotdagi ijtimoiy bog'liqliklarning yo'qolishi va ko'proq virtual hayotga qiziqish kattalarda ham kuzatiladi. Masalan, bir tadqiqotda onlayn o'yinlarga haddan tashqari berilib ketgan kattalar oilaviy va ish munosabatlarida muammolarga duch kelishgan.



Jamiyat va yoshlarga o'yinlarning ta'sirini quyidagi misollarda ham ko'rib chiqish mumkin.

E-Sportning rivoji: E-sport, ya'ni elektron sport, oxirgi yillarda global miqyosda rivojlandi va yoshlar orasida ijtimoiy jamiyat sifatida shakllandi. O'yinlar orqali ko'plab yoshlar professional e-sport jamoalariga a'zo bo'lishmoqda va musobaqalarda qatnashish orqali katta yutuqlarga erishishmoqda.

Misol uchun, "League of Legends" yoki "Dota 2" musobaqalari butun dunyo bo'ylab mashhur bo'lib, ko'plab yoshlarni o'ziga jalb qilmoqda. Bu o'yinlar orqali yoshlar muloqot va jamoa bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishadi, raqobatbardoshlik va liderlik qobiliyatlarini oshirishadi.

Zoʻravonlik oʻyinlarining ijtimoiy oqibatlari: Biroq zoʻravon oʻyinlarning ham ijtimoiy salbiy oqibatlari mavjud. Masalan, "Grand Theft Auto" kabi oʻyinlar zoʻravonlik va jinoyatni targʻib qilishi mumkin. Ushbu oʻyinlarni koʻp oʻynagan yoshlar real hayotda agressiv xatti-harakatlar koʻrsatishi ehtimoldan xoli emas. Bir tadqiqotda aniqlanishicha, zoʻravonlikka asoslangan oʻyinlar yoshlar orasida hissiy masʼuliyatsizlik va zoʻravonlikka moyillikni kuchaytirgan.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, media o'yinlar bugungi jamiyatda yoshlar va kattalar hayotining bir qismi bo'lib qoldi. Ular o'zlarining ijobiy va salbiy ta'sirlari bilan ajralib turadi.

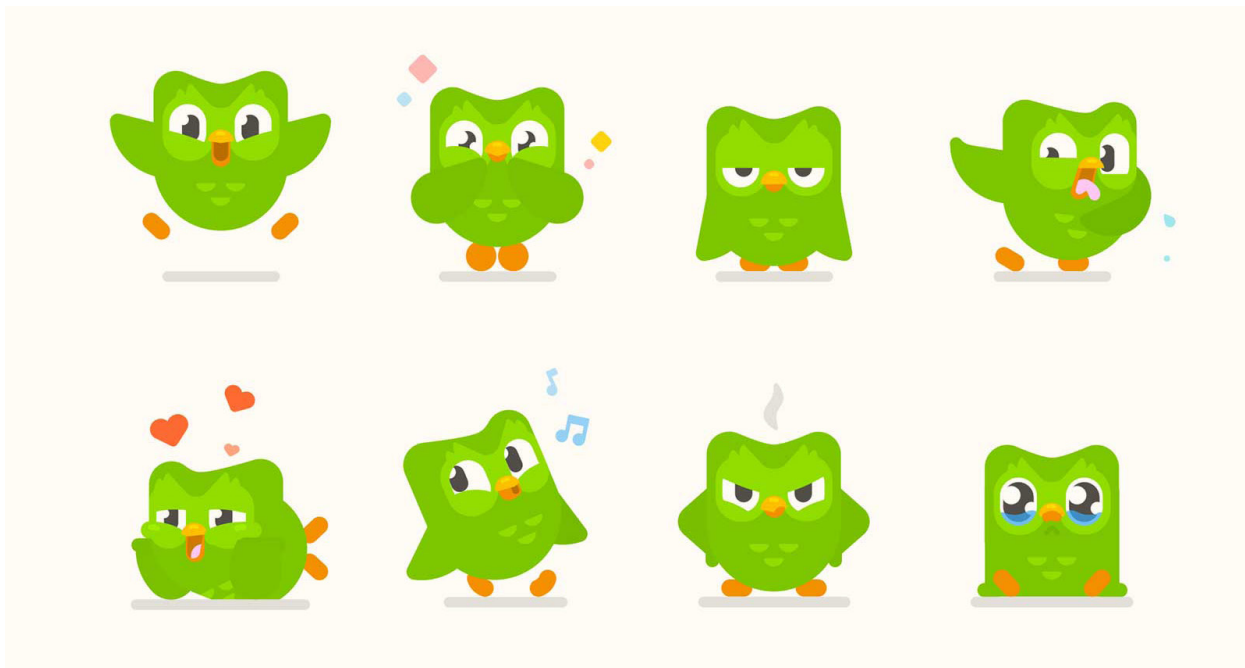
To'g'ri tanlangan va foydali o'yinlar ta'lim va ko'nikmalar rivojlanishiga katta hissa qo'shishi mumkin, ammo noto'g'ri yoki haddan tashqari o'yinlarga berilib ketish esa salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli o'yinlarni to'g'ri boshqarish va ulardan ijobiy foyda olish muhimdir.

Bu qiziq: Media o'yinlarni ta'lim jarayoniga qanday integratsiya qilish mumkin?

Ta'limiy media o'yinlar o'quv jarayonlarini interaktiv va qiziqarli qiladi. An'anaviy darslar ko'pincha beryoqlama ma'lumot berish bilan cheklanishi mumkin, ammo media o'yinlar o'quvchini faol ishtirokchi sifatida dars jarayoniga jalb qiladi. Misol uchun:



Matematika va fan o'yinlari: "Prodigy Math Game" singari o'yinlar yosh o'quvchilarga matematik muammolarni yechishda yordam beradi. O'yin jarayoni o'yinchilarni turli topshiriqlar orqali o'rganishga undaydi. Bu jarayonda o'quvchilar hisoblash, mantiqiy fikrlash kabi ko'nikmalarini rivojlantiradi.



Til o'rgatish o'yinlari: "Duolingo" kabi o'yinlar til o'rganish jarayonini o'yin elementlari bilan uyg'unlashtirib, o'quvchiga til qoidalarini va so'z boyligini mustahkamlashda yordam beradi. Har bir daraja o'tib, o'quvchilar yangi til bo'yicha bilimlarini oshiradi va muvaffaqiyat hissi orqali motivatsiya ortadi.

Simulyatsiya o'yinlari: Ta'lim sohasida simulyatsiya o'yinlarining ahamiyati katta. Bu o'yinlar murakkab jarayonlarni tushunishga yordam beradi va amaliy ko'nikmalarni mustahkamlaydi. Masalan:

Tibbiyot va muhandislikda: "SimCity" kabi shahar qurish o'yinlari muhandislik va shaharsozlikning muhim elementlarini o'rgatishi mumkin. Shu bilan birga, tibbiyotda "Surgeon Simulator" kabi o'yinlar orqali shifokorlar amaliyot o'rganishlari va tibbiy asbob-uskunalarini qanday ishlatishni o'rganishlari mumkin.

O'yin asosidagi baholash: Media o'yinlar orqali baholash tizimi ham rivojlantirilmoqda. O'yin davomida o'quvchining qanday qiyinchiliklarga duch kelganini va qanday bilimlarni o'zlashtirganini real vaqt rejimida kuzatish mumkin. Misol uchun, "Kahoot!" singari platformalar sinov va baholash jarayonini o'yin tarzida olib borish imkonini beradi, bu esa o'quvchilarning dars davomida faol ishtirokini ta'minlaydi.

Media o'yinlarning kelajakdagi imkoniyatlarini quyidagi yo'nalishlarda ko'rib chiqish mumkin:

Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR):

Kelajakda virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari orqali o'yinlar ta'lim jarayoniga yanada ko'proq integratsiya qilinadi. VR texnologiyasi yordamida o'quvchilar tarixiy joylarni virtual ravishda ko'rishlari yoki ilmiy tajribalarni virtual laboratoriyalarda bajara olishlari mumkin. Masalan:



VR-darslar: Talabalar o'z uylaridan chiqmasdan butun dunyo bo'ylab tarixiy yodgorliklar yoki madaniy joylarga sayohat qilishlari mumkin. Bu o'quv jarayonini jonli va haqiqiy tajribaga yaqinlashtiradi.

AR-dasturlar: Biologiya yoki kimyo darslarida AR texnologiyasi orqali o'quvchilar murakkab molekulalar, inson tanasi organlari yoki boshqa ko'rinmas narsalarni real makonda ko'ra olishadi. Bu o'yinlar orqali bilim olishni qulaylashtiradi va tushunchalarni aniqroq anglashga yordam beradi.

VIII. Xulosa va mustahkamlash

Darsni yakunlash:

O'quvchilar media o'yinlarning jamiyat va yoshlarga ta'sirini o'rganib, ularning ijobiy va salbiy tomonlarini xulosalaydi.

O'yinlarning ta'limdagi o'rni va kelajak imkoniyatlari haqida fikr almashiladi.

Ko'nikma:

Bugungi darsda nimani o'rgandingiz?

O'yinlarning qaysi turlari siz uchun qiziqarli va qanday ta'sir qiladi?

Yakuniy tahlil: O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asosanib, media o'yinlarning jamiyat va ta'limga ta'siri bo'yicha qisqacha xulosa qiladi.



4-dars

MEN INTERNETDA...

I. Kirish.

- **Maqsad:** O'quvchilarga internetning imkoniyatlari, xavflari va xavfsizlik choralarini tushuntirish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha bilim berish.
- **Asosiy tushunchalar:** Internet madaniyati, xavfsizlik qoida-lari, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism.

Bugungi kunda internet inson ha-yotining ko'p sohalariga chuqur ta'sir ko'rsatib, axborot olish, muloqot qilish, ta'lim olish va hattoki kundalik ehtiyo-larni qondirish uchun muhim vositaga aylangan.

Bu bizga butun dunyo bilan bog'la-nish imkonini beradi va turli sohalarda innovatsiyalarni olib keladi. Uning global ta'siri nafaqat ilmiy-texnik taraqqiyot, bal-ki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotimizda ham yaqqol ko'zga tashlanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda internetning asosiy imkoniyat-lari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

Axborot olish va bilim almashish: Internet axborotning ulkan man-basi bo'lib, biz istagan vaqtda turli mavzularda ma'lumot olish imkoniyat-iga egamiz. Masalan, qidiruv tizimlari (Google, Bing va boshqalar) orqali istalgan ma'lumotni topish, yangi ilmiy maqolalar va tadqiqotlarni o'qish mumkin. Kutubxonalar yoki ilmiy markazlarga bormasdan turib, uyda o'tir-gan holda kitoblar va o'quv resurslariga ega bo'lish imkoni mavjud.

Muloqot qilish: Internetning yana bir asosiy xususiyati - u orqali odam-lar o'zaro muloqot qilish imkoniyatiga ega. Elektron pochta, ijtimoiy tar-moqlar (Facebook, Instagram), messenjerlar (Telegram, WhatsApp) orqali istalgan joydagi yaqinlarimiz bilan muloqot qilish osonlashdi. Shuningdek,

videokonferensiyalar yordamida ishlash va ta'lim olish ham zamonaviy hayotning ajralmas qismiga aylandi.

Ta'lim olish: Internet o'quv jarayonlariga ham ulkan o'zgarishlar olib keldi. Onlayn kurslar, ta'lim platformalari (Coursera, Khan Academy) orqali dunyoning istalgan universitetidan ta'lim olish yoki yangi ko'nikmalarni rivojlantirish mumkin. Buning natijasida bilim olish jarayoni global miqyosga chiqdi.

Ishlash va tadbirkorlik: Internet orqali ishlash va biznes yuritish ham keng tarqalgan. Frilanserlar turli onlayn platformalar orqali xizmat ko'rsatishadi, tadbirkorlar internet orqali global bozorlarni o'rganish va o'z mahsulotlarini sotish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

Ko'ngilochar xizmatlar: Internet ko'ngilochar kontentning ham katta manbasidir. YouTube, Netflix, Spotify kabi platformalarda filmlar, musiqa, o'yinlar va boshqa xizmatlardan foydalanish mumkin. Bu foydalanuvchilarning turli madaniyatlar va ijodiy ishlar bilan tanishishiga imkon beradi.



2. Internetdan foydalanish usullari

Odamlar internetdan turli maqsadlarda foydalanadi. Quyida ularning Ba'zilarini ko'rib chiqishimiz mumkin:

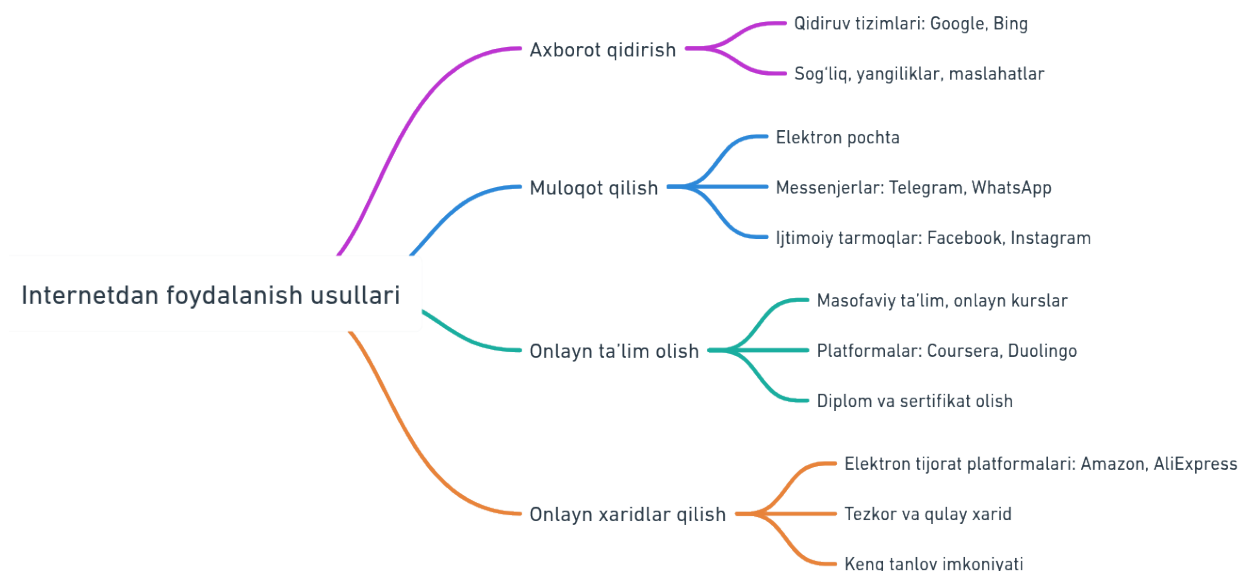
Axborot qidirish: Internet bugungi kunda eng katta ma'lumotlar ombori sifatida tanilgan. Biz o'zimiz qiziqqan mavzular haqida ma'lumot olish

uchun qidiruv tizimlaridan foydalanamiz. Masalan, sog'liq haqida ma'lumot olish, yangiliklarni o'qish yoki qandaydir muammo bo'yicha maslahat izlash.

Muloqot qilish: Do'stlar, oila va hamkasblar bilan muloqot qilishning eng qulay vositalaridan biri bu internet. Elektron pochta, messenjerlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali muloqot qilish imkoniyatiga egamiz.

Onlayn ta'lim olish: Hozirda ko'pgina talabalar internet orqali masofaviy ta'lim olishmoqda. Ular onlayn kurslarga yozilib, diplom va sertifikatlar oladi. Masalan, dasturlash yoki til o'rganish onlayn platformalar orqali amalga oshirilmoqda.

Onlayn xaridlar qilish: Elektron tijorat platformalari (Amazon, AliExpress) orqali kerakli mahsulotlarni sotib olish mumkin. Internet orqali xarid qilish – qulay, tez va keng tanlov imkoniyatiga ega.



Internetning imkoniyatlari cheksiz bo'lishiga qaramasdan, uning ijobiy va salbiy tomonlarini ham e'tiborga olish lozim. Quyida ularning ba'zilarini ko'rib chiqamiz:

Ijobiy tomonlari:

- Axborot va bilimlarni keng ommaga tez va oson yetkazish;
- Muloqot va ishlashda qulaylik;
- Masofadan ta'lim olish va ishlash imkoniyati;
- Yangi bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish.

Salbiy tomonlari:

Internetga ortiqcha bog'lanish salomatlikka, ayniqsa, ko'zga zarar yetkazishi mumkin.

Kiberxavfsizlik bilan bog'liq muammolar: shaxsiy ma'lumotlar va moliyaviy axborotlardan noto'g'ri foydalanilishi mumkin.

Yoshlar uchun salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan zararli kontentlarning mavjudligi ham internetning salbiy tomonlaridan biridir.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, internet bizning hayotimizni yengillashtiradi va imkoniyatlarimizni kengaytiradi. Lekin undan foydalanishda e'tiborli bo'lish va xavfsizlik qoidalariga rioya qilish muhim.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, zararli kontentlardan uzoq turish va kiberxavfsizlikni ta'minlash orqali internetdan samarali va xavfsiz foydalanish mumkin. Shuningdek, internet madaniyatiga e'tibor berish, ya'ni odob-axloq qoidalariga amal qilish - internetning biz uchun yanada qulay va foydali bo'lishiga hissa qo'shadi.

Interaktiv savol-javob:

Maqsad:

O'quvchilarning internetdan foydalanish bo'yicha shaxsiy tajribalari asosida internetning foydali va xavfli tomonlarini muhokama qilish va darsning asosiy yo'nalishlarini belgilash.

1. Kirish:

O'qituvchi: "Internet bugungi kunda hammamiz uchun juda muhim vositaga aylangan. Siz ham undan foydalanasiz, to'g'rimi? Endi birgalikda internetning foydali va xavfli tomonlarini tahlil qilamiz. Men sizga bir necha savollar beraman, siz esa o'z tajribangiz asosida javob bering."

2. Savolni taqdim etish:

1-savol: "Siz internetdan qanday maqsadlarda foydalanasiz? Foydali deb hisoblagan maqsadlaringiz haqida gapirib bera olasizmi?"

O'quvchilardan kutiladigan javoblar:

O'quvchilar internet orqali ta'lim olish, ilmiy ma'lumotlar qidirish, ko'ngilochar kontentdan foydalanish, do'stlar bilan muloqot qilish kabi foydali maqsadlarini aytishadi.

O'qituvchi: "Yaxshi! Ko'ramizki, internet orqali bilim olish, ta'limiy resurslardan foydalanish, vaqtdan samarali foydalanish mumkin."



3. Foydali tomonlarni muhokama qilish:

O'qituvchi: "Endi internetning foydali tomonlariga to'xtalsak. Siz internet orqali qanday yaxshi narsalarni o'rgangansiz yoki o'zingiz uchun qanday foyda ko'rgansiz?"

O'quvchilardan kutiladigan javoblar:

O'quvchilar ilmiy maqolalarni o'qiganliklari, yangi tillarni o'rganganliklari yoki yangi texnik ko'nikmalar olganliklari haqida gapirishlari mumkin.

O'qituvchi: "Ajoyib! Ko'ryapmizki, internet bilim olishning qulay manbayi, til o'rganish, zamonaviy texnologiyalarni o'rganishda katta yordam beradi."

4. Xavfli tomonlar haqida so'rash:

2-savol: Sizningcha, internetdan foydalanishning qanday xavfli tomonlari bor? Internetda nima sizni bezovta qilishi mumkin?"

O'quvchilardan kutiladigan javoblar:

Ijtimoiy tarmoqlarda kiberhujumlar, noto'g'ri axborot tarqatish, zo'ravonlik kontenti, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi kabi xavflar haqida gapirishadi.

O'qituvchi: "Ha, to'g'ri. Internetning xavfli tomonlari ham ko'p: shaxsiy ma'lumotlarning xavfsizligining doim ham ta'minlanmaganligi, yolg'on axborot va kiberhujumlar kabi muammolar bo'lishi mumkin."

5. Xavfli tomonlarni muhokama qilish:

O'qituvchi: "Endi keling, bu xavfli tomonlarni tahlil qilaylik. Internetda shaxsiy ma'lumotlarimizni qanday himoya qilishimiz mumkin? Nima qilish kerak?"

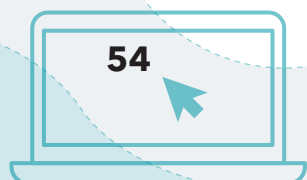
O'quvchilardan kutiladigan javoblar:

Kuchli parollar qo'llash, shaxsiy ma'lumotlarni faqat ishonchli saytlar bilan ulashish, kiberxavfsizlik qoidalariga rioya qilish kabi javoblar aytishadi.

O'qituvchi: "To'g'ri, shaxsiy ma'lumotlarimizni himoya qilish uchun kuchli parollar qo'llashimiz va har doim ehtiyotkor bo'lishimiz kerak. Internetda o'zimizni qanday himoya qilishimiz juda muhim."

6. Darsning asosiy yo'nalishini belgilash:

O'qituvchi: "Shunday qilib, bugun biz internetning foydali va xavfli tomonlari haqida ko'p narsani o'rgandik. Dars davomida biz shaxsiy ma'lu-



motlarni qanday himoya qilishni, internetdan xavfsiz foydalanishni va axborotning ishonchligini qanday tekshirishni ko'rib chiqamiz. Shuningdek, internet madaniyati haqida ham o'rganamiz."

7. Darsni davom ettirish:

Bu qadamda, o'quvchilar allaqachon internetning foydali va xavfli tomonlari haqida o'z tushunchalarini shakllantirgan bo'ladi va o'qituvchi shu bilimlar asosida darsni chuqurlashtiradi.

O'qituvchi xulosa qiladi: "Sizning javoblaringiz orqali ko'rdikki, internet katta imkoniyatlar beradi, lekin u bilan birga xavflar ham bor. Endi biz internetda qanday xavfsiz foydalanishni va ma'lumotlarni qanday himoya qilishni o'rganamiz."

III. Mavzuni o'rgatish: internet madaniyati va xavfsizlik qoidalari

Internet madaniyati va xavfsizligi bizning onlayn dunyoda qanday munosabatda bo'lishimiz va qanday xavfsizlik choralarga amal qilishimizni belgilaydi. Bugungi kunda internet hayotimizning ajralmas qismiga aylanganligi sababli u bilan bog'liq imkoniyatlar, xavf-xatarlar, va madaniy qoidalarni tushunish juda muhim.

Internet madaniyati (Netiket)

Internet madaniyati yoki netiket, internetda qanday munosabatda bo'lish kerakligini belgilovchi qoidalardan iborat. Onlayn faoliyatimizda madaniyatli, hurmatli va axloqli bo'lishimiz muhimdir.

Quyidagi qoidalar internet madaniyatiga amal qilishda yordam beradi:

Hurmat va samimiyat: Onlayn muloqotda boshqalarga hurmat ko'rsatish, xususan, ijtimoiy tarmoqlarda, bloglarda va forumlarda so'zlashuv madaniyatiga amal qilish kerak.

Hech kimni haqorat qilmaslik va axloqiy me'yorlardan chetlashmaslik muhim.

Axborotni to'g'ri tarqatish: Haqiqiy va ishonchli manbalardan olingan ma'lumotlarni ulashish, noto'g'ri yoki noto'liq axborotni tarqatmaslik lozim.

Axborot bilan bog'liq manipulyatsiyalardan saqlanish va boshqalarni bu kabi xatolardan ogohlantirish internet madaniyatining bir qismidir.

Shaxsiy hayotga hurmat: Boshqalarning shaxsiy ma'lumotlarini izn-



siz oshkor qilishdan saqlanish va o'zingizning shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilish qoidalariga rioya qilish lozim.

Til va kontent: Onlayn yozishmalarda to'g'ri va tushunarli tilni ishlatish, zararli kontent (zo'ravonlik, haqorat va boshqalar)dan saqlanish kerak.

Internetda xavfsiz harakat qilish uchun ba'zi muhim qoidalarga rioya qilish kerak. Bunday qoidalar onlayn faoliyatimizda kiberhujumlar, firibgarliklar va boshqa tahdidlardan himoyalanişda yordam beradi.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish: Internetda o'z shaxsiy ma'lumotlaringizni (parollar, kredit karta raqamlari, uy manzili) maxfiy saqlashga harakat qiling. Buni doimo ishonchli va himoyalangan saytlar orqali ulashing.

Har doim kuchli parollarni yarating va ular uchun 2 faktorli autentifikatsiyani ishlatting. Parollarni muntazam ravishda yangilab turish zarur.

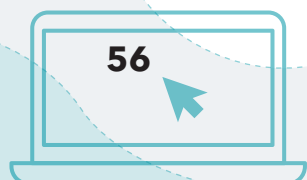
Firibgarliklardan saqlanish: Internetda sizga shubhali takliflar yoki sovrinlar taklif qilinsa, bularning firibgarlik ekanligini o'ylab ko'ring. E-pochta orqali kelgan noma'lum havolalarga bosmang, spam yoki fishing xabarlariga e'tibor bermang.

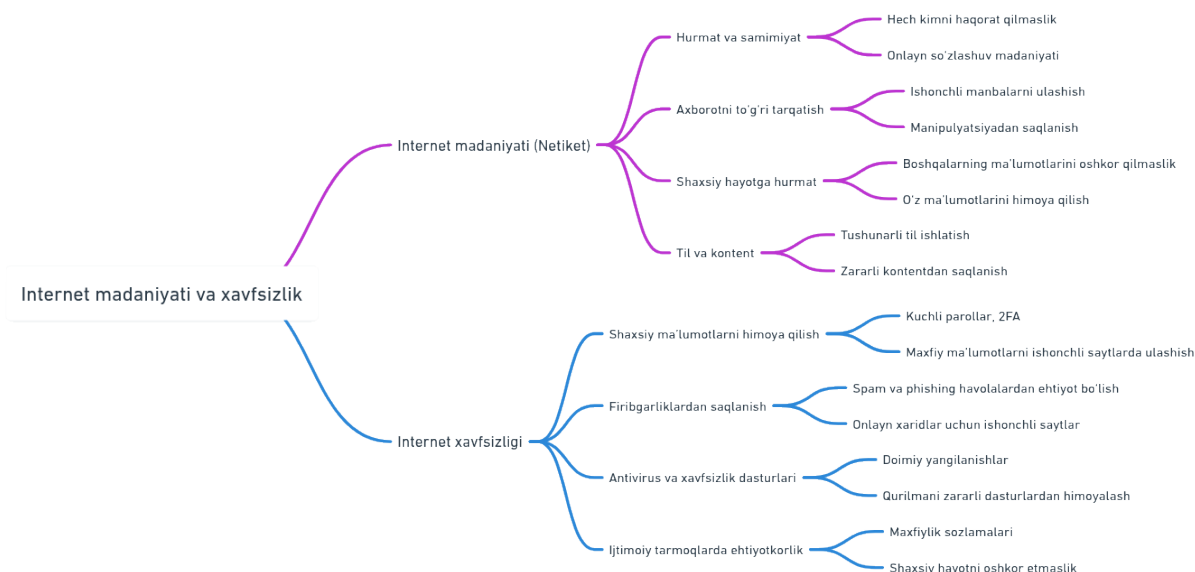
Har qanday onlayn xaridlarni amalga oshirayotganda ishonchli veb-saytlardan foydalaning.

Antivirus va xavfsizlik dasturlaridan foydalanish: Qurilmalaringizga ishonchli antivirus dasturlarini o'rnatish va yangilab turing. Bu dasturlar kiberhujumlar, viruslar va zararli dasturlardan himoyalanişga yordam beradi.

Tizimlaringizda xavfsizlik yangilanishlarini o'z vaqtida o'rnatish lozim. Bu jarayon zararli dasturlarga qarshi qo'shimcha himoya yaratadi.

Ijtimoiy tarmoqlarda xavfsizlik: Ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy hayotingizni oshkor etuvchi ma'lumotlarni ko'p almashmang. Do'stlaringiz ro'yxatini cheklash va maxfiylik sozlamalarini qo'llash orqali xavfsizlikni oshirish mumkin.





Profilingizda boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'ling va zararli kontentlarni bo'lishmang.

Misollar:

Ijtimoiy tarmoqlarda xavfsizlik qoidalari buzilishi: Bir o'quvchi ijtimoiy tarmoqlarda o'z shaxsiy ma'lumotlarini (telefon raqami, uy manzili) ko'rsatib yuboradi. Bu esa unga zarar yetishi mumkin, chunki firibgarlar bu ma'lumotdan foydalanib, unga zarar keltirishi mumkin.

Firibgarlikning oldini olish: Bir kishi unga elektron pochta orqali katta miqdorda pul yutganligi haqidagi xabarni oladi. Ammo bu xabarda shaxsiy ma'lumotlar talab qilinadi. Agar u shubhalanmasdan bu ma'lumotlarni yuborsa, firibgarlikka uchrashi mumkin edi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, internet bizga cheksiz imkoniyatlar taqdim etadi: ta'lim olish, o'rganish, muloqot qilish va ko'ngil ochish kabi. Ammo biz internetdan to'g'ri foydalanish uchun etiket qoidalariga amal qilishimiz, shaxsiy ma'lumotlarimizni himoya qilishimiz va xavfsizlik choralarini ko'rishimiz lozim. Internetdan madaniyatli va xavfsiz foydalanish bu zamonaviy dunyoda sog'lom va samarali hayot kechirish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalardan biridir.

IV. Amaliy mashg'ulot: "Internetdagi xavfsizlik choralari ni amalda qo'llash".

1. Kirish qismi (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi darsimizda internetdagi xavfsizlik choralari ni amalda qo'llashni o'rganamiz. Biz internetdan foydalanish davomida shaxsiy ma'lumotlarimizni qanday himoya qilishimiz kerakligi, kuchli parol





yaratish va xavfli xabarlardan himoyal-anish usullarini ko'rib chiqamiz."

O'quvchilarni guruhlarga bo'lish: O'quvchilar 4-5 kishilik gu-ruhlarga ajratiladi. Har bir guruh top-shiriqlarni bajargach, o'z natijalarini sinf bilan bo'lishadi.

2. Amaliy topshiriqlar (20 daqiqa)

2.1. Kuchli parol yaratish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Kuchli parol sizning hisoblaringizni xavfsiz saqlashning asosiy usullaridan biridir. Kuchli parol-

da quyidagi elementlar bo'lishi kerak: katta va kichik harflar, raqamlar va maxsus belg ilar (@, #, \$). Parolni o'zingiz uchun eslab qolish oson, lekin boshqalar uchun topish qiyin bo'lgan shaklda yarating."

Topshiriq: Har bir o'quvchi o'z hisoblari uchun kuchli parol yaratadi. Masalan, "J4nus!2024\$".

Savol: Parolingizni yaratgandan keyin, nima uchun bu parolni tanla-ganingizni guruhingizda qisqacha tushuntirib bering."

2.2. Xavfli xabarlardan himoyal-anish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Internetda fishing (xakerlik) xabarlari juda keng tarqal-gan. Ular sizdan shaxsiy ma'lumotlaringizni yoki parollaringizni olishga urinishadi. Xavfli xabarlarni qanday aniqlash mumkin? Bunday xabarlarda, odatda, shubhali havolalar, begona so'rovlar va favqulodda chaqiruvlar bo'ladi ("Darhol parolingizni o'zgartiring" kabi)."

Topshiriq: O'quvchilarga elektron pochta yoki ijtimoiy tarmoqlarda-gi fishing xabarlariga misol sifatida ikki xil xabar beriladi (biri haqiqiy, biri fishing). O'quvchilar xabarlardagi shubhali elementlarni topishadi va qan-day choralar ko'rish kerakligini aytib berishadi.

Savol: "Fishing xabarlaridan qanday himoyal-anish mumkin?"

2.3. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha maslahatlar ishlab chiqish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Internetda biz ko'pincha shaxsiy ma'lumotlarimizni ulashamiz - bu ismimiz, tug'ilgan sanamiz, manzilimiz yoki kartalarimiz raqami bo'lishi mumkin. Ushbu ma'lumotlarni o'zgalar qo'lga tushishidan qanday himoyalash kerak? Har doim maxfiylik sozlamalarini to'g'ri tartibga

soling va ortiqcha ma'lumot ulashmaslikka harakat qiling."

Topshiriq: Har bir o'quvchi shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha 3-4 ta maslahat yozadi (masalan, "Ijtimoiy tarmoqlarda faqat tanish odamlar bilan do'st bo'ling", "Har doim ikkita faktorli autentifikatsiyani yoqing"). Keyin ular o'z maslahatlarini guruh bilan bo'lishadilar.

3. Guruhli mashq: Internetda xavfsiz ishlash qoidalarini yaratish (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi guruhingizda internetda xavfsiz ishlash uchun asosiy qoidalar to'plamini tuzasiz. Har bir guruh o'z qoidalarini sinfga taqdim etadi. Masalan, 'Parollarni har 3 oyda o'zgartirish kerak', 'Shubhali havo-lalarga bormaslik kerak', 'Ikkita faktorli autentifikatsiyadan foydalanish'."

Topshiriq: Har bir guruh internet xavfsizligi bo'yicha 5-6 ta asosiy qoi-da yozadi va ularni muhokama qiladi. Keyin, o'z qoidalarini taqdim etish uchun guruhlar navbat bilan chiqadi.

4. Guruhlar taqdimoti va umumiy muhokama (15 daqiqa)

O'quvchilar guruh taqdimotlarini o'tkazadi: Har bir guruh o'z qoi-dalarini sinfga taqdim qiladi. Qolgan o'quvchilar berilgan qoidalarga qo'shimchalar kiritishi yoki o'z fikrlarini bildirishlari mumkin.

O'qituvchi: "Bugungi darsda biz internetda xavfsiz bo'lish uchun zarur qoidalarning bir qismini ko'rib chiqdik. Kuchli parol yaratish, fishing xabar-lardan himoyalash va shaxsiy ma'lumotlaringizni qanday himoya qilish kerakligi haqida gaplashdik. Siz o'zingiz va atrofingizdagi insonlarni inter-net xavf-xatarlaridan himoyalash uchun har doim ehtiyot bo'ling."

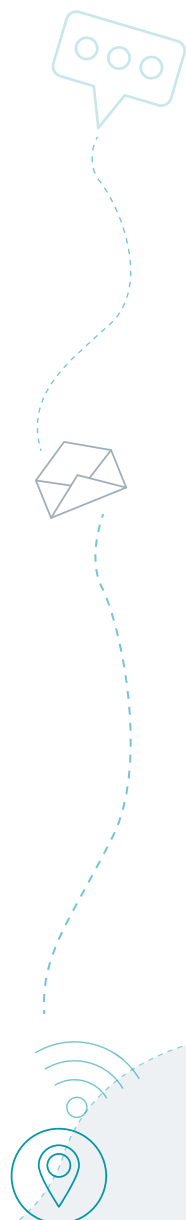
V. Internetda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish.

Bugungi kunda internet hayotimizning ajralmas qismiga aylangan va bu imkoniyatlar bilan bir qatorda turli xavf-xatarlarni ham keltirib chiqaradi. Shaxsiy ma'lumotlar, jumladan, ism-familiya, telefon raqami, bank ma'lu-motlari, elektron pochta va ijtimoiy tarmoqdagi hisoblar kabi axborotlar kiberjinoyatchilar nishoniga aylanishi mumkin.

Internetda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish har bir foydalanuvchin-ing asosiy vazifasi bo'lishi lozim. Quyida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qi-lishning asosiy usullari va qoidalari bilan tanishamiz.

1. Kuchli va ishonchli parollardan foydalanish

Eng birinchi va muhim himoya chorasi - bu kuchli parol yaratishdir. Parol sizning onlayn hisoblaringizni kiberhujumlardan himoya qilishning



asosiy vositasidir. Kuchli parol quyidagi elementlarni o'z ichiga olishi kerak:

Katta va kichik harflar: Masalan, "A", "a".

Raqamlar: 123456 kabi raqamlar kiritish.

Maxsus belgilar: @, #, \$, % kabi belgilarni qo'shish.

Uzunligi: Parolingiz kamida 8-12 belgidan iborat bo'lishi tavsiya etiladi.

Bundan tashqari, har bir onlayn hisob uchun alohida parol yaratish tavsiya etiladi. Masalan, ijtimoiy tarmoq uchun bitta parol, bank uchun boshqa parol bo'lishi kerak. Shuningdek, parolingizni muntazam ravishda o'zgartirib turish ham foydali.

2. Ikki faktorli autentifikatsiya (2FA)

Ikki faktorli autentifikatsiya – hisoblaringizni himoya qilishning yana bir samarali usuli. Bu tizim sizdan nafaqat parolni, balki qo'shimcha kodni ham talab qiladi. Odatda, bu kod mobil telefoningizga yoki elektron pochtingizga yuboriladi. 2FA hisoblar xavfsizligini ikki baravar oshiradi va kiberhujumlardan qo'shimcha himoya beradi. Shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi uchun bu himoya chorasi juda muhim.

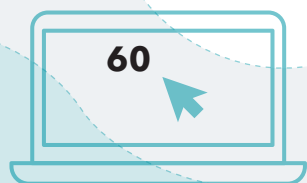
3. Maxfiylik sozlamalari va xavfsiz veb-saytlar

Internetda hisoblar va ijtimoiy tarmoqda maxfiylik sozlamalariga e'tibor qaratish zarur. Ko'plab xizmatlar maxfiylikni boshqarish imkoniyatini taqdim etadi, masalan, Facebook, Instagram yoki X(Twitterd)a faqat yaqin do'stlar yoki oila a'zolari bilan ma'lumot ulashish imkoniyatlari mavjud. Maxfiylik sozlamalarini diqqat bilan kuzatib borish va doimiy ravishda yangilash muhimdir.

Shuningdek, onlayn xarid yoki banking xizmatlaridan foydalanayotganda veb-saytlarning xavfsizligiga e'tibor bering. Veb-sayt URL manzili-ning boshida "https://" belgisi bo'lishi kerak – bu saytda SSL sertifikati borligini va ma'lumotlaringiz shifrlanishini bildiradi. Agar saytda "http://" belgisi bo'lsa yoki xavfsizlik belgilari bo'lmasa, undan foydalanish xavfli bo'lishi mumkin.

4. Shubhali xabarlar va fishing hujumlaridan saqlanish

Fishing hujumlari orqali kiberjinoyatchilar sizning shaxsiy ma'lumotlaringizni olishga harakat qilishadi. Bu turdagi xabarlar ko'pincha elektron pochta orqali keladi va sizni aldab, noto'g'ri ma'lumotga ishontirishga urinishadi. Masalan, sizdan bank hisob raqamingizni yoki shaxsiy ma'lumot-



laringizni kiritishni so'raydigan soxta veb-sahifalar yaratiladi.

Fishing xabarlarini, odatda, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Hisobingiz bloklangani haqida xabar.

Shoshilinch ravishda ma'lumotlaringizni yangilashingiz so'raladi.

Noma'lum manbalardan kelgan shubhali xabarlar va havolalar.

Bunday xabarlariga aslo javob bermaslik va ularni o'chirish zarur. Shuningdek, bu kabi hujumlardan himoyalaniish uchun elektron pochtingizni faqat ishonchli manbalarga ulashish va shubhali havolalarga kirmaslik muhim.

5. Shaxsiy ma'lumotlaringizni faqat ishonchli saytlarga ulashish

Internetda xizmatlardan foydalanayotganda, shaxsiy ma'lumotlaringizni ulashayotganda doim saytdan ishonchingiz komil bo'lishi kerak. Bank hisob raqamingiz, kartangiz ma'lumotlari yoki shaxsiy parollaringizni noma'lum saytlarga kiritmaslik lozim. Odatda, firibgarlar soxta saytlardan foydalanuvchilarning ma'lumotlarini o'g'irlashga harakat qilishadi.

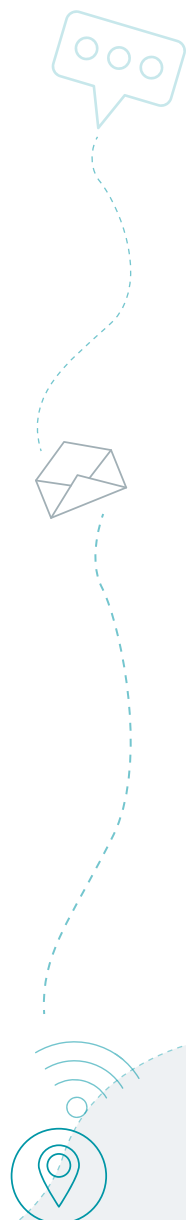
Misol: Masalan, internet orqali mahsulot sotib olayotganda, tanlangan saytning ishonchli ekanligiga ishonch hosil qiling. Saytda SSL sertifikatini bo'lishi, to'lov jarayonining xavfsizligi haqida xabarlar va foydalanuvchilarning sharhlarini tekshirish lozim. Agar shubha uyg'otsa, bunday saytlardan foydalanmaslik maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish internetda xavfsiz bo'lishning muhim jihatidir. Kuchli parol yaratish, ikki faktorli autentifikatsiyani faollashtirish, fishing hujumlaridan ehtiyot bo'lish va faqat xavfsiz saytlarni ishlatish orqali siz o'z ma'lumotlaringizni himoya qila olasiz. Kiberjinoyatchilik har qachongidan ham faol va xatarli bo'lib borayotgan zamonda, har bir foydalanuvchi o'z axborot xavfsizligiga jiddiy e'tibor qaratishi lozim. Internetdagi faoliyatingiz davomida xavfsizlik choralari qo'llab, shaxsiy ma'lumotlaringizni firibgarlar qo'lga tushib qolishidan himoya qiling.

VI. Amaliy mashg'ulot: "Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish".

Topshiriq: Har bir o'quvchi o'zining shaxsiy ma'lumotlarini qanday himoya qilishi haqida tahlil qiladi va o'z internet faoliyatini xavfsiz qilish bo'yicha reja ishlab chiqadi.



1-bosqich: Kirish:

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda biz internetda shaxsiy ma'lumotlarni qanday himoya qilishni o'rganamiz. Har biringiz o'zlaringizning internet faoliyatini tahlil qilasiz va shaxsiy ma'lumotlaringizni qanday himoya qilishingiz mumkinligi haqida reja ishlab chiqasiz."

O'qituvchi darsni kirish qismi bilan boshlaydi:

Internetdagi xavf-xatarlar haqida qisqacha ma'lumot beradi.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning ahamiyatini tushuntiradi.

Foydalanuvchi ma'lumotlarini qanday yo'qotishi va bu qanday xavf tug'dirishi haqida misollar keltiradi (masalan, kuchsiz parol, noma'lum saytlar orqali shaxsiy ma'lumotlarning tarqalishi).

2-bosqich: Individual topshiriq

O'qituvchi: "Endi har biringiz o'z internetda foydalanadigan ma'lumotlaringizni ko'rib chiqasiz va o'zingizning xavfsizlik rejangizni tayyorlaysiz."

Topshiriq: Har bir o'quvchi quyidagi savollar asosida tahlil qiladi:

Mening eng ko'p foydalanadigan internet xizmatlarim qaysi? (ijtimoiy tarmoqlar, elektron pochta, onlayn do'konlar va h.k.)

Parollarim qanchalik kuchli?

Qaysi saytlar orqali shaxsiy ma'lumotlarimni kiritaman va ularning xavfsizligiga qanday amin bo'laman?

Reja ishlab chiqish: O'quvchilarga kuchli parollar yaratish bo'yicha qo'llanma beriladi (katta va kichik harflar, raqamlar, maxsus belgilar qo'shish).

Har bir o'quvchi o'z rejasini yozib chiqadi: masalan, parol menejerini ishlatish, ikki faktorli autentifikatsiyani yoqish, noma'lum yoki shubhali saytlarga shaxsiy ma'lumotlarni kiritmaslik.

3-bosqich: Guruhli mashq

O'qituvchi: "Endi sizlar guruhlar bilan birgalikda ishlaysiz va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha kichik taqdimot tayyorlaysiz."

Guruhlarga bo'linish:

O'quvchilar 4-5 kishidan iborat guruhlarga bo'linadi.

Har bir guruhga bir mavzu bo'yicha shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha taqdimot tayyorlash topshiriladi (masalan, kuchli parol yaratish

usullari, shaxsiy ma'lumotlarni cheklash, internetda shubhali havolalardan qochish va h.k.).

Muhokama:

Guruhlar o'zlarining qoidalarini yaratadi va taqdimot uchun tayyorgarlik ko'radi.

Har bir guruh navbat bilan o'z taqdimotini sinfga taqdim etadi.

Qolgan o'quvchilar esa savollar beradi va o'z fikrlarini bildiradi.

4-bosqich: Xulosa va umumlashtirish

O'qituvchi: "Bugun biz shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning asosiy usullari bilan tanishdik. Endi har biringiz internetda xavfsiz foydalanishni va ma'lumotlaringizni qanday himoya qilishni bilasiz."

O'qituvchi barcha taqdimotlarni qisqacha tahlil qiladi va umumiy qoidalarini eslatib o'tadi:

Kuchli parollar yaratish va muntazam yangilash.

Ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy ma'lumotlarni minimal darajada oshkor qilish.

Elektron pochta orqali kelgan noma'lum havolalarni ochmaslik.

Shubhali manbalar va saytlar orqali shaxsiy ma'lumotlarni kiritmaslik.

Xulosa:

O'quvchilar o'rgangan bilimlarini qayta tasdiqlaydi va internet xavfsizligi haqida batafsilroq tushunchaga ega bo'ladi.

VII. Internetdagi so'nggi yangiliklar va tendensiyalar

Internet texnologiyalari jadal rivojlanib, yangi xizmatlar, vositalar va platformalar hayotimizning ajralmas qismiga aylanmoqda. Shu bilan birga, internet xavfsizligi bilan bog'liq tahdidlar ham o'zgarib, murakkablashmoqda. Bugungi kunda texnologiyalar va xavfsizlik bo'yicha eng dolzarb yangiliklarni tushunish va amalda qo'llash bizning shaxsiy ma'lumotlarimizni himoya qilish va internetda xavfsiz ishlash uchun juda muhimdir.

1. Bulut texnologiyalari (Cloud Computing)

Bulut texnologiyalari foydalanuvchilarga ma'lumotlarini internet orqali saqlash va ulashish imkoniyatini beradi. Ko'plab kompaniyalar ma'lumotlarni saqlash uchun bulut xizmatlaridan foydalanishmoqda, chunki bu katta hajmdagi ma'lumotlarni boshqarishni osonlashtiradi va resurslarni tejaydi.

Xavfsizlik jihatlar: Bulut texnologiyalarining afzalliklari bilan birga, xavfsizlik muammolari ham bor. Shaxsiy ma'lumotlar bulutda saqlangan-da, ularga hujum qilish ehtimoli yuqori bo'lishi mumkin. Buning oldini olish uchun ikki faktorli autentifikatsiya, kuchli shifrlash, va foydalanuvchi huquqlarini nazorat qilish tizimlari ishlatiladi.

2. Blokcheyn texnologiyalari

Blokcheyn texnologiyasi ma'lumotlarni markazlashtirilmagan tarmoqda saqlaydi va ular o'zaro bog'langan bloklar orqali himoyalanaadi. Bu texnologiya, ayniqsa, moliyaviy operatsiyalarda ishonchlilikni ta'minlaydi.

Xavfsizlik jihatlar: Blokcheyn texnologiyasi ma'lumotlarning o'zgartirilishini qiyinlashtiradi, bu esa uni juda xavfsiz texnologiyalardan biriga aylantiradi. Hozirda blokcheyn asosida kriptovalyutalar va moliyaviy operatsiyalar keng qo'llanilmoqda. Bu texnologiya kelajakda internet xavfsizligini ta'minlashda katta rol o'ynashi kutilmoqda.

3. Sun'iy intellekt va kiberxavfsizlik

Sun'iy intellekt (AI) kiberxavfsizlik sohasida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. AI yordamida xakerlik hujumlarini oldindan aniqlash, tahdidlarni real vaqt rejimida kuzatish va avtomatik javob choralarini ko'rish mumkin.

Xavfsizlik jihatlar: AI asosidagi xavfsizlik tizimlari tahdidlarni o'rganib, ularning naqadar xavfli ekanligini oldindan aniqlaydi. Misol uchun, "machine learning" algoritmlari yangi paydo bo'lgan virus yoki hujum turlarini o'rganib, ularni bartaraf qilish choralarini tezkorlik bilan ishlab chiqadi.

4. Kvant kompyuterlar va kriptografiya

Kvant kompyuterlari texnologiyasi kriptografiyani tubdan o'zgartirishi mumkin. An'anaviy kompyuterlarning ko'p vaqt talab qiladigan shifrlash muammolarini kvant kompyuterlari bir necha daqiqada hal qila oladi.

Xavfsizlik jihatlar: Hozirda ishlatilayotgan ko'plab shifrlash texnikalari kvant kompyuterlari tomonidan buzilishi mumkinligi tufayli yangi, kvantga chidamli kriptografiya ustida ish olib borilmoqda.

5. 5G texnologiyalari va IoT (Internet of Things) xavfsizligi

5G texnologiyasi internetga ulangan qurilmalar sonining ortishiga va IoT (Internet of Things) platformalarining keng qo'llanilishiga turtki berdi. Ular uy jihozlaridan tortib, avtomobillarga qadar har qanday narsani internetga ulash imkonini beradi.



Xavfsizlik jihatlari: IoT qurilmalari o'zlarining xavfsizlik choralari zaif bo'lishi mumkin. Ko'pgina ulangan qurilmalar zaif dasturiy ta'minot yoki shifrlashsiz ma'lumot almashishi tufayli ularga hujum qilish ehtimoli ortadi. Shuning uchun foydalanuvchilar o'z IoT qurilmalarining dasturiy yangilanishlarini kuzatib borishi va ulardan foydalanishda xavfsizlik choralari ko'rishlari kerak.

6. Ikki faktorli autentifikatsiya (2FA)

Hozirgi kunda ko'plab onlayn xizmatlar ikki faktorli autentifikatsiyani (2FA) joriy qilmoqda. Bu foydalanuvchilarni faqat parol bilan himoya qilishdan ko'ra ishonchliroq hisoblanadi.

Xavfsizlik jihatlari: Ikki faktorli autentifikatsiya foydalanuvchi parolidan tashqari boshqa himoya chorasini, masalan, mobil telefon orqali kod olishni talab qiladi. Bu texnologiya hisoblarni buzishdan saqlaydi va parollar o'g'irlanishiga qarshi qo'shimcha himoya yaratadi.

7. Kiberxavfsizlik xabardorligi va o'quv dasturlari

Kiberxavfsizlik nafaqat texnologiyalar, balki foydalanuvchilarning bilim va ko'nikmalari bilan ham bog'liq. Hozirda ko'plab tashkilotlar va ta'lim muassasalari kiberxavfsizlik bo'yicha o'quv dasturlarini ishlab chiqmoqda.

Xavfsizlik jihatlari: Foydalanuvchilar o'zlari foydalanadigan texnologiyalar bilan bog'liq xavflarni bilishlari, kuchli parollar yaratishi, fishing hujumlariga qarshi ehtiyotkor bo'lishi va shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishni o'rganishlari zarur. Shu maqsadda onlayn kurslar va treninglar tashkil etilmoqda.

Internet texnologiyalari va xavfsizlik choralari bir-biriga uzviy bog'liq. Yangi texnologiyalar hayotimizni qulaylashtirayotgan bo'lsa-da, kiberxavfsizlik tahdidlari ham yanada kuchaymoqda. Shu sababli foydalanuvchilar o'zlarini xavfsiz tutish uchun yangi xavfsizlik texnologiyalaridan xabardor bo'lishlari va ularni amalda qo'llashlari lozim.

VIII. Xulosa va mustahkamlash.

1. Darsni yakunlash:

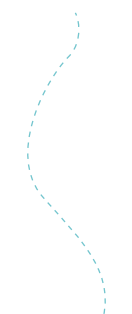
- O'quvchilar internet xavfsizligining qoidalari va shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish usullari haqida bilimlarini mustahkamladilar.

- Internetning imkoniyatlari va xavf-xatarlarini o'rganib, internetdan to'g'ri foydalanish qoidalarini tushunib olishadi.

2. Ko'nikma:

- Bugungi darsda nimani o'rgandingiz?
- Shaxsiy ma'lumotlarni internetda qanday himoya qilish kerak deb o'ylaysiz?

3. **Yakuniy tahlil:** O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, internet madaniyati, xavfsizlik qoidalari va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qisqacha xulosa qiladi.



5-dars

MEN - HAQIQIY VA VIRTUAL

I. Kirish.

- **Maqsad:** O'quvchilarga real hayot va virtual dunyoning farqlarini tushuntirish, shaxsiy identifikatsiya va internetda o'zini to'g'ri namoyon qilish haqida bilim berish.
- **Asosiy tushunchalar:** Shaxsiy identifikatsiya, virtual hayot, soxta identifikatsiya, haqiqiy hayot.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism

Mavzuning kirish qismi:

Bugungi kunda texnologiyalar bizning hayotimizning ajralmas qismiga aylangan. Biz ikki olamda yashayapmiz: **haqiqiy hayot** va **virtual hayot**. Haqiqiy hayot bu bizning kundalik turmush tarzimiz, atrofimizdagi insonlar bilan muloqotimiz, tajribalarimizdir. Virtual hayot esa internet orqali yaratilgan virtual makonda o'zimizni qanday ifoda qilishimizdir.



Endi bu ikki dunyoda o'zimizni qanday ko'rsatishimiz va namoyon qilishimiz haqida batafsil to'xtalamiz.

1. Haqiqiy hayotda o'zimizni qanday namoyon qilamiz?

Haqiqiy hayot - bu bizning jismoniy va ijtimoiy borlig'imiz, unda qanday yashashimiz va atrofimizdagi insonlar bilan qanday munosabatda bo'lishimiz juda muhim. Quyidagi jihatlar haqiqiy hayotda o'zimizni ko'rsatishimizni belgilaydi:

Shaxsiy sifatlar va xarakter: Haqiqiy hayotda inson o'zining xarakteri, qobiliyati, munosabatlari orqali namoyon bo'ladi. Masalan, inson halol, mehnatsevar yoki muloqotda ochiq bo'lishi mumkin. Bu sifatlar insonning haqiqiy hayotda qanday qabul qilinishiga ta'sir qiladi.

Ijtimoiy muloqot va munosabatlar: Haqiqiy hayotda biz oilamiz,

do'stlarimiz va hamkasblarimiz bilan bevosita muloqot qilamiz. Ushbu muloqotlar orqali biz boshqalarga qanday ko'rinish bersak, shunday qabul qilinadi. Ijtimoiy muloqot yuzma-yuz bo'lgani sababli yuz ifodalarimiz, tana harakatlarimiz va ovozimiz bizning his-tuyg'ularimiz va niyatlarimizni to'g'ri-dan-to'g'ri ifodalaydi.

Jismoniy mavjudlik: Bizning tashqi ko'rinishimiz, harakatlarimiz va ishlarimiz haqiqiy hayotda insonlar oldidagi imijimizni belgilaydi. Biz qanday kiyinsak, qanday odatlarimiz bo'lsa, boshqa insonlar bizni shunday qabul qiladi.

Real vaqt va tajribalar: Haqiqiy hayotda barcha harakatlar real vaqtda sodir bo'ladi. Biz o'z xatti-harakatlarimiz, qarorlarimiz va tajribalarimizni darhol kuzatish va baholash imkoniga egamiz. Har bir qadamimiz, maqsadlarimiz real vaqt rejimida sodir bo'ladi va ular asosida hayotimizning yo'nalishi shakllanadi.

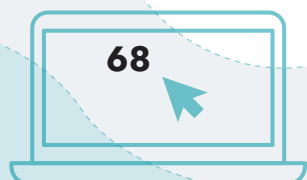
2. Virtual hayotda o'zimizni qanday ko'rsatamiz?

Virtual hayot internet va texnologiyalar orqali yashaydigan bir olam bo'lib, unda odamlar o'zlarini turli xil shaklda ifoda qiladi. Bunda asosiy e'tibor virtual imij va muloqot usullariga qaratiladi.

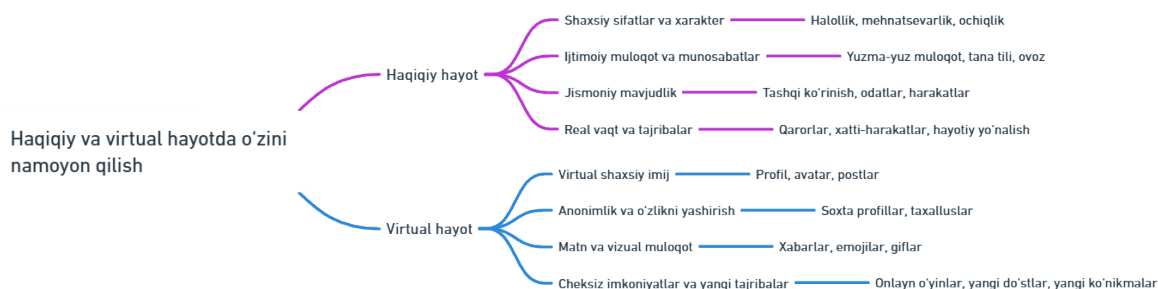
Virtual shaxsiy imij: Virtual hayotda insonlar o'zlarini yaratgan profil, avatar va ijtimoiy tarmoqlardagi postlar orqali namoyon qilishadi. Ularning qanday fotosuratlar joylashtirishlari, nima haqida postlar qilishlari, qanday fikr bildirishlari ularning virtual imijini shakllantiradi. Bu imij ko'pincha real hayotdagidan farq qilishi mumkin, chunki virtual olamda insonlar ko'pincha ideal hayotlarini ko'rsatishga harakat qilishadi.

Anonimlik va o'zlikni yashirish: Virtual hayotda ko'plab foydalanuvchilar anonim qolishga harakat qiladilar. Bu ularga o'zlarini boshqacha namoyon qilish, turli rollarni o'ynash yoki haqiqiy hayotdagidan farqli ravishda muloqot qilish imkonini beradi. Masalan, ba'zi odamlar ijtimoiy tarmoqlarda haqiqiy shaxslarini yashirib, turli taxalluslar yoki soxta profillar orqali boshqa insonlar bilan muloqot qilishadi.

Matn va vizual muloqot: Virtual hayotda insonlar, asosan, matnli yoki vizual muloqot usullaridan foydalanishadi. Ular ko'pincha ijtimoiy tarmoqlarda postlar yoki xabarlar orqali o'z fikrlarini ifoda qilishadi. Bu real hayotdagidan farqli o'laroq, yuz ifodalari va ovoz orqali his-tuyg'ularni namoyon qilishning imkoni bo'lmaganligi sababli muloqot bir oz cheklangan bo'ladi. Ammo ko'plab odamlar emojilar, giflar, va stikerlar yordamida o'z his-tuyg'ularini ifodalaydi.



Cheksiz imkoniyatlar va yangi tajribalar: Virtual olamda insonlar yangi tajribalarni sinab ko'rishlari va o'zlarini real hayotdagidan boshqacha yo'llar bilan ifoda qilishlari mumkin. Masalan, virtual dunyoda ular yangi narsalarni o'rganish, turli onlayn o'yinlar orqali boshqa rollarni o'ynash va yangi do'stlar orttirish imkoniyatiga ega. Shuningdek, ular o'zlarini real hayotda yuzma-yuz kelmaydigan odamlar bilan osongina bog'lashlari mumkin.



Xulosa: Haqiqiy va virtual hayot o'rtasidagi farqlar

Haqiqiy hayot bizning haqiqiy shaxsiyatimiz, xarakterimiz, jismoniy ko'rinishimiz va real vaqt muloqotlarimiz orqali shakllanadi. Inson o'z shaxsiyatini real hayotda o'zining kundalik hayoti va munosabatlari orqali namoyon qiladi.

Virtual hayot esa bizning internetdagi imijimiz, turli rollar va yashirin shaxsiyatimiz orqali shakllanadi. Virtual olamda odamlar o'zlarini boshqacha ifoda etishlari, ko'pincha haqiqiy hayotdagidan farqli ko'rinish yaratishlari mumkin. Virtual hayotda insonlar matn, vizual muloqot va boshqa raqamli vositalar yordamida o'zlarini namoyon qiladi.

Bu ikki olamning muhim jihati shundaki, ular bir-birini to'ldiradi va har ikkalasida ham insonning qanday ko'rinishi, qanday baholanayotganligi katta ahamiyatga ega. Haqiqiy va virtual hayotda o'zini to'g'ri namoyon qilish uchun shaxsiy sifatlar va xatti-harakatlarimizni doimiy ravishda nazorat qilish muhimdir.

Interaktiv savol-javob:

1-bosqich: Kirish qismi (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugun biz haqiqiy va virtual hayotda o'zimizni qanday ifoda etishimiz haqida gaplashamiz. Haqiqiy hayotda qanday harakat qilamiz va virtual hayotda qanday ko'rinishga ega ekanligimizni ko'rib chiqamiz. Bu ikki olamning o'ziga xos jihatlari bor, va hozir birgalikda o'zimizni bu olamlarda qanday namoyon qilayotganligimizni tahlil qilamiz."

O'quvchilarga haqiqiy va virtual hayotning ta'rifi va ularning farqlari

haqida qisqacha tushuntirish beriladi.

Savol: "Siz haqiqiy hayotda qanday o'z qobiliyatingiz yoki sifatlarinigizni namoyon qilasiz? Virtual hayotda-chi?"

2-bosqich: Individual fikrlash va o'zini ifoda etish (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi har biringiz real hayotdagi o'zingizni qanday ko'rsatayotganligingiz haqida o'ylang. Masalan, sinfdoshingiz yoki do'stlaringiz bilan qanday munosabatdasiz? Real hayotda o'z xatti-harakatlaringiz orqali qanday inson ekanligingizni ifoda qilasiz?"

O'quvchilarning vazifasi:

Har bir o'quvchi haqiqiy hayotda qanday fazilatlar bilan ajralib turishini qisqacha yozadi. Bu fazilatlar halollik, kirishimchanlik, yordamsevarlik kabi sifatlar bo'lishi mumkin.

Keyin har bir o'quvchi virtual hayotda (masalan, ijtimoiy tarmoqlar yoki onlayn o'yinlarda) qanday ko'rinishda ekanligini ifoda qiladi. Ular qanday postlar qiladi, qanday avatar tanlaydi, qanday muloqot qiladi, o'zini qanday taqdim etadi?

3-bosqich: Fikr almashish va muhokama (10 daqiqa)

O'quvchilarning javoblari:

Har bir o'quvchi o'z fikrlarini sinfga taqdim etadi. Ular haqiqiy hayotdagi va virtual hayotdagi o'zlarini qanday ko'rsatishlarini misollar bilan tushuntiradilar.

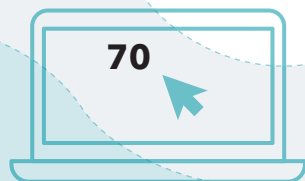
Misollar: "Haqiqiy hayotda men do'stlarim bilan ochiq va ochiqchasi-ga muloqot qilaman, ammo virtual hayotda ko'pincha postlarimni faqat tanlagan do'stlarim bilan ulashaman."

O'qituvchi savoli: "Virtual hayotda o'zimizni boshqacha ifodalashimizning sabablari nima? O'zingizni haqiqiy hayotdagidan farqli ko'rsatish uchun qanday omillar ta'sir qiladi?"

Muhokama:

O'quvchilar virtual hayotda anonimlik, xavfsizlik, jamiyatning fikri, ijtimoiy qabul qilinadigan qoidalar kabi omillar tufayli o'zlarini boshqacha ifodalashlari mumkinligini muhokama qilishadi.

Ular virtual olamda imijlarini boshqarish uchun rasmiy imidj yaratish, postlar orqali o'zlari haqida faqat ijobiy tomonlarini ko'rsatish kabi tendensiyalarga to'xtalib o'tishadi.



4-bosqich: Guruhli mashq – Virtual dunyodagi o'zgarishlar (15 daqiqa)

O'qituvchi vazifani tushuntiradi: “Endi sizlarni guruhlariga bo'lamiz. Har bir guruh virtual dunyoda qanday o'zgarishlar yuz berayotganini muhokama qiladi. Masalan, virtual olamda anonimlikning roli o'zgarmoqda, texnologik yangiliklar yangi muloqot vositalarini taqdim etmoqda.”

Topshiriq:

Har bir guruh virtual dunyodagi yangi o'zgarishlar haqida fikr yuritadi. Masalan, sun'iy intellektning rivojlanishi bilan muloqot qilishda qanday imkoniyatlar ochilyapti? Yoki ijtimoiy tarmoqlar odamlarga qanday ta'sir qiladi?

Guruhlar virtual dunyodagi yangi tendensiyalarni (masalan, virtual voqelik, metaverse, AI yordamida boshqariladigan muloqot) qanday qilib hayotimizni o'zgartirayotganini tahlil qiladi.

Taqdimot va xulosa: Har bir guruh o'z natijalarini sinfga taqdim qiladi va boshqa o'quvchilar bilan baham ko'radi. O'quvchilarga virtual hayotning ijtimoiy hayotga ta'siri va kelajakda qanday rivojlanishi haqida xulosa qilish imkoniyati beriladi.

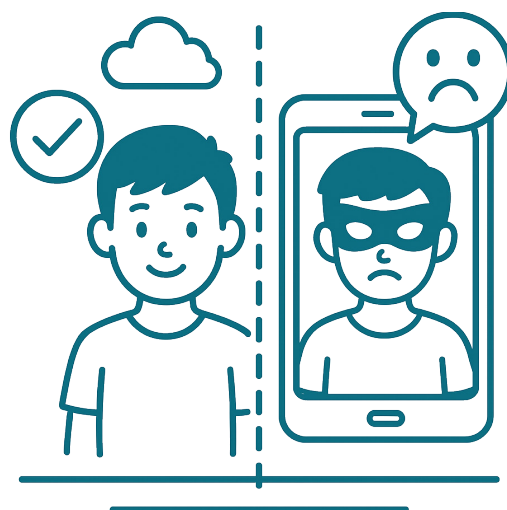
5-bosqich: Xulosa va umumlashtirish (5 daqiqa)

O'qituvchi xulosasi: “Bugun biz haqiqiy va virtual hayotda o'zimizni qanday ifoda qilishimizni muhokama qildik. Virtual hayot bizga o'zimizni boshqacha ko'rsatish imkoniyatini beradi, lekin bu bizning haqiqiy shaxsiyatimizdan qochishni anglatmasligi kerak. Har ikki olamda ham biz o'z shaxsiyatimizni hurmat bilan namoyon qilishimiz muhimdir.”

III. Mavzuni o'rgatish: Shaxsiy identifikatsiya va virtual hayot

Shaxsiyat – insonning o'ziga xos xulq-atvori, fikrlash tarzi, qadriyatlari va o'zini boshqalar oldida qanday ko'rsatishi orqali namoyon bo'ladigan ichki dunyosidir. Haqiqiy va virtual hayotda shaxsiyatni anglash va ifoda etish ikki xil uslub va imkoniyatlarni taqdim etadi.

Har ikkisi ham insonning qanday ko'rinish olishini va boshqalar oldida qanday taassurot qoldirishini belgilay-



di. Keling, bu ikki olamda shaxsiyatni qanday anglash va ifoda etish haqida batafsil tushuncha olamiz.

1. Real hayotda o'z shaxsiyatini anglash va ifoda etish

Haqiqiy hayot – bu insonning kundalik turmush tarzi, atrofida-gilar bilan yuzma-yuz munosabat va muloqotlari orqali o'zini namoyon qilish jarayoni. Haqiqiy hayotda shaxsiyatni anglash quyidagi jihatlar orqali ro'y beradi:

Shaxsiy tajribalar va ko'nikma: Inson o'zining shaxsiy tajribalarini tahlil qilish va his-tuyg'ularini anglash orqali o'z shaxsiyatini tushunadi. Misol uchun, biror inson muayyan vaziyatga qanday munosabatda bo'lishi, qanday qarorlar qabul qilishi uning ichki shaxsiyatini aks ettiradi. Tajriba va ko'nikma insonning zaif va kuchli tomonlarini anglashda katta ahamiyatga ega.

O'zini boshqalarga ifoda etish: Haqiqiy hayotda shaxsiyat muloqot, xatti-harakatlar, tana tili, ovoz ohangi, va odamlar bilan qanday munosabatda bo'lish orqali namoyon bo'ladi. Bir inson qanday so'zlar ishlatishi, o'zini tutishi yoki reaksiya bildirishiga qarab uning shaxsiyatini baholash mumkin. Masalan, halollik va ochiqlik haqiqiy hayotda yuqori qadrlanadi.

Muloqot va munosabatlar: Haqiqiy hayotda shaxsiyat odamlar bilan bo'lgan yuzma-yuz munosabatlar orqali shakllanadi. Oila, do'stlar, hamkasblar bilan bo'lgan ijtimoiy munosabatlar shaxsiyatni anglash va uni jamiyat oldida qanday ifoda qilishni aniqlaydi. Shaxsiyatni rivojlantirishda boshqalar bilan o'zaro munosabat va ulardan olinadigan fikrlar katta ahamiyatga ega.

2. Virtual hayotda o'z shaxsiyatini anglash va ifoda etish

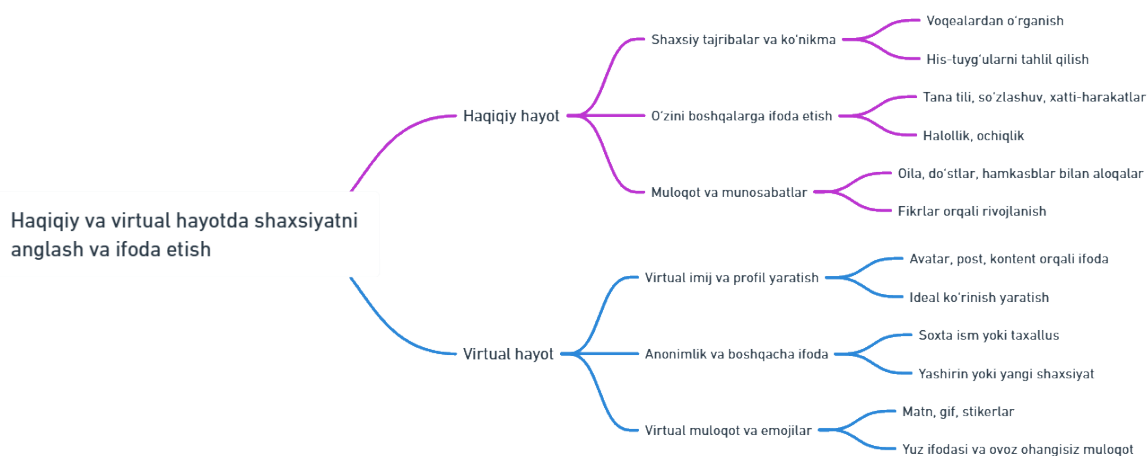
Virtual hayot – bu internet, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa raqamli platformalar orqali o'zini ifoda etish jarayoni. Inson virtual olamda o'z shaxsiyatini qanday namoyon qilishi haqiqiy hayotdagidan sezilarli darajada farq qilishi mumkin, chunki bu jarayonda anonimlik va raqamli imij katta rol o'ynaydi.

Virtual imij va profil yaratish: Virtual hayotda shaxsiyat ko'pincha inson yaratgan onlayn profil va imij orqali ifodalanadi. Misol uchun, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar, fotosuratlar, avatarlar va boshqa kontentlar odamning virtual olamdagi shaxsiyatini ifodalaydi. Bu imij ko'pincha haqiqiy hayotdagi shaxsiyatdan farq qilishi mumkin, chunki insonlar o'zlarini ideal ko'rsatishga moyil bo'ladi.

Anonimlik va o'zlikni boshqacha ifoda etish: Virtual hayotda odamlar ko'pincha anonim qolish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu esa ularga

o'zlarini boshqacha yo'llar bilan ifoda qilish imkonini beradi. Masalan, virtual olamda ular boshqa ismlar yoki taxalluslar orqali o'zlarini ko'rsatishadi, bu esa real hayotdagidan butunlay boshqacha shaxsiyat yaratishga imkon beradi. Bu jarayon ko'pincha insonning haqiqiy shaxsiyatini yashirishiga olib kelishi mumkin.

Virtual muloqot va emojilar: Virtual olamda muloqot ko'pincha matnli yoki vizual vositalar orqali amalga oshiriladi. Bu muloqot usullari yuz ifodalari yoki ovoz ohangisiz bo'lgani uchun, shaxsiyatni to'liq anglash va ifoda etish qiyin bo'lishi mumkin. Shu sababli emojilar, giflar va stikerlar his-tuyg'ularni ifoda qilish vositasi sifatida keng qo'llaniladi.



3. Real va virtual hayotdagi farqlar

Virtual va haqiqiy hayotda shaxsiyatni ifoda etish jarayoni o'zaro bir-biriga ta'sir ko'rsatadi. Odamlar virtual hayotda o'zlarini boshqacha ko'rsatishga intilishlari mumkin, ammo bu real hayotdagi shaxsiyatlari bilan mos kelmaydi.

Virtual hayotning ta'siri: Virtual hayotda anonimlik va boshqa imkoniyatlar tufayli odamlar o'zlarini real hayotdagidan farqli ravishda ifoda etishlari mumkin. Bu esa ularning haqiqiy shaxsiyatlari bilan bo'lgan ziddiyatlarni yuzaga chiqaradi. Misol uchun, ba'zi odamlar internetda ko'proq ochiq va samimiy, lekin haqiqiy hayotda ularning bunday ochiqligi sezilmaydi.

Texnologiyalar rivoji: Virtual hayotda shaxsiyatni ifoda etish jarayoni texnologiyalar bilan birga rivojlanib bormoqda. Misol uchun, virtual voqealik (VR) va sun'iy intellekt (AI) yordamida odamlar virtual olamda yanada chuqurroq tajribalar olish va o'z shaxsiyatlarini boshqacha ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa virtual hayot va real hayot o'rtasidagi chegara tobora noaniq bo'lib borishiga olib kelmoqda.

Demak, real hayot va virtual hayotda o'z shaxsiyatini anglash va ifoda etish bir-biridan farq qiladi. Haqiqiy hayotda shaxsiyat bevosita munosabatlar, tajribalar va ko'nikma orqali shakllanadi, virtual hayotda esa ko'proq onlayn imij va anonimlik orqali namoyon qilinadi.

Texnologiyalar rivojlanib, virtual va real olamlar bir-biriga tobora yaqinlashmoqda, bu esa har ikkala olamda shaxsiyatni to'g'ri ifoda qilish zaruratini kuchaytirmoqda.

IV. Amaliy mashg'ulot: "Real va virtual hayotni solishtirish".

1-bosqich: Kirish va umumiy tushuntirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi darsimizda biz real va virtual hayotda o'zimizni qanday namoyon qilayotganimizni tahlil qilamiz. Shaxsiyatimizning qaysi jihatlarini haqiqiy hayotda ko'rsatayapmiz va qaysi jihatlarini virtual hayotda yashiramiz yoki boshqacha ifoda qilamiz?"

O'quvchilarga real hayotda va internetda o'zlarini qanday ko'rsatishlarini o'ylab ko'rish uchun vaqt beriladi.

Savol: "Haqiqiy hayotda siz o'zingiz haqida qanday ma'lumotlarni ochiq aytasiz? Virtual hayotda-chi? Sizningcha, virtual olamda nimalarni yashirish muhim?"

2-bosqich: Individual fikr yuritish (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi har biringiz real va virtual hayotda o'z shaxsiy jihatlaringizni qanday ifoda qilayotganligingizni tahlil qiling. Qaysi ma'lumotlaringizni boshqalarga ochiq aytasiz va qaysi jihatlaringizni ko'proq yashirishga harakat qilasiz?"

Topshiriq: Har bir o'quvchi quyidagi savollarni o'ziga nisbatan tahlil qiladi va yozib chiqadi:

Real hayotda: O'zim haqida qaysi ma'lumotlarni ochiq aytaman? (Masalan: oila a'zolari, do'stlarim, qiziqishlarim).

Virtual hayotda: Ijtimoiy tarmoqlarda yoki internetda qaysi ma'lumotlarni ochiq aytaman? (Masalan: qiziqishlar, fotosuratlar, profil ma'lumotlari).

Qaysi ma'lumotlarni real hayotda va qaysilarini virtual hayotda yashiraman yoki ulashishni istamayman?

Misol: Real hayotda o'quvchi o'z do'stlari bilan qanday shaxsiy masalalar haqida gapirishi mumkin (masalan, oilaviy holat, sog'liq), lekin virtual hayotda bu ma'lumotlarni oshkor qilmasligi mumkin. Virtual hayotda esa o'quvchi ko'proq ijtimoiy tarmoqlarda qiziqishlari, sevimli mashg'ulotlari haqida ma'lumot ulashishi mumkin.

3-bosqich: Guruhli tahlil va muhokama (15 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi guruhlarga bo'linib, virtual hayotdagi soxta identifikatsiya va uning qanday xavflar tug'dirishini muhokama qilasizlar. O'zingizni real va virtual hayotda qanday boshqarishingiz va xavfsizligingizni ta'minlashingiz kerakligini tahlil qilasiz."

Guruhga bo'linish: O'quvchilar 4-5 kishilik guruhlarga bo'linadi.

Muhokama qilish uchun savollar:

Soxta identifikatsiya xavfi: Soxta profil yaratishning xavf-xatarlari qanday? Kimdir boshqalarning ismi va rasmlarini ishlatib soxta profil yaratishi qanday zarar yetkazishi mumkin?

Real va virtual hayotda o'zini boshqarish: Real hayotda qanday qoidalarga amal qilish kerak? Virtual hayotda o'zingizni xavfsiz va himoyalangan holda qanday boshqarish kerak?

Muhokama natijalari:

Guruhlar virtual hayotda soxta identifikatsiya (masalan, ijtimoiy tarmoqlarda soxta profil yaratish) qanday xavflarni keltirib chiqarishini muhokama qilishadi. Bu jarayon nafaqat odamlarning shaxsiy hayotiga tahdid solishi, balki ijtimoiy va psixologik xavflarga ham olib kelishi mumkinligini tahlil qilishadi.

Guruhlar real va virtual hayotda qanday ehtiyot choralarini qo'llash kerakligi haqida o'z fikrlarini bildiradi. Masalan, real hayotda do'stlar bilan ochiq muloqot, virtual hayotda esa shaxsiy ma'lumotlarni cheklash va profil xavfsizligini ta'minlash muhimligi ta'kidlanadi.

4-bosqich: Guruhlar taqdimoti va umumiy muhokama (15 daqiqa)

Guruhlar o'z taqdimotlarini taqdim qiladi:

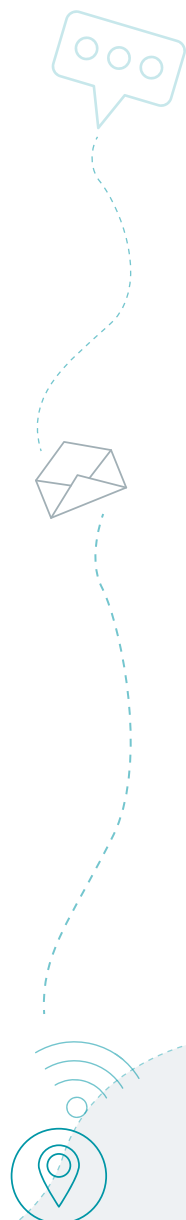
Har bir guruh virtual hayotda soxta identifikatsiyaning xavflarini va real hayotda o'z shaxsiyatlarini qanday boshqarishlari kerakligi haqidagi o'z fikrlarini sinfga taqdim etadi.

O'quvchilarning fikr almashishi:

Boshqa o'quvchilar guruhlarining taqdimotlarini tinglaydi va o'z savollari yoki qo'shimchalarini kiritadi. Ular o'zlarining real va virtual hayotdagi tajribalari haqida ham fikr bildirishi mumkin.

Xulosalar chiqarish:

O'qituvchi guruhlar tomonidan aytilgan fikrlarni umumlashtirib, soxta identifikatsiya xavflari va real-virtual hayotda o'z shaxsiyatini to'g'ri boshqarishning ahamiyati haqida xulosa qiladi.



5-bosqich: Xulosa va umumlashtirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi darsda biz real va virtual hayotda o'zimizni qanday ifoda qilayotganimizni tahlil qildik. Virtual hayotda o'zimizni to'g'ri boshqarish va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish katta ahamiyatga ega. Har doim ehtiyotkorlik bilan virtual va real hayotdagi o'zaro bog'liqlikni tushunishimiz kerak."

V. Virtual hayotda o'zini himoya qilish

1. O'zini himoya qilish yo'llari:

◦ O'quvchilarga virtual hayotda shaxsiy ma'lumotlarini qanday himoya qilish va soxta identifikatsiyadan qochish yo'llari tushuntiriladi.

◦ **Maslahatlar:** O'quvchilarga haqiqiy hayotda qanday bo'lishlari va virtual dunyoda o'z shaxsiyatlarini qanday to'g'ri namoyon qilishlari kerakligi bo'yicha maslahatlar beriladi.

2. **Amaliy misollar:** Soxta identifikatsiya misollari beriladi (masalan, ijtimoiy tarmoqlarda o'zini boshqacha ko'rsatish, boshqa odamlar nomidan profil yaratish) va bu holatlar qanday xavf tug'dirishi tushuntiriladi.

VI. Amaliy mashg'ulot: "Virtual hayotda o'zini himoya qilish".

1. **Topshiriq:** O'quvchilar o'zlarining virtual hayotdagi faoliyatlarini tahlil qilib, qanday qilib o'zlarini himoya qilishlarini aniqlaydilar.

◦ Har bir o'quvchi shaxsiy ma'lumotlarni virtual dunyoda qanday himoya qilish va soxta identifikatsiyadan qochish usullarini aniqlab beradi.

2. **Guruhli mashq:** O'quvchilar guruhlariga bo'linib, virtual hayotda xavfsiz bo'lish va o'zini to'g'ri namoyon qilish bo'yicha maslahatlar tayyorlaydi va sinfda taqdim etadilar.

VII. Virtual hayotdagi soxta identifikatsiya va uning xavflari.

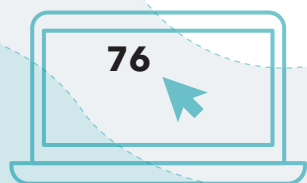
1. **Soxta identifikatsiya va xavflar:** O'quvchilarga virtual hayotda soxta identifikatsiyaning xavflari haqida tushuntirish beriladi.

◦ Soxta identifikatsiyaning ijtimoiy va boshqa turli salbiy oqibatlarini, ya'ni kiberhujumlar, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi, ishonchli aloqalarni yo'qotish va boshqalar haqida muhokama olib boriladi.

Bu qiziq: Virtual hayotdagi soxta identifikatsiyaning keng tarqalishi, xavflari va oldini olish tavsiyalari

1. Soxta identifikatsiyaning keng tarqalishi

Soxta identifikatsiya – bu insonning internet yoki ijtimoiy tarmoqlar-



da o'zini boshqa birov yoki soxta shaxs sifatida ko'rsatishi. Virtual hayotda bu ko'pincha anonimlik va raqamli imij orqali amalga oshiriladi. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar soxta hisoblar yaratishni osonlashtiradi, chunki foydalanuvchilar ko'pincha kim ekanliklarini oshkor qilmasdan yangi profil yaratishlari mumkin.



Ijtimoiy tarmoqlarda soxta profil yaratish keng tarqalgan amaliyot bo'lib, ba'zi odamlar mashhur shaxslar nomidan soxta hisoblar yaratishadi yoki boshqa foydalanuvchilarning ismi va rasmlaridan foydalanishadi.

Anonimlik bu jarayonni kuchaytiradi, chunki ko'p platformalarda haqiqiy shaxsni tasdiqlash tizimi yetarlicha rivojlanmagan. Natijada, kimdir bir vaqtning o'zida bir nechta soxta identifikatsiyalarni yaratishi mumkin.

2. Soxta identifikatsiyaning xavflari

Soxta identifikatsiya ko'plab xavf-xatarlarga sabab bo'lishi mumkin, jumladan:

Firibgarlik va aldov: Soxta profillar foydalanuvchilarni aldash, firibgarlik qilish va ularning shaxsiy ma'lumotlarini o'g'irlash uchun ishlatilishi mumkin. Bunday hisoblar orqali foydalanuvchilar bilan aloqaga kirishib, moliyaviy va boshqa shaxsiy ma'lumotlarni o'zlashtirish ehtimoli yuqori.

Zo’ravnlik va kiberbulling: Soxta identifikatsiya orqali kiberhujumlar amalga oshirilishi, zo’ravnlik, tazyiq va tahdidlar sodir bo’lishi mumkin. Bunday hujumlar odamlarning ruhiy salomatligiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin.

Ishonchni suiiste'mol qilish: Soxta identifikatsiya orqali boshqa odamlarning ishonchini suiiste'mol qilish keng tarqalgan. Masalan, biror kishi o'zini do'st yoki yaqin qarindosh sifatida tanitib, ishonchli munosabatlarni o'rnatib, oxir-oqibat zararli maqsadlarni amalga oshirishi mumkin.

Reputatsiyaga zarar yetkazish: Mashhur shaxslar yoki oddiy foydalanuvchilar nomidan yaratilgan soxta hisoblar ularning obro'siga putur yetkazishi mumkin. Soxta profil orqali tarqatilgan noto'g'ri ma'lumotlar odamlarning obro'sini tushirish va ularni noxush vaziyatlarga duchor qilish ehtimolini oshiradi.

3. Soxta identifikatsiyaning oldini olish tavsiyalari

Virtual hayotda soxta identifikatsiyadan saqlanish va o'zini himoya qilish uchun bir qator muhim choralar ko'rish lozim:

Haqiqiylikni tasdiqlash tizimlaridan foydalanish: Ko'plab ijtimoiy tarmoqlar va platformalar foydalanuvchilarning shaxsini tasdiqlash imkoniyatini beradi. Ushbu tizimlardan foydalanib, haqiqiy shaxs ekanligingizni tasdiqlash orqali soxta identifikatsiyalarning tarqalishining oldini olish mumkin.

Maxfiylik sozlamalarini nazorat qilish: Ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy ma'lumotlarni minimal darajada ochiqlash va maxfiylik sozlamalarini mustahkam qilish zarur. Har bir foydalanuvchi o'z hisoblaridagi maxfiylikni to'g'ri boshqarib, faqat ishonchli odamlar bilan ma'lumotlarini bo'lishishi lozim.

Shubhali profillar haqida xabar berish: Agar ijtimoiy tarmoqlarda yoki boshqa platformalarda shubhali yoki soxta profillarni ko'rsangiz, ularni platforma boshqaruviga xabar berish muhimdir. Ko'pgina platformalarda soxta profillarni bloklash va ularni tekshirish imkoniyatlari mavjud.

Kuchli parollar va ikki faktorli autentifikatsiya (2FA): Hisoblaringizni kuchli parollar bilan himoya qilish va ikki faktorli autentifikatsiyadan foydalanish, hisoblar xavfsizligini oshiradi. Shaxsiy ma'lumotlaringizga uchinchi shaxslarning kirishiga to'siq qo'yadi.

Shaxsiy ma'lumotlar almashishni cheklash: Virtual hayotda ortiqcha shaxsiy ma'lumotlarni almashishdan saqlanish kerak. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda telefon raqamingiz, uy manzilingiz yoki moliyaviy ma'lumotlarni oshkor qilish xavflarni oshirishi mumkin.

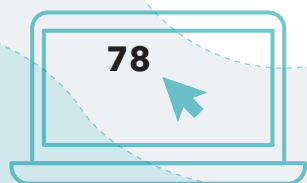
Xulosa

Virtual hayotdagi soxta identifikatsiya xavf-xatarlarga boy bo'lib, u insonning shaxsiy va moliyaviy xavfsizligiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Soxta identifikatsiyaning keng tarqalishi, asosan, anonimlik va nazoratsiz raqamli platformalarning mavjudligi bilan bog'liq. Ammo yuqorida keltirilgan ehtiyot choralari orqali bu xavf-xatarlardan saqlanish va virtual hayotda o'z shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilish mumkin.

VIII. Xulosa va mustahkamlash.

1. Darsni yakunlash:

o O'quvchilar real va virtual hayot o'rtasidagi farqlarni tushunib, virtual dunyoda qanday xavf-xatarlardan qochish kerakligini o'rganadilar.



◦ Shaxsiy identifikatsiya, haqiqiy va soxta identifikatsiya haqida bilimlarini mustahkamlaydilar.

2. **Ko'nikma:**

◦ Bugungi darsda nimani o'rgandingiz?

◦ Virtual hayotda qanday xavflar bor va ulardan qanday qochish kerak?

3. **Yakuniy tahlil:** O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, real va virtual hayotdagi farqlar, virtual dunyoda o'zini himoya qilish va soxta identifikatsiyadan qochish bo'yicha qisqacha xulosa qiladi.



6-dars

MULOQOT ETIKASI

I. Kirish.

- **Maqsad:** O'quvchilarga media va muloqotda etika qoidalarini tushuntirish, hurmat va mas'uliyat bilan muloqotda bo'lishning ahamiyatini o'rgatish.
- **Asosiy tushunchalar:** Etika, hurmat, mas'uliyat, mediamuloqot etikasining qoidalari.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism



Mavzuning kirish qismi: Muloqot hayotimizning ajralmas qismi bo'lib, u shaxsiy munosabatlardan tortib, ish joyidagi hamkorlikka qadar keng sohalarni qamrab oladi.

Har qanday muloqotda etika, hurmat va mas'uliyatga asoslanish o'zaro ishonchni mustahkamlash, samarali muloqot o'rnatish uchun zarurdir. Ushbu ma'ruzada muloqotdagi etikaning ahamiyati, hurmat va mas'uliyat bilan

muloqotning qanday bo'lishi haqidagi savollar orqali yondashamiz.

1. Muloqotda etika nima uchun muhim?

Muloqotda etika - bu insonlar o'rtasida munosabatlar o'rnatish jarayonida axloqiy me'yorlar va qadriyatlarga rioya qilishdir. Etika insonning so'zlashuvi, xatti-harakati va boshqalarga munosabati orqali namoyon bo'ladi. Quyida muloqotdagi etikaning ahamiyati haqida batafsilroq to'xtalamiz.

Axloqiy me'yorlarga rioya qilish: Muloqotda etika insonning boshqalarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lishini va axloqiy qoidalarga rioya qilishini ta'minlaydi. Misol uchun, samimiy va ochiq-oydin muloqot, yolg'on yoki manipulyatsiyadan qochish etikaning asosiy qoidalaridandir.

Ishonch va ochiqlikni ta'minlash: Etik muloqot ishonchni mustahkamlaydi. Agar inson axloqiy qoidalarga amal qilsa va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lsa, bu munosabatlarda ishonchni kuchaytiradi. Ishonchli muloqot esa hamkorlik va ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlaydi.

Nizo va tushunmovchiliklardan saqlanish: Etikaning muhim qismi bu odob va sabr-toqatdir. Agar odamlar muloqotda odobli va hurmatli bo'lishsa, tushunmovchiliklar va nizolar kamroq yuzaga keladi. Shuning uchun etikaga asoslangan muloqot insonlar o'rtasida muammolarni osonroq hal qilishga yordam beradi.

Mas'uliyatni his qilish: Muloqotda etika mas'uliyatni his qilishni ham anglatadi. O'z so'zlari va harakatlari uchun javobgarlikni his qiladigan insonlar boshqalarga zarar yetkazmaslikka intilishadi va o'z munosabatlari ehtiyotkorlik bilan shakllantiradilar.

2. O'zaro hurmat va mas'uliyat bilan muloqot bo'lish qanday bo'ladi?

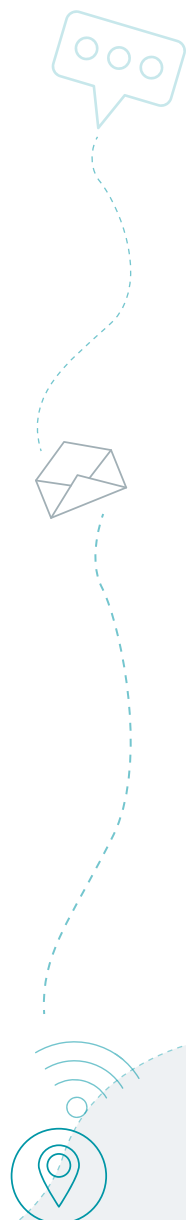
O'zaro hurmat va mas'uliyat muloqotning asosiy tarkibiy qismlaridir. Hurmatli muloqot boshqalarning fikrlarini, his-tuyg'ularini inobatga olish va ularni e'tiborsiz qoldirmaslikni anglatadi. Mas'uliyatli muloqot esa o'z so'zlari va harakatlari uchun javobgarlikni his qilishni talab qiladi. Keling, hurmat va mas'uliyat bilan muloqot qilishning qanday bo'lishi haqida to'xtalamiz.

O'zaro hurmatga asoslangan muloqot: Ushbu muloqot turi boshqalarning fikrlarini tinglash va ularning nuqtayi nazarini qadrlash bilan bog'liq. Hurmatli inson boshqalarning his-tuyg'ularini inobatga oladi, ularni mensimaslik bilan munosabatda bo'lmaydi yoki e'tiborsiz qoldirmaydi. Misol uchun:

Yaxshi tinglash: Hurmat bilan muloqotda odamlar bir-birining so'zlariga diqqat bilan quloq soladi va o'z so'zlari orqali boshqalarni hurmat qiladi.

Tanqidda odob: Tanqid qilish zarur bo'lsa ham, buni odobli va muayyid tarzda qilish lozim. To'g'ri tanqid insonni yaxshiroq harakat qilishga undaydi, lekin kamsituvchi yoki tahqirlovchi bo'lmasligi kerak.

Muloqot mas'uliyati: Mas'uliyatli muloqot bu insonning o'z so'zlari va harakatlari uchun javobgarlikni his qilishidir. Mas'uliyatli odam boshqalarga qanday ta'sir ko'rsatishini biladi va o'z so'zlarining oqibatlarini oldindan o'ylaydi.



Javobgarlikni his qilish: Mas'uliyatli muloqotda inson boshqalarning va o'zining his-tuyg'ulari va munosabatlarini nazorat qiladi. Masalan, agresiv yoki tahdidli so'zlar aytmasdan oldin ularning qanday ta'sir ko'rsatishini o'ylab ko'rish lozim.

Ijobiy xulq-atvor: Mas'uliyatli muloqot har doim ijobiy va halollik bilan olib boriladi. Masalan, yolg'on aytishdan qochish va manipulyatsiya qilmaslik mas'uliyatli muloqotning asosiy qoidalaridandir.

Muloqotdagi etika insonlar o'rtasida ishonch, hurmat va mas'uliyat bilan munosabatda bo'lish ko'nikmasini shakllantirish uchun zarurdir. Hurmat va mas'uliyat bilan muloqotda bo'lish insonlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilaydi va nizolarni oldini oladi.

Shu sababli har bir inson muloqotda hurmatni saqlashi, boshqalarni diqqat bilan tinglashi va o'z so'zlari uchun javobgarlikni his qilishi muhim ahamiyatga ega. Bu nafaqat jamiyatdagi ijtimoiy tartibni saqlaydi, balki insonlar o'rtasidagi ishonchni kuchaytiradi va munosabatlarni mustahkamlaydi.

Interaktiv savol-javob:

1-bosqich: Kirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugun biz muloqotda etika qoidalariga qanday rioya qilish kerakligi haqida gaplashamiz. Muloqotda etika shaxslar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi va hurmatli munosabat muhitini yaratishga yordam beradi.

Endi o'z tajribangiz bilan o'rtoqlashasiz va qanday etika qoidalariga rioya qilganingiz yoki rioya qilish kerakligini tushunib yetganingiz haqida fikr yuritasiz."

O'qituvchi: "Muloqotda qanday etika qoidalariga amal qilasiz? Misol uchun, sinfda yoki do'stlaringiz bilan muloqotda qanday odob qoidalariga rioya qilasiz?"

O'quvchilardan bu savolga javob berishlari so'raladi.

2-bosqich: O'quvchilarning javoblari va tajribalari (10-15 daqiqa)

O'qituvchi: "Muloqotda qanday qoidalarga amal qilishni o'zingiz qachon tushunganingizni eslaysizmi? Masalan, do'stlaringiz yoki oila a'zolaringiz bilan muloqot qilayotganda qachon etika qoidalarini tushunganingizni misol keltira olasizmi?"

O'quvchilar o'z tajribalari bilan o'rtoqlashadi: Har bir o'quvchi o'zining shaxsiy tajribasiga asoslanib javob beradi. Misol uchun, ular qan-

day qilib o'z do'stlari yoki sinfdoshlari bilan hurmat va mas'uliyat bilan muloqot qilganliklari haqida misollar keltiradi.

Misol: Bir o'quvchi aytishi mumkin: "Do'stim bilan muloqot qilayotganda uning so'zlarini oxirigacha tinglayman va uni gapini bo'lmaslikka harakat qilaman. Bu orqali do'stinga hurmat ko'rsataman."

3-bosqich: Muhokama (5-10 daqiqa)

O'qituvchi: "Sizningcha, nima uchun boshqalarning so'zlarini tinglash va ularning fikrlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish muhim?"

O'quvchilar javob beradi: Har bir o'quvchi tinglash va hurmatli muloqotning ahamiyati haqida o'z fikrini bildiradi. Masalan, tinglash boshqa insonlarning o'zini qadrlangan his qilishlariga yordam beradi va tushunmovchiliklarni kamaytiradi.

O'qituvchi: "Muloqotda etika qoidalariga rioya qilmaslik qanday muammolar keltirib chiqarishi mumkin?"

Javoblar: O'quvchilar muloqotda etika qoidalariga amal qilinmasa, tushunmovchiliklar, nizolar va noqulay vaziyatlar yuzaga kelishi haqida gaplashishadi.

Misol uchun, bir o'quvchi aytishi mumkin: "Agar men sinfda boshqalarning so'zini bo'lsam, ular o'zini noqulay his qilishlari va men bilan muloqot qilishni istamasliklari mumkin."

4-bosqich: Xulosa va umumlashtirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Muloqotda etika qoidalari boshqalarni hurmat qilish, ularning so'zlarini tinglash va o'z so'zlaringiz uchun mas'uliyatni his qilishni o'z ichiga oladi.

Bu qoidalar nafaqat sizning munosabatlaringizni yaxshilaydi, balki boshqalar bilan muloqotingizda ishonchli va ochiq bo'lishingizga yordam beradi."

O'qituvchi: "Sizningcha, qanday qilib muloqotda etika qoidalariga doimiy ravishda rioya qilish mumkin?"

O'quvchilar ushbu savolga javob berishadi va ular muloqotda etika qoidalariga amal qilishni kundalik hayotlarida qanday amalda qo'llayotganliklari haqida fikr bildiradi.

III. Mavzuni o'rgatish: Etika, hurmat va mas'uliyat bilan muloqotda bo'lish

Muloqot insonlar o'rtasidagi munosabatlarning asosi bo'lib, u in-



sonlarning qanday fikrlashlari, bir-birlariga munosabatlari va jamiyatda o'z o'rnini belgilashiga ta'sir ko'rsatadi.

Har qanday muloqotda **etika**, **hurmat**, va **mas'uliyat** asosiy o'rin tutadi. Bu qadriyatlar orqali insonlar o'zaro ishonch, ochiqlik va do'stona munosabatlarni shakllantiradilar. Ushbu ma'ruzada biz muloqotda etika va hurmatning ahamiyati hamda mas'uliyatli muloqotning qanday bo'lishi haqida gaplashamiz.

1. Etika va hurmat: muloqotda qoidalar va hurmatning ahamiyati

Muloqotdagi etika bu insonlar o'rtasida axloqiy qoidalarga rioya qilish va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish demakdir. Etika va hurmat insonlarning o'zaro munosabatlarini yanada mustahkam qiladi va tushunmovchiliklarning oldini oladi.

Etikaning ahamiyati

Etika qoidalari muloqotda insonlarning odobli va axloqiy me'yorlarga rioya qilishini ta'minlaydi. Bu qoidalar insonlarning o'z fikrlarini ochiq-oydin ifoda qilishlari, lekin boshqalarning his-tuyg'ularini hurmat qilishlari orqali ijtimoiy tartibni saqlashga yordam beradi. Masalan:

Tinglash qobiliyati: Boshqalarni diqqat bilan tinglash muloqotning eng muhim qoidalaridan biridir. Tinglash orqali biz boshqalarning fikrlarini tushunamiz va ularga hurmat bilan munosabatda bo'lamiz.

Boshqa odamlarning fikrlarini hurmat qilish: Odamlarning turli-tuman fikrlari va nuqtayi nazarlarini hurmat qilish jamiyatda ijobiy munosabatlar o'rnatishning kalitidir. Masalan, biror insonning fikri bizning qarashlarimizga to'g'ri kelmasligi mumkin, lekin bu uning fikrini hurmat qilishga xalal bermaydi.

Og'ir so'zlardan qochish: Muloqotda so'zlarning qanday tanlanishi katta ahamiyatga ega. Og'ir yoki haqoratli so'zlardan qochish boshqalarga zarar yetkazmaslik va o'zaro hurmatni saqlashga yordam beradi.

Misol: Agar sinfda bir o'quvchi boshqalar gapirayotganda uning so'zi bo'lsa, bu hurmat qoidalariga zid bo'ladi. Lekin agar u do'stlarini tinglasa va ularga javob berayotganda muloyimlik bilan fikr bildirsa, bu muloqotda etika qoidalariga amal qilish bo'ladi.

Hurmatning ahamiyati

Hurmatli munosabatlar har qanday muloqotda muhim rol o'ynaydi. Hurmat boshqa insonlarni qadrlash, ularning fikrlariga e'tibor berish va

ularning his-tuyg'ularini e'tiborsiz qoldirmaslikni talab qiladi. Muloqotda hurmat bilan munosabatda bo'lgan insonlar bir-biriga ishonch bildiradi va ijtimoiy tartibni saqlaydi.

Misol: Muloqot davomida bir o'quvchi o'z do'stining fikriga hurmat bilan munosabatda bo'lib, uning gaplarini bo'lmasdan tinglasa, bu hurmatli muloqotdir. U boshqalarning so'zlariga hurmat bilan yondashib, o'z fikrlarini bildirayotganda ularni qadrli qilishga yordam beradi.

2. Mas'uliyatli muloqot: so'zlar va harakatlarning ta'siri

Muloqotda mas'uliyat bu insonning o'z so'zlari va harakatlari uchun javobgarlikni his qilishidir. Mas'uliyatli muloqot orqali insonlar boshqalarga qanday ta'sir qilishlarini bilib, ijobiy muloqot o'rnatishga intiladilar.

Mas'uliyatning ahamiyati

Muloqotda mas'uliyat insonning so'zlari va harakatlari jamiyatdagi boshqalarga qanday ta'sir ko'rsatishini anglashni o'z ichiga oladi. Mas'uliyatli odam o'z so'zlarining boshqalarga qanday ta'sir qilishini o'ylab ko'radi va har qanday so'z yoki xatti-harakatni amalga oshirishdan oldin uning oqibatlarini mulohaza qiladi.

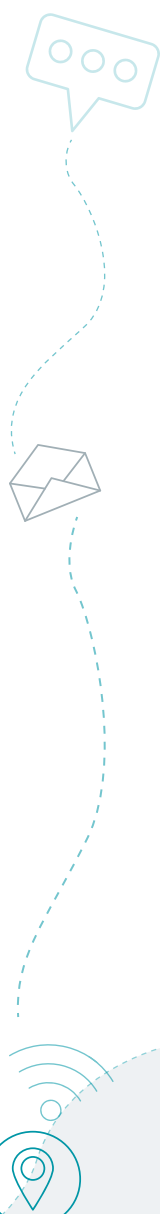
O'z so'zlariga e'tibor berish: Mas'uliyatli muloqotda inson o'z so'zlarining boshqalarga zarar yetkazmasligini ta'minlaydi. U boshqalarning his-tuyg'ularini e'tiborga olib, ularni mensimaslik yoki kamsitishdan ehtiyot bo'ladi.

Boshqalarga qanday ta'sir qilayotganini anglash: Mas'uliyatli inson o'z so'zlari va harakatlari bilan boshqalarga qanday ta'sir qilishini tushunadi. Masalan, tajovuzkor yoki kamsituvchi so'zlar boshqalarga zarar yetkazishi mumkin, shuning uchun mas'uliyatli odamlar bunday so'zlardan qochadi.

Misol: Bir o'quvchi sinfda tanqid qilinayotganda, mas'uliyatli muloqot qiluvchi boshqa o'quvchilar muloyim va konstruktiv tarzda javob beradi, ular tanqid orqali yordam berishni maqsad qiladi, kamsituvchi so'zlar ishlatmasdan, boshqalarga hurmat va mas'uliyat bilan yondashadi.

Muloqotda etika, hurmat va mas'uliyat insonlar o'rtasidagi munosabatlarni ijobiy tarzda shakllantirish uchun muhimdir. Etik muloqot boshqalarning fikrlariga hurmat bilan yondashishni, ularni e'tibor bilan tinglashni va og'ir so'zlardan qochishni talab qiladi.

Mas'uliyatli muloqot esa insonlarning o'z so'zlari va harakatlari boshqalarga qanday ta'sir ko'rsatishini anglashini va bu ta'sirning ijobiy bo'lishi uchun mas'uliyat bilan yondashishni talab qiladi. Bu qadriyatlar asosida qurilgan muloqot jamiyatda ishonch, ochiqlik va hurmatli munosabatlarni



o'rnatishga yordam beradi.

IV. Amaliy mashg'ulot: "Muloqotda etika qoidalariga amal qilish".

1. Vazifa: O'quvchilarga turli muloqot vositalarida (ijtimoiy tarmoqlar, xabar almashish platformalari, shaxsiy suhbatlar) etika qoidalariga qanday rioya qilish kerakligi haqida tahlil qilish topshiriladi.

o Har bir o'quvchi o'z hayotida muloqotda etika qoidalariga rioya qilgan holatlarni aytib beradi.

2. Muammo yechish: O'quvchilar guruhlariga bo'linib, turli vaziyatlar-da (maktab, oilaviy muhit, onlayn muloqot) etika qoidalariga rioya qilish-ning ahamiyati haqida fikr bildiradilar. Har bir guruh o'z tahlillarini sinfga taqdim etadi.

V. Media muloqotdagi etika qoidalari

1. Mediamuloqot etikasining qoidalari:

o O'quvchilarga mediamuloqotda etika qoidalari haqida tushuntiriladi (masalan, so'z erkinligi, xabarlarining haqqoniyligi, boshqa fikrlarni hurmat qilish).

o **Misollar:** Mediamuloqotda boshqa odamlar yoki guruhlarining sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish, noto'g'ri va zararli axborotni tarqatmaslik.

2. Qo'llanmalar: O'quvchilarga mediamuloqotdagi etika qoidalariga oid qo'llanmalar tarqatiladi va ularni o'rganish vazifasi beriladi. Qo'llanma asosida Amaliy mashg'ulotlar o'tkaziladi.

VI. Amaliy mashg'ulot: "Media kanallarda etika qoidalari".

1-bosqich: Kirish va tushuntirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda sizlar media kanallarda etika qoidalariga rioya qilishni tahlil qilasiz. Televideniye, radio, va internet kabi turli media platformalarda boshqalarga hurmat ko'rsatish, axborotni ishonchli yetkazish, va zararli kontentdan qochish kabi axloqiy qoidalar qanday ishlashini ko'rib chiqamiz."

Savol: "Sizningcha, nima uchun media kanallarda etika qoidalariga rioya qilish juda muhim?"

2-bosqich: Individual tahlil va fikr yuritish (10-15 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi har biringiz bir media kanalni tanlang (televideniye, radio yoki internet) va ushbu kanalda etika qoidalari qanday ishlashini tah-

lil qiling. Masalan, televideniya yolg'on axborot berish yoki internetda shaxsiy huquqlarni buzmaslik muhimligi haqida o'ylab ko'ring."

O'quvchilarning vazifasi: Har bir o'quvchi tanlagan media kanalidagi etika qoidalarini tahlil qiladi va quyidagi savollarga javob beradi:

- Axborotni qanday ishonchli yetkazish kerak?
- Shaxsiy hayotni qanday hurmat qilish kerak?
- Kontentning zararli bo'lmasligi uchun qanday choralar ko'riladi?

O'quvchilar o'z xulosalarini sinfda aytib berishadi.

Misol: "Internetda foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini oshkor qilmaslik va yolg'on xabarlar tarqatmaslik muhim, chunki bu ko'plab odamlarning shaxsiy huquqlarini buzadi va ijtimoiy zo'riqishlarga olib kelishi mumkin."

3-bosqich: Guruhli mashq va tahlil (15-20 daqiqa)

O'qituvchi o'quvchilarni guruhlariga bo'ladi: "Endi sizlar guruhlariga bo'linasiz va media platformalardagi etika qoidalariga rioya qilish haqida kichik taqdimot tayyorlaysiz. Har bir guruh o'zining tanlagan media platformasidagi muloqot etikasini tahlil qiladi va ularning amaliyotini tushuntiradi."

Har bir guruh tanlagan media platformasida muloqotda etika qoidalariga amal qilish bo'yicha quyidagi savollarga javob beradi:

Televideniye: Televideniya kontentning axloqiy me'yorlarga mos bo'lishi qanday ta'minlanadi? Ko'rsatuvlarda odamlarning huquqlari va obro'si qanday himoyalangani?

Radio: Radioda axborotning ishonchliligi va tinglovchilarga hurmat bilan munosabatda bo'lish qanday ta'minlanadi?

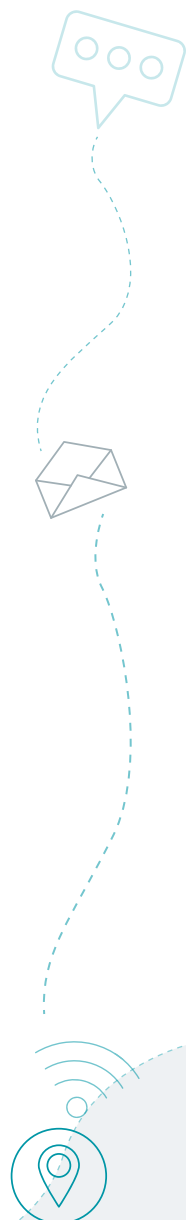
Internet: Internetda yolg'on xabarlar tarqatmaslik va odamlarning shaxsiy huquqlarini hurmat qilish qanday amalga oshadi?

Guruhlar o'z tahlillarini tayyorlaydi.

Misol: Bir guruh televideniya axloqiy me'yorlar (masalan, shaxsiy hayotni himoya qilish yoki bolalar kontentiga e'tibor berish) qanchalik muhimligini tahlil qilib, bu me'yorlarga rioya qilinmasa, qanday zararli oqibatlar bo'lishi mumkinligini tushuntiradi.

4-bosqich: Guruh taqdimoti va muhokama (15 daqiqa)

Taqdimot: Har bir guruh o'zining tahlilini sinfga taqdim etadi. Masalan, internetdagi muloqotda etika qoidalariga amal qilish qanday muammolarning oldini olishga yordam berishi haqida fikr bildiriladi.



Savol-javob: Har bir guruhning taqdimotidan so'ng boshqa o'quvchilar savol berishi yoki o'z fikrlarini qo'shishi mumkin. Bu umumiy muhokamani yanada boyitadi va o'quvchilarning tushunchasini kengaytiradi.

5-bosqich: Xulosa va umumlashtirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugun biz media kanallarda etika qoidalariga rioya qilishning naqadar muhimligini tahlil qildik. Televideniye, radio va internetda axloqiy me'yorlarga rioya qilish odamlarning shaxsiy hayotini himoya qiladi va axborotning ishonchliligini ta'minlaydi. Bu qoidalar buzilganda, jiddiy ijtimoiy muammolar yuzaga kelishi mumkin."

Savol: "Sizningcha, internetda yolg'on axborot tarqatishning qanday oldini olish mumkin?"

Javoblar va tugatish: O'quvchilar internet va boshqa media kanallarda etika qoidalariga rioya qilishning turli usullarini taklif qilishadi va bu qoidalarning ahamiyatini tushuntirib, darsni yakunlaydilar.

VII. Turli mamlakatlarda mediamuloqot etikasidagi farqlar.

Mediamuloqot etikasiga bo'lgan qarashlar va uning qoidalari mamlakatdan mamlakatga farq qiladi. Mediamuloqot etikasining asosiy vazifasi - so'z erkinligini hurmat qilgan holda, jamiyatdagi ijtimoiy mas'uliyatni saqlash va zararli kontent tarqalishining oldini olishdir.

Bunga, asosan, har bir davlatning madaniy qadriyatlari, siyosiy tuzumi, tarixiy tajribasi va axborot siyosati ta'sir ko'rsatadi. Bu farqlarni so'z erkinligining darajasi va axborotni tarqatish qoidalaridagi yondashuvlar orqali ko'rish mumkin.

1. Amerika Qo'shma Shtatlari

AQShda **so'z erkinligi** konstitutsiyaviy huquq sifatida belgilangan va u **Konstitutsiyaga kiritilgan birinchi tuzatish bilan** himoyalangan. Bu mamlakatda mediamuloqotdagi etika qoidalari, asosan, jurnalistlarning professional yondashuvlariga va mas'uliyatli axborot tarqatishga qaratilgan.

Shu bilan birga, so'z erkinligi bo'yicha qattiq chegaralar yo'q, lekin axloqiy va huquqiy me'yorlarga, masalan, tuhmat va yolg'on xabarlar tarqatishga qarshi qoidalar mavjud. OAV xodimlari axborotni tasdiqlangan manbalardan olish va jamiyatda ziddiyat keltirib chiqarmaslikka e'tibor qaratadi.

•Etika tamoyillari: Amerika OAV axborotni oshkora va haqqoniy tarqatishga e'tibor beradi. Shu bilan birga, axborotni tayyorlashda ijtimoiy

mas'uliyat yuqori.

2. Germaniya

Germaniyada mediamuloqot etikasida so'z erkinligiga e'tibor katta. Lekin Germaniya konstitutsiyasida **nafrat nutqlari** va **zo'ravonlikni rag'batlantiruvchi** axborot tarqatishga qat'iy taqiq qo'yilgan.

Germaniya tarixiy tajribasi, xususan, Ikkinchi Jahon urushi davridagi voqealar sababli OAVda xalqaro ziddiyatlarni keltirib chiqarmaslik va milliy birdamlikni saqlashga katta e'tibor beradi.

• **Etika tamoyillari:** Germaniyada axborot tarqatishda inson huquqlari, milliy birdamlik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillari asosiy o'rinda turadi. Nafratga undovchi nutqni tarqatish qattiq taqiqlangan.

3. Rossiya

Rossiyada mediamuloqotda davlat nazorati sezilarli darajada bo'lib, ayrim OAVlar davlat tomonidan moliyalashtiriladi va boshqariladi. Shu sababli axborot tarqatishda milliy xavfsizlik va davlat siyosatiga mos keladigan axborotni tarqatish talab qilinadi.

So'z erkinligi mavjud bo'lsa-da, ko'plab mavzularda davlat nazorati kuchli. Shu bilan birga, Rossiya davlatining xalqaro siyosatiga bog'liq bo'lgan axborotlar senzura qilinishi mumkin.

• **Etika tamoyillari:** Axborot tarqatishda davlatning xavfsizligi va milliy manfaatlar birinchi o'rinda turadi. Davlatga zarar keltiruvchi axborotlar cheklangan holda tarqatiladi.

4. Janubiy Koreya

Janubiy Koreyada so'z erkinligi konstitutsiya bilan himoyalangan, lekin etika qoidalari jamiyat madaniy me'yorlariga qattiq bog'langan. Axborot tarqatishda professional jurnalistlar huquqlari yuqori darajada, lekin ularning jamiyatdagi yuksak axloqiy qadriyatlarga mos bo'lishi ham talab qilinadi.

Shuningdek, OAVda shaxsiy hayotni hurmat qilish va tasdiqlanmagan axborotlarni tarqatmaslik bo'yicha qat'iy qoidalar mavjud.

• **Etika tamoyillari:** Axborotni tarqatishda jamiyatning axloqiy me'yorlari, madaniy qadriyatlar va shaxsiy huquqlarni hurmat qilish muhim.

5. O'zbekiston

O'zbekiston mediamuloqotida so'z erkinligi va axborot tarqatish qoi-



dalari keyingi yillarda sezilarli darajada rivojlandi. O'zbekiston Konstitutsiyasiga ko'ra, so'z erkinligi himoyalangan, va bu mamlakatda OAV axborotni erkin tarzda yetkazib berish huquqiga ega.



Shuningdek, so'nggi yillarda media sohasida davlat ishtiroki kamayib, mustaqil jurnalistika rivojlanmoqda. O'zbekiston OAVlari ijtimoiy mas'uliyatga e'tibor qaratib, milliy birdamlikni saqlashga intilmoqda.

• **Etika tamoyillari:** O'zbekiston mediamuloqotida axborot tarqatishda milliy qadriyatlar, jamiyat madaniy me'yorlari va ijtimoiy barqarorlikni saqlash asosiy tamoyillar hisoblanadi. So'z erkinligi hurmat qilinadi, lekin axborotning haqiqatga mosligi va zarar keltirmasligi muhim.

Xulosa

Har bir mamlakatda mediamuloqot etikasiga bo'lgan yondashuv turlicha, chunki ularning siyosiy tizimi, tarixiy tajribalari va madaniy qadriyatlari farq qiladi. O'zbekiston kabi mamlakatlar so'z erkinligi va axborot yetkazishda erkinlikni rivojlantirib, milliy barqarorlikni saqlashga e'tibor qaratmoqda.

Boshqa tomondan, AQSh va Germaniya kabi davlatlar mediamuloqotda so'z erkinligini himoya qilishda va axborotni haqqoniy tarqatishda ancha keng yondashuvga ega bo'lishadi, lekin zo'ravonlik yoki milliy ziddiyatlarga sabab bo'luvchi kontent qattiq nazorat qilinadi.

VI. Amaliy mashg'ulot: Turli mamlakatlarda mediamuloqot etikasining qanday farqlanishini o'rganish

1-bosqich: Kirish va umumiy tushuntirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda turli mamlakatlarda mediamuloqot etikasining qanday farqlanishini o'rganamiz. Har bir mamlakat o'zining siyosiy, ijtimoiy va madaniy qadriyatlariga qarab axborotni tarqatish qoidalariga ega. Sizlar turli davlatlarda mediamuloqot etikasidagi farqlarni tahlil qilasiz va bu farqlar haqida o'z fikrlaringizni bildirasiz."

Savol: "Siz qanday mamlakatlarda mediamuloqot etikasidagi farqlarni bilasiz? So'z erkinligi va axborot tarqatish qoidalari qaysi davlatlarda o'ziga xosdir?"

2-bosqich: Individual fikr yuritish va tahlil (10-15 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi har biringiz bir mamlakatni tanlang va ushbu davlatda mediamuloqot etikasining o'ziga xos jihatlarini tahlil qiling. Misol uchun, AQSh, Germaniya, O'zbekiston yoki Rossiya kabi davlatlarda so'z erkinligi va axborot tarqatish qoidalari qanday boshqariladi? So'z erkinligi va axloqiy me'yorlar qanday muvozanatga ega?"

O'quvchilarning vazifasi: Har bir o'quvchi tanlagan mamlakatdagi mediamuloqot etikasiga oid savollarni tahlil qiladi:

- Axborot tarqatishda qanday qoidalarga amal qilinadi?
- Mamlakatda so'z erkinligi qanchalik keng tarqalgan?
- Senzura qay darajada ishlatiladi va u nima uchun muhim?

O'quvchilar o'z xulosalarini sinfda aytib beradilar.

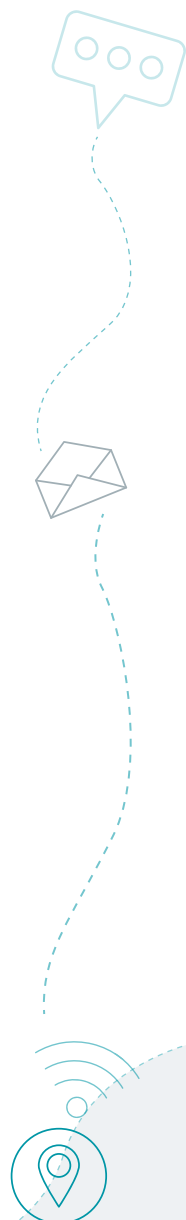
Misol: "AQShda so'z erkinligi konstitutsiyaviy huquq bo'lib, axborot erkin tarzda tarqatiladi. Lekin jamiyatda zarar yetkazadigan axborotlar, masalan, yolg'on xabarlar yoki zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi kontent cheklanadi."

3-bosqich: Guruhli mashq va tahlil (15-20 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi sizlarni guruhlariga bo'lamiz. Har bir guruh bir yoki bir nechta mamlakatdagi mediamuloqot etikasini tahlil qiladi va bu davlatlarda qanday farqlar mavjudligini ko'rib chiqadi."

Guruh vazifasi: Har bir guruh tanlagan mamlakatlaridagi mediamuloqot qoidalarini tahlil qiladi. Savollar quyidagicha bo'lishi mumkin:

AQSh: Bu mamlakatda so'z erkinligi qanchalik himoyalangan va axborotni to'g'ri tarqatish qanday amalga oshiriladi?



Germaniya: Nafrat tili yoki zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi axborotlarga qarshi qanday choralar ko'riladi?

O'zbekiston: Bu mamlakatda so'z erkinligi qanday rivojlangan va axborotning ishonchliligini ta'minlash qanday amalga oshiriladi?

Guruhlar o'z tahlillarini tayyorlaydi.

Misol: Bir guruh Germaniyada mediamuloqot etikasining qanday qoidalar mavjudligini va ular qanday axloqiy me'yorlar asosida ishlashini tahlil qilishi mumkin. Ular nafrat nutqlariga qarshi qoidalar va milliy birdamlikni saqlashga e'tibor qaratadi.

4-bosqich: Guruh taqdimoti va muhokama (15 daqiqa)

Taqdimot: Har bir guruh o'zining tahlilini sinfga taqdim etadi. Har bir guruh tanlagan mamlakatda mediamuloqot qoidalar va etika qoidalar qanday farqlanishini tushuntiradi.

Savol-javob: Har bir guruhning taqdimotidan so'ng boshqa o'quvchilar savol beradi yoki o'z fikrlarini qo'shadi. Muhokama davomida mamlakatlarning o'rtasidagi asosiy farqlar aniqlanadi va ularga qiyosiy tahlil o'tkaziladi.

5-bosqich: Xulosa va umumlashtirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotda turli mamlakatlarda mediamuloqot etikasidagi farqlarni o'rgandik. Har bir mamlakatda axborot tarqatishda o'ziga xos qoidalar mavjud. O'zbekiston kabi davlatlar so'z erkinligini rivojlantirishga e'tibor qaratmoqda, Germaniya va AQShda esa so'z erkinligi keng himoyalangan. Lekin har bir davlatda axloqiy me'yorlarga amal qilish va ijtimoiy mas'uliyatni saqlash birdek muhim."

Savol: "Sizningcha, mediamuloqotdagi etika qoidalariga amal qilmaslik qanday xavflarni keltirib chiqaradi?"

Javoblar va tugatish: O'quvchilar bu savolga javob berib, turli mamlakatlarning o'rtasida mediamuloqot qoidalariga rioya qilishning qanday farqlari borligini umumlashtiradilar va darsni yakunlaydilar.

VIII. Xulosa va mustahkamlash

1. Darsni yakunlash:

- O'quvchilar muloqotda etika qoidalariga rioya qilishning ahamiyatini tushunib, hurmatli va mas'uliyatli muloqot bo'yicha bilimlarini mustahkamlaydi.

- Media kanallardagi etika qoidalar va turli mamlakatlardagi etika farqlari haqida bilib oladilar.

2. Ko'nikma:

- Bugungi darsda nimani o'rgandingiz?
- Muloqotda qanday etika qoidalariga rioya qilish kerak deb o'ylaysiz?

3. Yakuniy tahlil: O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, muloqotdagi etika qoidalar va mediamuloqot etikasining ahamiyati haqida qisqacha xulosa qiladi.



7-dars

TARMOQ XAVFSIZLIGI

I. Kirish.

• **Maqsad:** O'quvchilarga internetda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish usullari haqida tushuncha berish.

• **Asosiy tushunchalar:** Tarmoq xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik, parol himoyasi.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism.

Bugungi kunda internet hayotimizning ajralmas qismiga aylangan. Lekin internetning imkoniyatlari bilan bir qatorda, xavf-xatarlari ham mavjud. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik qoidalariga rioya qilish bizning internetdagi faoliyatimiz xavfsiz va himoyalangan bo'lishi uchun zarur. Ushbu ma'ruzada biz tarmoq xavfsizligi, kiberxavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish usullari va kuchli parol yaratishning ahamiyati haqida gaplashamiz.

1. Internet xavfsizligi nima uchun muhim?

Internetda faoliyat yuritganda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish o'ta muhim. Internetda ko'plab ma'lumotlar almashiladi va foydalanuvchilar shaxsiy ma'lumotlarini ulashadi. Lekin axborot oqimi ortida kiberhujumlar, ma'lumotlarni o'g'irlash yoki zararli dasturlar orqali ma'lumotlarga hujum qilish xavfi ham bor.

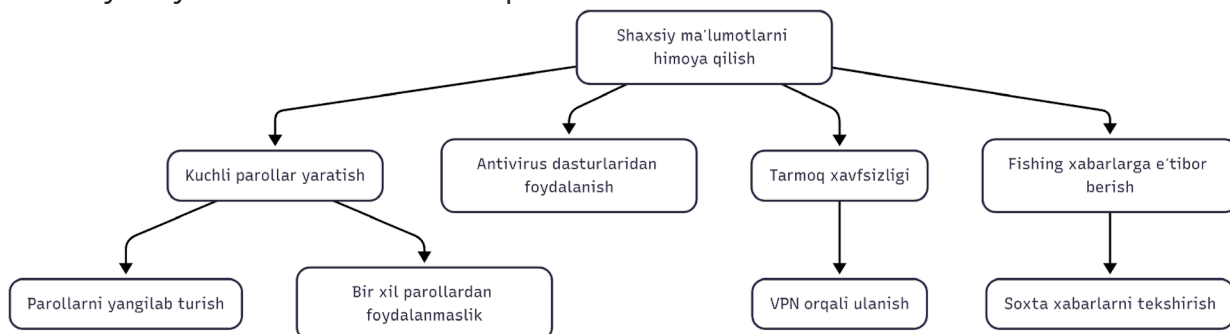
Internet xavfsizligining muhim jihatlari:

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish: Internet orqali yuborilgan shaxsiy ma'lumotlar (ism, manzil, bank ma'lumotlari) kiberjinoyatchilar tomonidan o'g'irlanishi yoki noto'g'ri maqsadlarda qo'llanilishi mumkin. Bu ma'lumotlarning himoyalangan holatda tarqalishi shaxsiy hayotga zarar yetkazishi yoki moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Kiberhujumlarning oldini olish: Ko'plab kiberjinoyatchilar internet orqali kompyuter tarmoqlariga kirishga harakat qilishadi. Ular zararli dasturlar yoki fishing xabarlar yordamida foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini o'g'irlashga harakat qilishadi.

motlarini qo'lga kiritishga intilishadi. Tarmoq xavfsizligi bu kabi hujumlar-ning oldini olish uchun juda zarur.

Shaxsiy hayotni himoya qilish: Ko'pchilik o'z hayotining katta qismini internetda o'tkazadi, shu sababli o'z faoliyatimizni xavfsiz va himoyalangan holda olib borish juda muhim. Axborot xavfsizligini ta'minlash orqali o'z shaxsiy hayotimizni xavfsiz saqlashimiz mumkin.



2. Shaxsiy ma'lumotlarni qanday himoya qilish mumkin?

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish internetdan xavfsiz foydalanish-ning muhim jihatidir. Quyida internetda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning ba'zi asosiy usullari bilan tanishamiz.

Parol himoyasi

Kuchli va murakkab parollar shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning eng muhim vositalaridan biridir. Parollarni yaratishda quyidagi qoidalarga rioya qilish kerak:

Murakkab parollar yaratish: Parolingiz kamida 8-10 belgidan iborat bo'lishi, katta va kichik harflar, raqamlar va maxsus belgilar (masalan, !, @, #)ni o'z ichiga olishi kerak.

Parollarni yangilab turish: Parollaringizni muntazam ravishda yangilab turish hujumlardan himoyalanihga yordam beradi.

Bir xil parollardan foydalanmaslik: Bir nechta hisoblar uchun bir xil paroldan foydalanmaslik kerak, chunki bitta parol o'g'irlangan taqdirda boshqa hisoblaringiz ham xavf ostida bo'ladi.

Antivirus va xavfsizlik dasturlaridan foydalanish

Zararli dasturlardan himoya qilish uchun ishonchli antivirus dasturlardan foydalanish zarur. Bu dasturlar kiberhujumlarni erta aniqlashga va zararli dasturlarni bloklashga yordam beradi.

Tarmoq xavfsizligi

Tarmoq xavfsizligini ta'minlash uchun shaxsiy ma'lumotlarni almashish va internetga kirish qoidalariga e'tibor berish kerak. Tarmoqdagi xavfsizlikni oshirish uchun shifrlangan internet ulanishlaridan foydalanish zarur, masalan, **VPN (Virtual Private Network)** orqali tarmoq xavfsizligi ta'minlanadi. VPN foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish uchun ularning internet faoliyatlarini shifrlaydi va bu orqali xavf-xatarlardan himoya qiladi.

Fishing xabarlarga e'tiborli bo'lish

Ko'pincha kiberjinoyatchilar fishing (o'g'irlik) xabarlar orqali foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini qo'lga kiritishga harakat qilishadi. Bu xabarlar ko'pincha ishonchli tashkilotlar yoki banklar nomidan kelib, foydalanuvchidan maxfiy ma'lumotlar (masalan, parollar yoki kredit karta raqamlari) so'rashadi. Ushbu turdagi xabarlarga duch kelganda ularni tekshirish va hech qachon shaxsiy ma'lumotlaringizni oshkor qilmaslik kerak.

Demak, tarmoq xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish internetda xavfsiz faoliyat yuritish uchun muhim qoidalar hisoblanadi.

Foydalanuvchilar kuchli parollar yaratishi, fishing xabarlarga e'tiborli bo'lishi, antivirus dasturlarini yangilab turishi va tarmoq xavfsizligi qoidalariga rioya qilishi lozim. Bu choralarga amal qilish orqali internetda shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilib, xavfsiz faoliyat yuritishingiz mumkin.

Interaktiv savol-javob:

1-bosqich: Kirish (5 daqiqa)

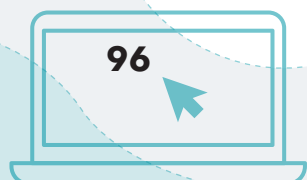
O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda internetda xavfsiz ishlash bo'yicha sizlarning bilgan usullaringiz va tajribangiz haqida gaplashamiz. Siz internetda qanday xavfsizlik choralariga rioya qilasiz? Parollaringizni qanday himoya qilasiz? Bugun bu haqida o'z fikrlaringizni aytib berasiz va biz bu usullarni qanday qo'llash haqida gaplashamiz."

Savol: "Siz internetda xavfsiz ishlash uchun qanday choralarni ko'rasiz?"

2-bosqich: O'quvchilar tajribasi bilan o'rtoqlashish (10-15 daqiqa)

O'qituvchi: "Siz o'zingiz internetda xavfsizlik qoidalariga qanday amal qilasiz? Parollaringizni qanday himoya qilasiz yoki fishing xabarlardan qanday ehtiyot bo'lasiz?"

O'quvchilarning javoblari va misollari: Har bir o'quvchi o'zining shaxsiy tajribasini aytib beradi. Misollar quyidagicha bo'lishi mumkin:



1-misol: "Men kuchli parollar yaratishga harakat qilaman va har bir hisob uchun alohida paroldan foydalanaman."

2-misol: "Men fishing xabarlarini tez-tez olaman, lekin ular ishonchli ko'rinmasa, hech qachon ularga javob bermayman."

Qo'shimcha savollar:

- "Parollaringizni qanchalik tez-tez yangilaysiz?"
- "Shubhali xabarlar olganingizda nima qilasiz?"
- "Antivirus dasturdan foydalanasizmi? Qanday qilib uni muntazam ravishda yangilab turasiz?"

3-bosqich: Mavzuni kengaytirish va tahlil (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Sizning javoblaringizga asoslanib, internetda xavfsiz ishlash uchun quyidagi asosiy qoidalarga rioya qilish zarur: kuchli parollar yaratish, fishing xabarlardan ehtiyot bo'lish, va tarmoq xavfsizligini oshirish uchun VPN yoki antivirus dasturlarni ishlatish. Endi bu qoidalarni batafsilroq ko'rib chiqamiz."

Parol himoyasi: "Parollarni himoya qilish uchun ularni murakkab qilib yaratish kerak. Katta-kichik harflar, raqamlar va maxsus belgilar ishlatilishi kerak."

Fishing xabarlardan ehtiyot bo'lish: "Ko'pincha kiberjinoyatchilar aldov xabarlardan foydalanishadi. Shubhali manbadan kelgan xabarlarga javob bermang va ulardagi havolalarni ochmang."

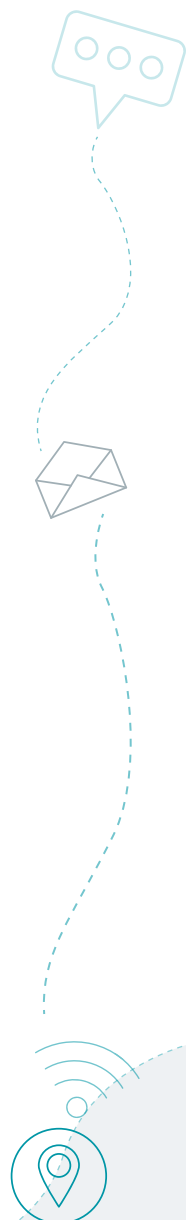
Antivirus va VPN: "Antivirus dasturlar va VPN tarmoqlarni himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Ularni doimiy yangilab turish lozim."

4-bosqich: Xulosa va fikr yuritish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi darsda biz internetda xavfsiz ishlash uchun qanday usullarga rioya qilish kerakligini ko'rib chiqdik. O'zingizning internet xavfsizligingizni oshirish uchun kuchli parollar yaratib, shubhali xabarlar va fishingga e'tiborli bo'lishingiz muhim. Bundan tashqari, antivirus dasturlardan foydalanish va tarmoq xavfsizligini oshirish ham internetdagi xavflarni kamaytiradi."

III. Mavzuni o'rgatish: Tarmoq xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish

Bugungi kunda internet hayotimizning ajralmas qismiga aylangan. Biz kundalik hayotimizda internetdan foydalanib, shaxsiy ma'lumotlarimizni taqdim etamiz, savdo qilamiz, xizmatlardan foydalanamiz.



Lekin shu bilan birga internet xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish muhim muammo bo'lib qolmoqda. Ushbu ma'ruzada biz tarmoq xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish usullari haqida gaplashamiz.

1. Tarmoq xavfsizligi:

Internetda xavfsiz ishlash uchun foydalanuvchilar bir qator qoidalariga rioya qilishlari kerak. Kiberhujumlar va zararli dasturlardan himoyalanganish uchun quyidagi usullar muhim:

Kuchli parollar yaratish: Parol internetdagi hisoblaringizni himoya qiluvchi birinchi to'siq hisoblanadi. Shuning uchun kuchli va murakkab parollar yaratish juda muhim:

Parollar kamida 8 belgidan iborat bo'lishi va katta-kichik harflar, raqamlar va maxsus belgilarni o'z ichiga olishi kerak.

Har bir hisob uchun alohida parol ishlatish tavsiya etiladi, chunki bitta parol o'g'irlangan taqdirda boshqa hisoblaringiz ham xavf ostida qoladi.

Misol: Agar sizning ijtimoiy tarmoqdagi parolingiz "123456" yoki "password" kabi oson bo'lsa, kiberjinoyatchilar buni osonlik bilan topishlari mumkin. Shuning uchun kuchli parol yaratish, masalan, "5aY@L9x*" kabi murakkab kombinatsiyalarni ishlatish kerak.

Fishing hujumlardan himoyalanganish: Fishing bu kiberjinoyatchilar tomonidan foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini o'g'irlash uchun ishlatiladigan usuldir. Ko'pincha bu firibgarlar ishonchli tashkilot yoki shaxs nomidan foydalanuvchiga aldov xabar jo'natishadi, bu xabarlarda maxfiy ma'lumotlar (parollar, bank ma'lumotlari) so'raladi.

Har doim kelgan elektron xabarning manbasini tekshiring: Shubhali xabarlar, g'arazli reklama yoki tasdiqlanmagan manbalardan kelgan xatlarning havolalarini ochmang.

Misol: Sizga bank nomidan elektron pochta keladi va u yerda parolingiz yoki shaxsiy ma'lumotlaringizni yangilashingiz so'raladi. Bunday holatda, hech qachon havolalarni ochmang va rasmiy saytdan yoki telefon orqali tekshiring.

Faqat ishonchli saytlardan foydalanish: Xavfli yoki tasdiqlanmagan saytlarda ishlatish juda xavfli bo'lishi mumkin. Bunday saytlarda zararli dasturlar bo'lishi va shaxsiy ma'lumotlaringizni o'g'irlash xavfi katta.

Saytning **https://** protokoli bilan himoyalanganligini tekshiring. **https://** xavfsiz bog'lanish va axborot almashishni ta'minlaydi.



Ishonchsiz havolalardan va reklamalardan uzoqroq bo'ling.

Antivirus dasturlardan foydalanish: Antivirus dasturlar zararli dasturlardan, trojanlar, viruslar va boshqa zararli kiber hujumlardan himoyalashda katta ahamiyatga ega. Ular foydalanuvchilarni internetdagi xatarlarni oldindan ogohlantiradi va shubhali faoliyatlarni bloklash imkonini beradi.

Misol: Antivirus dasturini doimiy yangilab turish orqali kompyuteringiz yoki mobil qurilmangiz xavfsizligini saqlashingiz mumkin.

2. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish usullari

Internetda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish - bu foydalanuvchilarning kiberxavfsizlikning asosiy qismidir. Foydalanuvchilar o'z ma'lumotlarini qanday himoya qilishni bilishi va faqat ishonchli manbalarga kiritish kerakligini tushunishi lozim.

Shaxsiy ma'lumotlarni cheklash: Shaxsiy ma'lumotlar, masalan, parollar, bank hisob raqamlari, shaxsiy hujjatlar faqat ishonchli saytlarga yoki xizmatlarga kiritilishi kerak.

Shaxsiy ma'lumotlarni hech qachon omma oldida oshkor qilmaslik kerak.

Elektron pochta yoki ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy hujjatlaringizni va ma'lumotlaringizni yubormang.

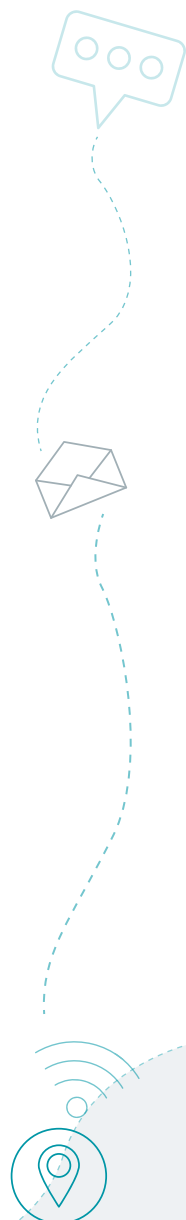
Misol: Internetda shaxsiy ma'lumotlarni kiritayotganingizda, ishonchli manbalar (masalan, rasmiy saytlardan) foydalaning va bunday ma'lumotlarni ochiq ijtimoiy tarmoqlarda baham ko'rmang.

Mobil telefon, kompyuter yoki boshqa qurilmalar xavfsizligi: Mobil qurilmalar va kompyuterlar ham xakerlar tomonidan hujum qilinishi mumkin. Shuning uchun bu qurilmalar shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilish uchun kuchli parollar va xavfsizlik choralari bilan ta'minlanishi kerak:

Qurilmalaringizda parol yoki biometrik himoya (masalan, barmoq izi yoki yuzni tanib olish) qo'llang.

Qurilmalaringizni avtomatik qulf tizimi bilan himoya qiling, bu ularning yo'qolgan yoki o'g'irlangan taqdirda ham himoyalangan bo'lishini ta'minlaydi.

Misol: Smartfoningizga kirish uchun barmoq izi yoki yuzni tanish funksiyasidan foydalanish orqali telefoningizni himoya qilishingiz mumkin. Shu orqali birov sizning telefoningizdan ma'lumotlaringizni o'g'irlashi qiyin bo'ladi.



Tarmoq xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish internetda xavfsiz va ishonchli foydalanishning muhim qismidir. Kuchli parollar yaratish, fishing hujumlardan himoyalash, antivirus dasturlarni ishlatish va shaxsiy ma'lumotlarni cheklash orqali siz o'z xavfsizligingizni ta'minlashingiz mumkin. Texnologiyalar rivojlanib borar ekan, kiberjinoyatchilik ham rivojlanadi, shuning uchun internetda ishlashda doimiy ehtiyotkorlik zarur.

IV. Amaliy mashg'ulot: "Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish".

1-bosqich: Kirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda internetda shaxsiy ma'lumotlaringizni qanday himoya qilishni o'rganamiz. Shaxsiy ma'lumotlaringiz - bu sizning ismingiz, manzilingiz, bank ma'lumotlaringiz va boshqa shaxsiy axborotlaringiz bo'lib, ularni himoya qilish juda muhim. Endi biz kuchli parol yaratishni va internetdagi xatarlar haqida gaplashamiz."

Savol: "Siz parollaringizni qanday yaratasiz? Ularni xavfsiz saqlash uchun qanday choralar ko'rasiz?"

2-bosqich: Kuchli parol yaratish (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Kuchli parol yaratish shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilishning birinchi qadamidir. Parolingiz murakkab bo'lishi va maxsus belgilarni o'z ichiga olishi kerak. Harflar (katta va kichik), raqamlar, maxsus belgilar (@, #, &) kiritilgan parollar ancha xavfsiz hisoblanadi."

Topshiriq: Har bir o'quvchi o'z kuchli parolini yaratadi. Parol kamida 8-10 belgidan iborat bo'lishi kerak.

Misol: "Mening parolim 5aY@L9x* kabi ko'rinishi mumkin."

Savol: "Parolingizni yaratishda qanday elementlardan foydalandingiz? Nima uchun bu elementlarni tanladingiz?"

3-bosqich: Parol himoya qilish usullari (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Kuchli parol yaratishdan tashqari, uni himoya qilish ham muhimdir. Parolingizni hech kimga bermaslik, muntazam ravishda yangilab turish va bitta parolni bir nechta xizmatlar uchun ishlatmaslik kerak."

Tushuntirish:

O'qituvchi savol beradi: "Siz parolingizni himoya qilish uchun qanday choralar ko'rasiz?"

O'quvchilarning ehtimoliy javoblari:

"Men parolimni hech kimga aytmayman va uni muntazam ravishda yangilab turaman."



“Men har bir xizmat uchun alohida parol ishlatishga harakat qilaman.”

4-bosqich: Guruh mashg'uloti (15 daqiqa)

O'qituvchi: “Endi sizlar guruhlariga bo'linib, internetdagi xatarlar va ularni bartaraf etish usullari haqida o'ylaysiz. Har bir guruh internetda qanday xatarlarga duch kelish mumkinligini tahlil qiladi va o'z himoya strategiyalarini ishlab chiqadi.”

Har bir guruh internetdagi xatarlar haqida muhokama qiladi, jumladan:

Xatarlar: fishing xurujlari, zararli dasturlar, ishonchsiz saytlardan foydalanish.

Himoya strategiyalari: kuchli parol yaratish, fishing xabarlardan himoyalanish, antivirus dasturlardan foydalanish va ishonchsiz saytlardan qochish.

Guruhlar o'z strategiyalarini tahlil qiladi va yozma natijalarini tayyorlaydi.

5-bosqich: Guruh taqdimoti va muhokama (15 daqiqa)

Har bir guruh o'z himoya strategiyalarini sinfga taqdim etadi.

Masalan, bir guruh fishing hujumlaridan qanday himoyalanishni tushuntiradi va ushbu xatardan saqlanish usullarini taklif qiladi.

Boshqa o'quvchilar guruhlariga savollar beradi yoki qo'shimcha fikrlar bildiradi. Bu orqali internet xavfsizligi bo'yicha ko'proq bilimlar bilan o'rtoqlashiladi.

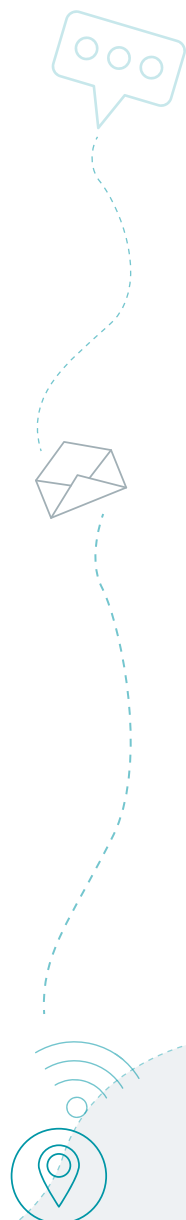
6-bosqich: Xulosa va umumlashtirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: “Bugungi mashg'ulotda biz shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va internetdagi xatarlardan qanday saqlanish haqida ko'p narsalarni o'rgandik. Parollarni yaratishda va ularni himoya qilishda ehtiyotkor bo'lish, fishing xurujlardan va zararli dasturlardan himoyalanishning ahamiyati katta.”

V. Interaktiv materiallar: Internet xavfsizligi bo'yicha qo'llanmalar.

1. Fishing hujumlaridan himoyalanish

Fishing – bu kiberjinoyatchilar tomonidan shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash uchun ishlatiladigan usul. Ular, odatda, soxta elektron pochta xabarlar yoki veb-saytlar orqali foydalanuvchilardan maxfiy ma'lumotlarni, parollar yoki bank ma'lumotlarini olishga harakat qilishadi.



Fishingdan himoyalaniş bo'yicha maslahatlar:

Elektron pochta manbasini tekshiring: Agar xabar noma'lum manbadan yoki ishonchli ko'rinmagan tashkilotdan kelsa, uni ochmang.

Havolalarga e'tibor bering: Fishing hujumlari, odatda, noto'g'ri yoki ishonchsiz havolalar orqali amalga oshiriladi. Havola ustida sichqonchani olib borib, asl manzilini ko'ring. Agar bu manzil ishonchli saytlarga to'g'ri kelmasa, havolani ochmang.

Xabarni shubhali deb topsangiz, javob bermang: Banklar yoki davlat tashkilotlari hech qachon sizdan elektron pochta orqali maxfiy ma'lumotlaringizni so'ramaydi.

2. Xavfsiz elektron pochta xabarlarini aniqlash

Xavfsiz elektron pochta xabarlarini aniqlash uchun quyidagi qoidalar-ga rioya qiling:

Jo'natuvchini tekshiring: Elektron pochta jo'natuvchisi kim ekanini tekshiring. Ism yoki manzil noto'g'ri bo'lsa yoki rasmiy tashkilot nomidan kelganday ko'rinsa ham g'arazli bo'lishi mumkin.

Grammatik va imlo xatolariga e'tibor bering: Soxta xabarlarda ko'pincha grammatik yoki imlo xatolari mavjud bo'ladi. Bu ham fishing xabarning belgisi bo'lishi mumkin.

Qo'shimcha fayllardan ehtiyot bo'ling: Shubhali manbalardan kelgan elektron pochta-dagi fayllarni ochmang, chunki ular zararli dasturlarni tarqatishi mumkin.

3. Xakerlik hujumidan himoyalaniş

Xakerlik xurujlaridan saqlanish uchun quyidagi qoidalar-ga rioya qiling:

Antivirus dasturlarini o'rnating va yangilab turing: Antivirus dasturlar zararli dasturlardan himoya qiladi. Dasturlarni doimiy yangilab turing, chunki yangilanishlar yangi xavf-xatarlardan himoyalaniş uchun muhim.

Ommaviy Wi-Fi tarmoqlaridan kamroq foydalaning: Ommaviy Wi-Fi tarmoqlaridan kamroq foydalaning va ularga ulanishda shaxsiy ma'lumotlaringizni taqdim etmang.

Shaxsiy ma'lumotlaringizni ochiq manbalarda e'lon qilmang: Shaxsiy ma'lumotlarni faqat ishonchli saytlarga kiriting va ularni ochiq ijtimoiy tarmoqlarda ulashmang.

4. Soxta saytlardan ehtiyot bo'lish.

Soxta saytlardan saqlanish uchun maslahatlar:

https// protokoli bilan himoyalangan saytlardan foydalaning: Agar saytning manzil qismida "https" ko'rsatilmagan bo'lsa, unda bu sayt ishonchsiz bo'lishi mumkin.

Veb-saytning rasmiyligini tekshiring: Ommabop veb-saytlarga kirayotganda, saytning rasmiyligini tasdiqlash uchun domenni tekshiring. Misol uchun, ".com" yoki ".uz" kabi domenlarga e'tibor bering.

Soxta reklamalardan saqlanish: Ba'zida zararli saytlar soxta reklama orqali foydalanuvchilarni jalb qiladi. Reklamalarni tekshirib ko'rmasdan havola ustiga bosmang.

5. Shaxsiy ma'lumotlarni xavfsiz saqlash

Mobil va kompyuter xavfsizligi uchun choralar:

Parol yoki biometrik himoya: Qurilmangizni parol yoki biometrik himoya (barmoq izi, yuzni tanib olish) bilan himoyalang.

Parolingizni muntazam ravishda yangilab turing: Har bir xizmat uchun alohida parol yaratishga va ularni doimiy yangilab turishga harakat qiling.

Qurilmalarni avtomatik qulfga tushirish: Qurilmangizni uzoq vaqt ishlatilmaganda avtomatik ravishda qulfga tushadigan qilib sozlang.



VI. Amaliy mashg'ulot: "Internetda xavfsizlikni amalda qo'llash".

1-bosqich: Kirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda internetda xavfsiz ishlash qoidalarini ishlab chiqamiz va qanday choralar ko'rish kerakligi haqida gaplashamiz. Har bir o'quvchi o'zining internetdagi xavfsizligini oshirish

uchun qanday choralar ko'rish kerakligini tushuntiradi. So'ngra biz guruhlarga bo'linib, turli vaziyatlarda tarmoq xavfsizligini qanday ta'minlash mumkinligini ko'rib chiqamiz."

Savol: "Siz internetda shaxsiy ma'lumotlaringizni qanday himoya qilasiz? Qanday xavfsizlik qoidalariga amal qilasiz?"

2-bosqich: Individual fikr yuritish va tahlil (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi har biringiz internetda xavfsiz ishlash uchun qanday choralar ko'rishingizni o'ylab ko'ring va sinfda tushuntiring. Har biringiz o'z faoliyatingizda xavfsizlikni oshirish uchun qanday qoidalarga amal qilasiz va internetda qanday xatarlardan saqlanasiz?"

- Har bir o'quvchi quyidagi savollarga javob beradi:
- Parolingizni qanday himoya qilasiz?
- Fishing xabarlardan qanday himoyalanasiz?
- Antivirus dasturlardan foydalanasizmi?
- Qanday qilib uni yangilab turasiz?

O'quvchilarning ehtimoliy javoblari va misollari: Har bir o'quvchi o'zining shaxsiy tajribasiga asoslanib, internetda qanday choralar ko'rayotganini tushuntiradi. Misol uchun:

"Men kuchli parollar yarataman va ularni muntazam yangilab turaman."

"Men fishing xabarlarga duch kelganda, manbasini tekshirishga harakat qilaman."

3-bosqich: Guruhli mashq (15 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi sizlarni guruhlarga bo'lamiz. Har bir guruh o'ziga xos vaziyatlar asosida internet xavfsizligi qoidalarini ishlab chiqadi. Har bir guruh turli vaziyatlarda qanday choralar ko'rish kerakligi haqida maslahatlar ishlab chiqadi va sinfga taqdim etadi."

Har bir guruh internetdagi turli xavf-xatarlarga duch kelgan vaziyatlarini muhokama qiladi va o'z himoya strategiyalarini ishlab chiqadi. Masalan:

Fishing hujumidan himoyalaniish strategiyasi: Fishing xabarlarni qanday aniqlash va bunday xabarlarga javob bermaslik.

Antivirus dasturlarini yangilash qoidalari: Qanday qilib antivirus dasturlarini yangilab turish va zararli dasturlardan himoyalaniish.

Shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash: Shaxsiy ma'lumotlaringizni internetda qanday himoya qilish.

Guruhlar o'z tahlillarini yozib, taqdimot uchun tayyorlanishadi.

4-bosqich: Guruh taqdimoti va muhokama (15 daqiqa)

Har bir guruh o'zining ishlab chiqqan strategiyalarini sinfga taqdim etadi. Masalan:

Bir guruh fishing hujumlaridan himoyalash strategiyasini tushuntiradi, bu jarayonda qanday ehtiyot choralari ko'rish kerakligi haqida gapiradi.

Boshqa guruh esa antivirus dasturlardan foydalanish va ularni muntazam yangilash qoidalarini taqdim etadi.

Boshqa o'quvchilar guruhlarning taqdimotlariga savollar beradi yoki qo'shimcha fikrlar bildiradi. Muhokama davomida guruhlar o'z strategiyalarini yanada rivojlantiradi va xavfsizlik bo'yicha yangi bilimlar bilan o'rtoqlashadi.

5-bosqich: Xulosa va umumlashtirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotda biz internet xavfsizligini ta'minlash uchun qanday choralar ko'rish kerakligini o'rgandik. Har bir o'quvchi va guruh internetda xavfsizlikni oshirishning muhim qoidalarini ishlab chiqdi. Kuchli parollar yaratish, phishing xabarlarini tekshirish, va antivirus dasturlaridan foydalanish xavfsiz faoliyat yuritishning asosiy qoidalaridir."

VII. O'yin orqali tarmoq xavfsizligini o'rgatish.

1-bosqich: Kirish (5 daqiqa)

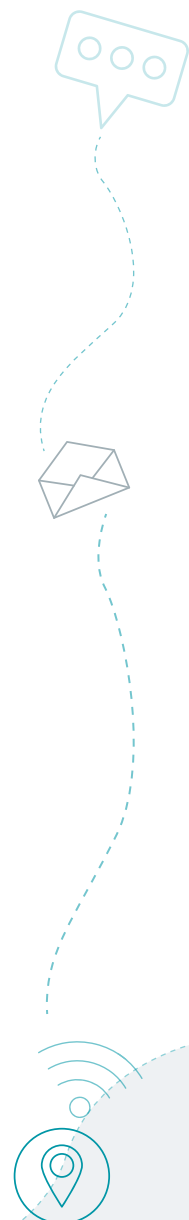
O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda sizlar internetda xavfsiz ishlash qoidalarini interaktiv platformalar va o'yinlar orqali o'rganasiz. Bu usul orqali siz internet xavfsizligini qiziqarli va oson yo'l bilan amaliyotga tatbiq qilasiz. Har biringiz xavfsizlik qoidalarini o'rganish uchun o'yin yoki simulyatsiya platformasidan foydalanasiz."

Savol: "Siz ilgari internet xavfsizligi bo'yicha o'yinlar yoki simulyatsiyalar bilan tanish bo'lganmisiz? Bunday o'yinlar sizning fikringizcha, qanday foyda keltirishi mumkin?"

2-bosqich: O'quvchilar platformalardan foydalanadi (15-20 daqiqa)

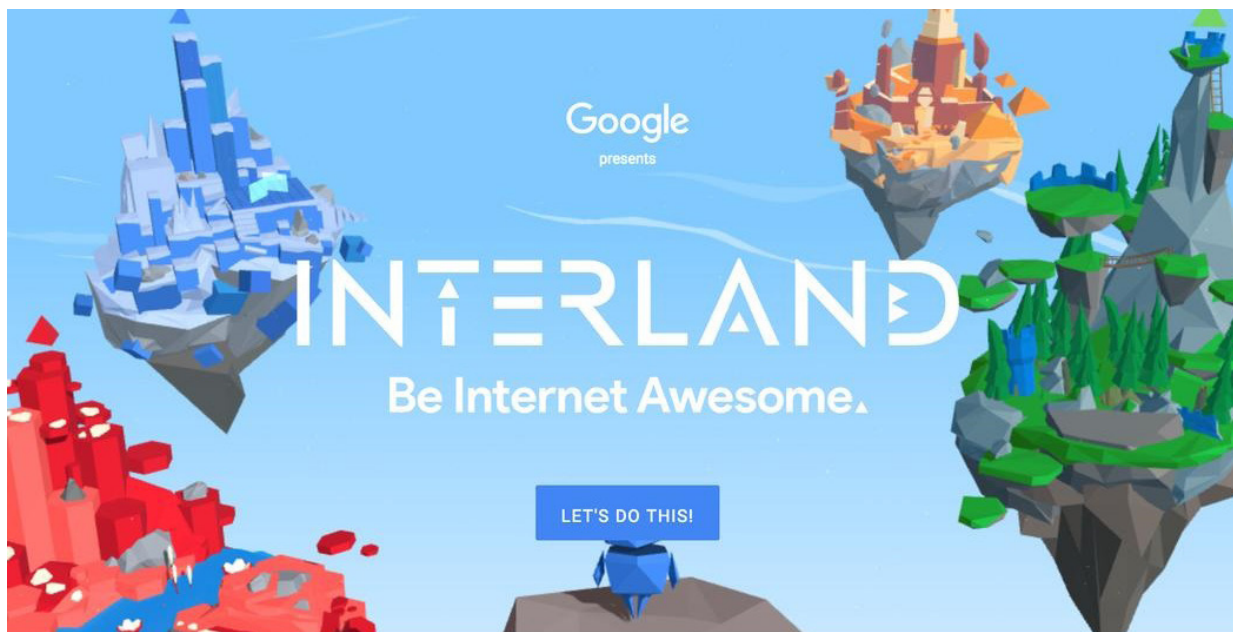
O'qituvchi: "Endi biz sizlarga turli interaktiv platformalar va o'yinlar orqali internet xavfsizligini o'rganishingizga imkon beramiz.

Bu o'yinlar va simulyatsiyalar sizga fishing hujumlaridan saqlanish,



kuchli parol yaratish, xavfsiz elektron pochta ishlatish kabi qoidalarga amal qilishni o'rgatadi."

Topshiriq: Har bir o'quvchi platformadan foydalanadi va quyidagi o'yinlar yoki simulyatsialarni sinab ko'radi:



Google Interland (https://beinternetawesome.withgoogle.com/en_us/interland): Bu o'yin orqali o'quvchilar internet xavfsizligi bo'yicha turli xavflardan saqlanishni va maxfiy ma'lumotlarni qanday himoya qilishni o'rganadilar.



TryHackMe (<https://tryhackme.com/>): O'quvchilar bu platformada kiberxavfsizlik bo'yicha simulyatsiya qilib, muammolarni amaliy tarzda hal qilishadi.



CanIPhish (<https://caniphish.com>): O'quvchilar fishing xabarlarini aniqlash va bunday xatlarga qanday munosabatda bo'lishni o'rganadilar.

Amaliy topshiriqlar:

Har bir o'quvchi o'z o'yini yoki simulyatsiyasi davomida qanday qoidalariga rioya qilganligini yozib chiqadi.

Misol: "Men 'Google Interland' o'yinida fishing xabarlarini aniqlash bo'yicha mashq qildim va zararli havolalardan qanday qochish kerakligini o'rgandim."

3-bosqich: Guruh tahlili va muhokama (10-15 daqiqa)

Guruhli mashq: O'quvchilar 3-4 kishidan iborat guruhlariga bo'linadi va ularning o'yinlarda duch kelgan xatarlar va qanday qoidalariga rioya qilganliklarini muhokama qiladi.

Har bir guruh internet xavfsizligi bo'yicha o'z tajribalarini tahlil qiladi, masalan, kuchli parollar yaratish yoki zararli xabarlardan himoyalash.

Savollar:

Har bir guruh quyidagi savollar asosida muhokama olib boradi:

"Siz qaysi o'yin yoki simulyatsiyada ishtirok qildingiz?"

"Bu platforma orqali internet xavfsizligi bo'yicha qanday yangi bilimlar oldingiz?"

"Siz qanday xatolardan qochish kerakligini o'rgandingiz?"

4-bosqich: Guruh taqdimoti va xulosa (15 daqiqa)

Har bir guruh o'z natijalarini sinfga taqdim qiladi va o'yin yoki simulyatsiyalardagi qoidalar haqida tushuntiradi. Masalan:

Bir guruh fishing xabarlarini aniqlash bo'yicha qanday tajribaga ega bo'lganligini tushuntiradi.

Boshqa guruh esa kuchli parollar yaratishda qaysi xatolarning oldini olishni tushuntiradi.

Xulosa va umumlashtirish:

O'qituvchi: "Siz interaktiv platformalarda internet xavfsizligi bo'yicha qanday qoidalarga rioya qilish kerakligini o'rgandingiz. Internetda xavfsiz ishlash uchun asosiy qoidalar - fishing hujumlardan himoyalash, kuchli parol yaratish va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishdir."

O'quvchilar o'yin orqali internetda qanday xavfsizlik qoidalariga rioya qilish kerakligini o'rganadilar. O'yin natijalari va xulosalari sinfda muhokama qilinadi.

VIII. Xulosa va mustahkamlash

1. Darsni yakunlash:

◦ O'quvchilar internet xavfsizligining qoidalari va shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish usullari haqida bilimlarini mustahkamlaydilar.

◦ Shaxsiy ma'lumotlarni internetda qanday himoya qilish haqida aniq tavsiyalar ishlab chiqadilar.

Ko'nikma:

◦ Bugungi darsda nimani o'rgandingiz?

◦ Internet xavfsizligi qoidalariga qanday rioya qilish kerak?

2. Yakuniy tahlil: O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, tarmoq xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qisqacha xulosa qiladi.





8-dars

TANQIDIY FIKRLASH

I. Kirish.

- **Maqsad:** O'quvchilarning axborotni tanqidiy tahlil qilish va xulosalar chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirish.
- **Asosiy tushunchalar:** Tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish, dalillarga asoslangan fikrlar, tanqidiy yondashuv.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism.

Mavzuning kirish qismi:

Tanqidiy fikrlash – bu insonning ma'lumotlarni tahlil qilish, savollar berish, mavjud bilimlarni shubha ostiga olish va qaror qabul qilishda mantiqiy asosda harakat qilish ko'nikmasidir. Bu turdagi fikrlash insonlarga faktlarni tekshirish, dalillarni ajratib olish va o'z qarorlarini mustaqil ravishda shakllantirishga imkon beradi.

Tanqidiy fikrlash nima uchun muhim?

Tanqidiy fikrlash inson hayotining barcha jabhalarida muhim rol o'ynaydi. U odamlarning axborot oqimida to'g'ri qarorlar qabul qilishlariga va noto'g'ri ma'lumotlar ta'siriga tushib qolmasliklariga yordam beradi.

Qaror qabul qilishda: Tanqidiy fikrlash odamlarni o'z qarorlarini mustaqil va to'g'ri shakllantirishga imkon beradi. Misol uchun, biror muammoni hal qilishda barcha variantlarni tahlil qilib, eng maqbul qarorni qabul qilish imkoniyati ortadi.

Muammoni chuqur o'rganishda: Tanqidiy fikrlash odamlarga bi-ror muammoni chuqurroq o'rganish, uning sabablarini va yechimlarini aniqlashga yordam beradi. Har qanday axborotni shubha ostiga olish va uni har tomonlama tahlil qilish orqali haqiqatga erishiladi.

Axborot to'g'riligini tekshirishda: Bugungi kunda axborot oqimi juda keng va turli xil manbalar mavjud. Tanqidiy fikrlash yordamida insonlar qaysi axborot haqiqatga mos kelishini, qaysi biri esa noto'g'ri yoki manipulyatsiyaga asoslanganligini aniqlay oladilar.



Axborotni qanday tahlil qilamiz?

Axborotni to'g'ri tahlil qilish uchun tanqidiy fikrlashning bir nechta asosiy bosqichlariga amal qilish lozim:

Ma'lumotni baholash: Ma'lumot kelib chiqqan manbani tekshirish, manba qanchalik ishonchli ekanligini baholash.

Savol: Ma'lumot manbasi kim? U ishonchlimi?

Dalillarni tahlil qilish: Ma'lumotda keltirilgan dalillarni tahlil qilish va ularning to'g'riligini aniqlash. Faktlar asoslanganmi yoki taxminmi?

Savol: Ushbu dalillar qanday manbaga asoslangan? Dalillarni tasdiqlovchi boshqa manbalar bormi?

Alternativ yondashuvlarni ko'rib chiqish: Muammoning turli tomonlarini o'rganib, har xil alternativ yechimlarni ko'rib chiqish.

Savol: Bu ma'lumotning boshqa tomonlari yoki muqobil yechimlari bormi?

Xulosani shakllantirish: Tahlildan so'ng ma'lumotga asoslangan xulosa chiqarish. Bu xulosa haqiqatga mos keladimi yoki shaxsiy fikrga asoslanganmi?

Savol: Xulosalarim qanchalik asosli?

Tanqidiy fikrlash bugungi kunda insonlarga to'g'ri qaror qabul qilish va noto'g'ri ma'lumotlardan himoyalashda yordam beradigan asosiy ko'nikmalardan biridir. Axborotni tahlil qilish, faktlarni baholash va turli alternativlarni ko'rib chiqish orqali insonlar yanada haqqoniy va asosli xulosalar chiqaradi.

Interaktiv savol-javob:

1-bosqich: Kirish va savol berish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda turli axborot manbalaridan qanday foydalanishingiz va ularni qanday tahlil qilishingiz haqida fikr bildirasiz. Siz internet, kitoblar, ijtimoiy tarmoqlar yoki televizion manbalar orqali axborotni qabul qilasiz. Endi bu ma'lumotlarni qanday tahlil qilayotganingizni ko'rib chiqamiz."

Savollar:

"Odatda, qanday axborot manbalaridan foydalanasiz?"

"Siz qaysi axborot manbalarini ishonchli, deb hisoblaysiz va nima uchun?"



2-bosqich: O'quvchilar javob berishi (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Har biringiz o'zingiz ishlatadigan axborot manbalari haqida gapirib bering va ularni qanday tahlil qilishingizni tushuntiring. Masalan, internetda biror yangilikni o'qiyotganingizda, ushbu yangilikni qanday tekshirasiz va qaysi manbalarga suyanasiz?"

O'quvchilarning ehtimoliy javoblari:

"Men internetda yangilik o'qiganimda, birinchi navbatda, manbaning ishonchliligini tekshiraman va boshqa manbalarda ham bu axborot tasdiqlanganmi, yo'qmi, tekshirishga harakat qilaman."

"Men kitoblardan foydalanaman, lekin o'zim biladigan mutaxassislar tomonidan yozilgan asarlarni tanlashga harakat qilaman."

Qo'shimcha savollar:

"Siz qaysi manbalarga ishonasiz va nima uchun?"

"Axborotni qabul qilganingizda, uni qanday asosda haqiqat yoki noto'g'ri deb bilasiz?"

3-bosqich: Axborotni tahlil qilish (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Axborotni tahlil qilishda har doim bir necha qoidalariga amal qilish kerak. Avvalo, axborot manbasini ishonchliligini tekshirish muhim. Keyin dalillar qanchalik asoslanganiga e'tibor bering. Biror yangilikni qabul qilganingizda, uni boshqa manbalar bilan solishtirish orqali tahlil qilishingiz kerak."

Tushuntirish va misollar:

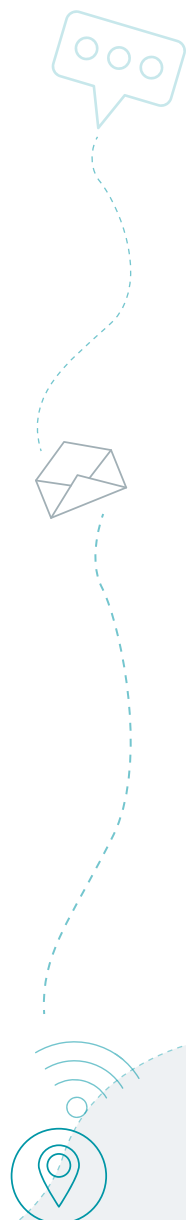
"Masalan, bir yangilik manbasida ijtimoiy muammoga oid ma'lumotlarni o'qisangiz, bu ma'lumotlar boshqa manbalarda tasdiqlanganligini ko'rib chiqish muhim. Axborot noto'g'ri bo'lishi mumkin, agar u boshqa ishonchli manbalarda tasdiqlanmasa."

4-bosqich: Guruhli mashq (10-15 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi sizlar guruhlariga bo'linib, turli axborot manbalariidan foydalanish haqida tahlil qilasiz va axborotni qanday tahlil qilish kerakligini muhokama qilasiz. Har bir guruh o'z fikrini sinfga taqdim etadi."

Guruhli vazifa: Har bir guruh internet, ijtimoiy tarmoqlar, kitoblar yoki televizor orqali olingan axborotni qanday tahlil qilish bo'yicha o'z tahlillarini ishlab chiqadi va muhokama qiladi.

Bosqich 5: Taqdimot va xulosa (10 daqiqa)



Taqdimot: Har bir guruh o'zining axborot manbalarini tahlil qilish usullari va qoidalari haqida tushuntirish beradi. Masalan:

Bir guruh internetdan olingan axborotni qanday tekshirish kerakligi haqida tushuntiradi.

Boshqa guruh ijtimoiy tarmoqlardan olingan ma'lumotlarni qanday ishonchlilik mezonlariga asoslanib tahlil qilishni ta'riflaydi.

Xulosa va umumlashtirish:

O'qituvchi: "Siz bugungi dars davomida turli axborot manbalaridan qanday foydalanish va ularni tahlil qilish qoidalarini o'rgandingiz. Axborot ishonchli va to'g'ri bo'lishi uchun uning manbasi, asoslangan dalillari va boshqa manbalar bilan solishtirilganligi muhimdir."

III. Mavzuni o'rgatish: Tanqidiy fikrlashning tamoyillari va texnikalari.

Tanqidiy fikrlash jarayoni o'zida mantiqiy fikrlash, dalillarga asoslangan qaror qabul qilish va boshqa nuqtayi nazarlarni inobatga olishni talab qiladi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad insonning o'z qarorlarini asoslash va har qanday axborotni to'g'ri tahlil qilishga yordam berishdir.

1. Tanqidiy fikrlashning tamoyillari

Tanqidiy fikrlashning bir nechta asosiy tamoyillari mavjud bo'lib, ular odamga axborot bilan ishlashda yo'l ko'rsatadi va chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Quyida tanqidiy fikrlashda e'tibor beriladigan muhim tamoyillar keltirilgan:

Ochiq va aniq savollar berish

O'z bilimingizni chuqurroq shakllantirish uchun muhim savollar berish tanqidiy fikrlashning muhim qismidir. Savollar mantiqiy va aniq bo'lishi kerak. Bu savollar asosida odam axborotni shubha ostiga olib, uni tekshirib ko'rish kerak.

Misol: "Bu axborot qayerdan keldi?", "Bu dalillar haqiqatga asoslanganmi?" kabi savollar orqali inson ma'lumotning to'g'riligini tekshiradi va uni chuqurroq tahlil qiladi.

Dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish

Xulosa chiqarishda dalillarning ishonchliligiga tayanish kerak. Tanqidiy fikrlashda hissiy reaksiyalar yoki shaxsiy fikrlar emas, balki dalillarni asos qilib olish muhimdir. Bu orqali noto'g'ri yoki chalg'ituvchi axborotdan

saqlanish mumkin.

Misol: “Bu dalillarni boshqa manbalar tasdiqlayaptimi?”, “Bu ma’lumotni qanday dalillar qo’llab-quvvatlaydi?” kabi savollar bilan harakat qilish xulosalarni yanada ishonchli qiladi.

Boshqa nuqtayi nazarlarni ko’rib chiqish

Har qanday masalani tahlil qilishda turli nuqtayi nazarlarni inobatga olish kerak. Bu fikrlash jarayonini kengaytiradi va xolis yondashishga imkon beradi. Boshqa odamlarning fikrlarini tushunish orqali inson masalaga kengroq qarashga imkon topadi va o’z pozitsiyasini qayta ko’rib chiqishi mumkin.

Misol: “Bu masala bo’yicha qanday boshqa qarashlar bor?” yoki “Bu mavzuda boshqa qanday yondashuvlar mavjud?” degan savollar odamni obyektivroq qarashga chorlaydi.

2. Tanqidiy fikrlash texnikalari

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun turli texnikalar mavjud. Ushbu texnikalar odamga axborotni tahlil qilishda yordam beradi va xulosalar chiqarishda obyektivlikni saqlashga ko’maklashadi. Quyidagi texnikalar tanqidiy fikrlashning asosiy yo’nalishlari hisoblanadi:

Axborotning ishonchliligini tekshirish

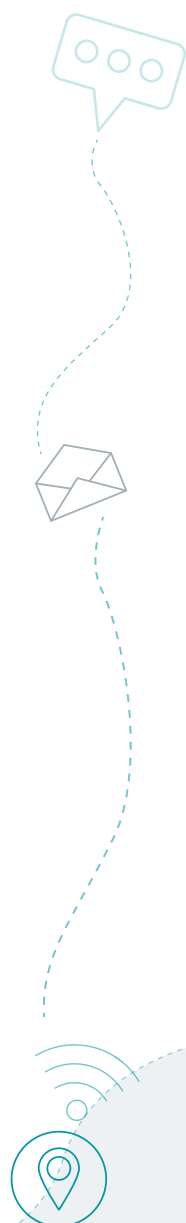
Axborot qanchalik to’g’ri ekanligini tekshirish – bu tanqidiy fikrlashning muhim texnikasidir. Har qanday ma’lumotni qabul qilishdan oldin uning manbasini tekshirish zarur. Axborot ishonchli manbaga asoslangan bo’lsa, u to’g’ri bo’lishi ehtimoli yuqori.

Amaliyot: Axborotning kelib chiqish manbasi, muallifning ishonchliligi va boshqa tasdiqlovchi dalillar mavjudligini tekshirish orqali axborotning ishonchli ekanini aniqlash mumkin. Misol uchun, ilmiy maqolalar, rasmiy saytlardagi yangiliklar ko’proq ishonchli hisoblanadi.

Dalillarni solishtirish

Turli manbalardan olingan dalillarni bir-biriga solishtirish orqali inson axborotning haqqoniyligini tekshirish mumkin. Turli manbalardan kelgan ma’lumotlarning bir xil yoki o’zaro zid ekanligini aniqlash tanqidiy fikrlashning muhim qismidir.

Amaliyot: Agar bir yangilik bir nechta manbada tasdiqlangan bo’lsa, u ishonchli deb hisoblanadi. Lekin turli manbalardagi dalillar bir-biriga zid bo’lsa, u holda masalani qayta ko’rib chiqish lozim bo’ladi.



Xulosalar chiqarishda obyektiv bo'lish

Tanqidiy fikrlashda obyektivlikni saqlash nihoyatda muhimdir. Har qanday xulosalar subyektiv fikrlardan emas, dalillarga asoslangan holda chiqarilishi kerak. Obyektivlikni saqlash orqali noto'g'ri xulosalardan qochish mumkin.

Amaliyot: O'z xulosalarimizga shaxsiy hissiyotlar va qiziqishlarni aralashtirmaslik kerak. Har bir qarorni dalillarga asoslanib, turli nuqtayi nazarlarni ko'rib chiqqan holda qabul qilish obyektivlikni ta'minlaydi.

Tanqidiy fikrlash odamlarni mantiqiy va tahliliy yondashuvga chorlaydi. Bu jarayonda aniq savollar berish, dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish va boshqa nuqtayi nazarlarni inobatga olish kabi tamoyillar katta ahamiyatga ega. Tanqidiy fikrlash texnikalari, masalan, axborotning ishonchliligini tekshirish, dalillarni solishtirish va obyektiv bo'lish, insonlarga to'g'ri xulosalar chiqarishda ko'mak beradi.

Shu sababli tanqidiy fikrlash bugungi kunda har bir inson uchun zaruriy ko'nikma bo'lib, u axborot oqimida to'g'ri yo'l topishga va mustaqil qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

IV. Amaliy mashg'ulot: "Axborotni tanqidiy tahlil qilish".

1-bosqich: Kirish va tushuntirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda sizga turli axborot manbalaridan yangiliklar yoki faktlar taqdim etiladi. Siz ushbu axborotni tanqidiy tahlil qilib, uni ishonchli yoki noto'g'ri ekanligini aniqlaysiz. Tanqidiy tahlil qilish orqali ma'lumotning qanchalik ishonchli ekanligini baholay olasiz."

"Axborotni tahlil qilishda siz quyidagi savollarga javob berishingiz kerak:

- Axborot qayerdan olingan?
- Bu axborot manbasi ishonchlimi?
- Axborot mantiqan to'g'rimi yoki noto'g'rimi?"

2-bosqich: O'quvchilarga axborotni berish (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi har biringizga turli yangiliklar yoki faktlar beriladi. Har bir o'quvchi berilgan ma'lumotni tanqidiy tahlil qilishi kerak. Siz axborotning ishonchliligi, manbasi va mantiqiyligiga e'tibor berishingiz kerak."

Har bir o'quvchi berilgan axborotni ko'rib chiqadi va quyidagi savollarga javob beradi:

- Axborot qayerdan olingan?

- Manba ishonchlimi?
- Axborot mantiqan to'g'rimi yoki noto'g'ri?

Misollar: Agar yangilik ijtimoiy tarmoqlardan olingan bo'lsa, o'quvchi manbaning ishonchliligini tekshirishi kerak. Masalan, ilmiy maqola yoki davlat tashkilotining rasmiy bayonoti ishonchliroq bo'lishi mumkin.

3-bosqich: Axborotni tahlil qilish (10-15 daqiqa)

O'qituvchi: "Axborotni tahlil qilishda siz ma'lumotning qayerdan olinganligini va manbaning ishonchliligini diqqat bilan ko'rib chiqishingiz kerak. Bundan tashqari, ushbu axborotning mantiqan to'g'riligini ham baholashingiz muhim."

Amaliy tahlil: O'quvchilar tanlangan axborot bo'yicha yuqoridagi savollarga javob beradi va o'z xulosalarini yozib chiqadi.

Misol uchun:

"Bu yangilik mustaqil jurnalistlar tomonidan tayyorlangan va boshqa ishonchli manbalar bilan tasdiqlangan."

"Axborotning kelib chiqish manbasi noma'lum yoki ko'rsatilmagan, shuning uchun bu yangilikka ishonch bilan qarash qiyin."

4-bosqich: Guruhli tahlil (10 daqiqa)

O'qituvchi: "Endi sizlarni guruhlariga bo'lamiz va har bir guruh bir xil axborotni tanqidiy tahlil qiladi. Siz ushbu axborotni guruh bo'lib muhokama qilasiz va o'z xulosalaringizni ishlab chiqasiz."

Guruhli vazifa: Har bir guruh berilgan axborotni tanqidiy tahlil qiladi, masalan:

- Manbaning ishonchliligini tekshirish.
- Dalillarning haqiqatga mos kelishini baholash.
- Axborotni boshqa manbalar bilan solishtirish.

5-bosqich: Guruh taqdimoti va xulosa (10 daqiqa)

Guruh taqdimoti: Har bir guruh o'z xulosalarini sinfga taqdim qiladi va tanqidiy tahlil jarayonida qanday natijalarga erishganini tushuntiradi. Masalan:

Bir guruh axborot manbasining ishonchliligi yuqori ekanini aniqlaydi va bu ma'lumotni boshqa manbalar tasdiqlayotganini tushuntiradi.

Boshqa guruh esa axborotning kelib chiqishi noma'lum va mantiqan to'g'ri emasligini tushuntiradi.

Xulosa va umumlashtirish:

O'qituvchi: "Siz bugungi dars davomida axborotni tanqidiy tahlil qilish orqali uning ishonchliligini va mantiqiyligini aniqlashda qanday qoidalarga amal qilish kerakligini o'rgandingiz. Axborotning manbasi, tasdiqlovchi dalillar va mantiqiy tahlil – axborotni baholashning muhim qismidir."

Muammo yechish: O'quvchilar guruhlariga bo'linib, berilgan axborotni tanqidiy tahlil qiladilar va o'z xulosalarini taqdim etadilar.

V. Tanqidiy yondashuvni qo'llash uchun maslahatlar.

1. Axborot manbasini tekshirish

Maslahat: Axborotning qayerdan olinganini aniqlash muhim. Axborot rasmiy, ishonchli manbadan kelgan bo'lsa, u haqiqatga yaqin bo'lishi ehtimoli katta. Ilmiy maqolalar, davlat tashkilotlari yoki tanilgan yangilik manbalari ko'proq ishonchga sazovor.

Savollar:

- Manba kim? U mutaxassislikka ega bo'lgan ishonchli manbami?
- Ma'lumot tasdiqlangan manbalardan olinganmi?
- Ushbu axborot boshqa ishonchli manbalarda ham mavjudmi?

2. Dalillarni solishtirish

Maslahat: Axborot manbasini o'rganib, berilgan dalillarni boshqa manbalar bilan taqqoslang. Turli manbalardan kelgan ma'lumotlar bir xil bo'lsa, bu uning ishonchliligini oshiradi.

Savollar:

- Ma'lumot boshqa ishonchli manbalarda ham tasdiqlanganmi?
- Dalillar mantiqiy asosga ega bo'lganmi yoki shunchaki taxminga asoslanganmi?

3. Boshqa nuqtayi nazarlarni ko'rib chiqish

Maslahat: Har bir axborotning turli nuqtayi nazarlari bo'lishi mumkin. Muammoni turli yondashuvlardan o'rganib, masalaga kengroq nuqtayi nazardan qarash kerak.

Savollar:

- Ushbu masala bo'yicha boshqa qanday fikr-mulohazalar mavjud?
- Qarshi dalillar bormi? Ular qanday asoslangan?



4. Xulosa chiqarishda obyektiv bo'lish

Maslahat: Shaxsiy hissiyotlar va qiziqishlardan xoli holda xulosalar chiqarish zarur. Xulosa dalillarga asoslangan bo'lishi kerak.

Savollar:

- Men ushbu xulosani dalillarga asoslanib chiqardimmi?
- Boshqa nuqtayi nazarlarni inobatga oldimmi?

5. Savollar berish

Maslahat: Tanqidiy fikrlash jarayonida to'g'ri savollar berish axborotni tahlil qilishda yordam beradi. Ma'lumotning qanchalik asosli ekanini aniqlash uchun aniq va mantiqiy savollarni shakllantirish zarur.

Savollar:

- Ushbu axborot qanchalik ishonchli?
- Ma'lumotni qabul qilishdan oldin yana qanday savollar berishim kerak?

6. Axborotni mantiqiy tahlil qilish

Maslahat: Axborot qanchalik mantiqiy ekanini baholash kerak. Agar axborotning ichida mantiqiy ziddiyatlar yoki faktlarsiz taxminlar bo'lsa, bu axborotni shubha ostiga olish lozim.

Savollar:

- Ushbu axborot mantiqan to'g'rimi yoki o'z ichida ziddiyatlar bormi?
- Ushbu ma'lumotning har bir qismi bir-birini tasdiqlaydimi yoki qarshi fikrlar bormi?

VI. Amaliy mashg'ulot: "Axborot manbalarini tanqidiy yondashuv bilan baholash".

1-bosqich: Kirish va tushuntirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotimizda sizlar turli axborot manbalarini tanqidiy baholashni o'rganasiz. Har biringiz o'zingiz tanlagan axborot manbasini baholab, uning qanchalik ishonchli ekanligini tushuntirasiz. Keyin biz guruh bo'lib ishlaymiz va birgalikda axborot manbalarini solishtiramiz.

Sizning vazifangiz - axborot manbasini tanlab, uning ishonchliligini tekshirish va xulosalar chiqarish. Siz axborotning kelib chiqish manbasi, dalillar va boshqa manbalar bilan solishtirish imkoniyati ega ekanligiga e'tibor qaratishingiz kerak."

2-bosqich: Individual baholash va xulosa (10-15 daqiqa)

O'quvchilarning vazifasi: Har bir o'quvchi o'ziga yoqqan biror axborot manbasini tanlaydi (masalan, yangilik maqolasi, ilmiy tadqiqot, blog post) yoki ijtimoiy tarmoqdagi post) va ularni tanqidiy yondashuv bilan baholaydi. Quyidagi savollarga e'tibor qaratiladi:

- Axborot qayerdan olingan?
- Manba ishonchlimi?
- Dalillar mavjudmi va ularning ishonchliligi qanday?
- Axborot boshqa manbalar bilan tasdiqlanganmi?
- Axborot mantiqiy asosga ega bo'lganmi?

Topshiriqni bajarish: O'quvchilar tanlagan axborotlarini tekshiradi va tahlillarini yozib chiqadi.

Misol uchun:

"Men ilmiy maqola o'qidim, bu maqola xalqaro jurnal tomonidan chop etilgan va undagi dalillar boshqa ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan."

"Blog postidagi ma'lumot manbasiz va dalillar ko'rsatilmagan, shuning uchun bu axborotni ishonchsiz deb hisoblayman."

Savol-javob: O'quvchilar o'zlari topgan natijalarni sinfda muhokama qiladilar va bir-birlariga savollar beradilar.

Masalan:

"Bu manbaning ishonchliligini qanday aniqladingiz?"

"Siz boshqa manbalar bilan bu axborotni solishtirdingizmi?"

3-bosqich: Guruhlarga bo'linib tahlil qilish (10 daqiqa)

Guruhli mashq tushuntiriladi: "Endi sizlarni guruhlariga bo'lamiz va har bir guruh o'zining axborot manbalarini solishtiradi. Siz guruh bo'lib o'zingiz tanlagan axborotlarni tahlil qilishingiz va ularning qanchalik ishonchli ekanligini muhokama qilishingiz kerak."

Guruhli vazifa: Har bir guruh o'z a'zolari tomonidan tanlangan axborot manbalarini solishtiradi va ularning qaysi biri ishonchliroq ekanini aniqlashga harakat qiladi. Masalan:

"Bizning guruhdagi bir o'quvchi ilmiy maqola tanladi, bu manba ishonchli deb topildi. Ammo boshqa o'quvchimiz blog postni tanladi va u manbasiz bo'lganligi uchun ishonchli emas deb hisoblandi."

Guruhdagi o'quvchilar bir-birlariga quyidagi savollarni berishadi:

- "Qaysi manba aniq dalillarga asoslangan?"
- "Manba sifatini qanday baholadingiz?"

4-bosqich: Guruh taqdimoti va muhokama (10-15 daqiqa)

Har bir guruh o'z tahlillari va natijalarini sinfga taqdim qiladi. Masalan:

Bir guruh manbalarining ishonchliligini qanday tekshirganini tushuntiradi va qaysi manbaning dalillar bilan tasdiqlanganini tushuntiradi.

Boshqa guruh esa manbaning noma'lum yoki ishonchsiz ekanligini aniqlaydi va nima uchun bunday xulosaga kelganini tushuntiradi.

Xulosa va umumlashtirish:

O'qituvchi: "Siz bugungi mashg'ulot davomida axborot manbalarini qanday tanqidiy tahlil qilish va ularni qanday baholash kerakligini o'rganingiz. Har doim manbaning ishonchliligini tekshirish va dalillarning mavjudligi axborot to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini aniqlashda yordam beradi."

VII. Turli axborot manbalarida tanqidiy fikrlash misollari.

Tanqidiy fikrlash turli axborot manbalarida axborotni to'g'ri tahlil qilish va xulosalar chiqarishda katta ahamiyatga ega. Quyida tanqidiy fikrlashning turli manbalarda qanday qo'llanishiga misollar keltirilgan.

1. Ijtimoiy tarmoqlardagi yangiliklarni tanqidiy tahlil qilish

Misol: Ijtimoiy tarmoqlarda ko'pincha ishonchli manbaga ega bo'lmagan yangiliklar tez tarqaladi. Masalan, X yoki Facebookda "shov-shuvli yangilik" ko'rinishidagi postlarga duch kelganingizda, ushbu yangilikni boshqa rasmiy yangilik saytlari yoki ishonchli manbalar bilan solishtirishingiz kerak.

Tanqidiy fikrlashning qo'llanilishi:

Savol: Ushbu yangilik qayerdan olingan?

Tahlil: Manbaning rasmiyligi va postning dalillarga asoslanishi tekshiriladi.

Xulosa: Agar yangilik bir nechta manbalarda tasdiqlanmasa yoki ishonchli jurnalist yoki tashkilotlar tomonidan tasdiqlanmagan bo'lsa, bu yangilik haqiqat bo'lmasligi mumkin.

Amaliy misol: Biror yangilikni ijtimoiy tarmoqdan o'qib, shoshilinch xulosalar chiqarishdan oldin, rasmiy yangilik saytlari (Gazeta.uz, Kun.uz, "Ta'lim xabarlari" va boshqalar) orqali tekshirish va axborotning tasdiqlanligiga ishonch hosil qilish kerak.

2. Ilmiy maqolalarni tanqidiy ko'rib chiqish

Misol: Ilmiy maqolalar ko'pincha ishonchli manbalar hisoblanadi, lekin ular ham turli qarashlarni ifoda etishi mumkin. Ilmiy maqolalarni o'qiyotganda, tanqidiy fikrlash yordamida maqola qanday dalillarga asoslanganini va u qanday metodologiyadan foydalanganini tekshirish lozim.

Tanqidiy fikrlash qo'llanilishi:

Savol: Maqoladagi dalillar qaysi tadqiqotlarga asoslangan?

Tahlil: Maqolaning muallifi kim va uning ilmiy darajasi qanday? Tadqiqotning metodikasi to'g'ri qo'llanganmi?

Xulosa: Agar maqola kuchli dalillarga asoslangan va boshqa tadqiqotlar bilan tasdiqlangan bo'lsa, undagi xulosalarga ishonish mumkin.

Amaliy misol: Biror ilmiy maqolani o'qiyotganda, uning nazorat guruhlari va statistika natijalari to'g'ri ishlatilganligini tekshirish muhim. Bu maqoladagi xulosalarni qanchalik asosli ekanini aniqlashda yordam beradi.

3. Dalillarni baholash

Misol: Turli yangilik manbalarida keltirilgan dalillarni baholash tanqidiy fikrlashning asosiy qismidir. Masalan, bir yangilikda ekologik muammolar haqida bayonot berilgan bo'lsa, bu dalillar boshqa mustaqil tadqiqotlar yoki ekspert fikrlari bilan tasdiqlanishi kerak.

Tanqidiy fikrlash qo'llanilishi:

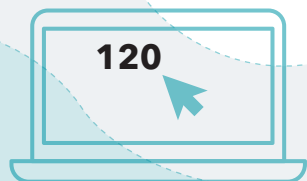
Savol: Ushbu dalillarni qo'llab-quvvatlovchi boshqa mustaqil manbalar bormi?

Tahlil: Ushbu dalillar qayerdan kelgan va ular qanchalik asoslangan?

Xulosa: Agar dalillar ko'plab ishonchli manbalar orqali tasdiqlansa, bu axborotning ishonchliligini oshiradi.

Amaliy misol: Ekologik masalalar bo'yicha yangiliklarni o'qiyotganda, dalillarni Xalqaro tadqiqotlar instituti, BMT yoki Greenpeace kabi mustaqil tashkilotlarning ma'lumotlari bilan taqqoslash foydali bo'ladi.

Tanqidiy fikrlash turli axborot manbalarida muhim bo'lib, axborotni mantiqiy tahlil qilish, ishonchli manbalarni aniqlash va dalillarni solishtirish orqali noto'g'ri ma'lumotlardan himoyalashga yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlardan tortib ilmiy maqolalargacha, har bir manbani tanqidiy yondashuv bilan ko'rib chiqish o'quvchilarga axborotni to'g'ri baholash va ishonchli xulosalar chiqarish imkonini beradi.



Bu qiziq: Noto'g'ri ma'lumotlarning tarqalishini tahlil qilish va tanqidiy fikrlash orqali ularga qarshi kurashish yo'llari

Turli axborot manbalarida noto'g'ri ma'lumotlarning tarqalishi zamonaviy dunyoda keng tarqalgan muammo hisoblanadi. Bu noto'g'ri ma'lumotlar ijtimoiy tarmoqlar, yangilik saytlar, bloglar, va hatto rasmiy ko'rinishdagi platformalarda tez va keng tarqalishi mumkin.

Noto'g'ri axborot dezinformatsiya (atayin noto'g'ri ma'lumot) yoki misinformatsiya (tasodifan noto'g'ri ma'lumot tarqatish) shaklida yuzaga kelaydi. Tanqidiy fikrlash ushbu muammoga qarshi kurashishning samarali vositasi bo'lib, odamlarni axborotni to'g'ri baholashga va xulosa chiqarishda aniqlikni saqlashga yordam beradi.

Noto'g'ri axborotlarning tarqalish sabablari

Ijtimoiy tarmoqlar orqali: Ijtimoiy tarmoqlar noto'g'ri ma'lumotlarning eng tez tarqalish manbalaridan biridir. Chunki:

Postlar tez tarqaladi va ko'pincha yangiliklar filtrlanmagan holda ko'pchilikka yetib boradi.

Ko'pchilik odamlar maqola manbasini tekshirmay, uni darhol boshqarlarga ulashadi yoki turli reaksiyalar bildiradi.

Algoritmlar ko'pincha shov-shuvli va dramatik postlarni ko'proq targ'ib qiladi.

Klikbeyt maqolalar: Klikbeyt maqolalar dramaga asoslangan bo'lib, ularning maqsadi faqat o'quvchini jalb qilishdir, axborot to'g'riligini emas. Bunday maqolalar ko'pincha hissiy reaksiya uyg'otadi va tez tarqaladi.

Tanqidiy fikrlash orqali noto'g'ri ma'lumotlarga qarshi kurashish

Noto'g'ri axborotlarga qarshi kurashishda tanqidiy fikrlash muhim vositadir. Quyida tanqidiy fikrlash texnikalari yordamida noto'g'ri ma'lumotlarga qanday qarshi kurashish yo'llari ko'rsatilgan:

1. Manbalarni tekshirish

Noto'g'ri axborotning asosiy xususiyati uning ishonchsiz manbadan kelganidir. O'quvchilar axborotni qabul qilishdan oldin, quyidagi savollarni berishlari kerak:

Manba ishonchlimi? Rasmiy manbalar yoki obro'li tashkilotlar tomonidan tarqatilganmi?

Axborot qayerdan kelgan? Muallif yoki tashkilot haqida ma'lumot mavjudmi?



Ma'lumotni tasdiqlovchi dalillar bormi?

2. Axborotni turli manbalarda solishtirish

Tanqidiy tahlilning muhim qismi axborotni boshqa manbalar bilan solishtirishdir. Agar bir axborot faqat bir manbada berilgan va boshqa ishonchli manbalarda bu haqida hech qanday ma'lumot bo'lmasa, bu ma'lumotni shubha ostiga olish kerak.

Amaliy maslahatlar:

Yangiliklarni bir nechta rasmiy va xalqaro yangilik manbalarida tekshirish.

Ijtimoiy tarmoqlarda tarqalgan yangiliklarni ishonchli yangilik saytlariga solishtirib ko'rish.

3. Maqsad va kontekstni tahlil qilish

Noto'g'ri axborotning tarqalishi ko'pincha biror maqsadga ega bo'ladi, masalan, siyosiy yo'nalish, reklama yoki manipulyatsiya. Shuning uchun:

Maqsad nima? Muallif nima uchun bunday axborotni tarqatgan?

Axborotning konteksti qanday? Bu axborot boshqa hodisalar yoki muammolar bilan qanday bog'liq?

4. Dalillarga asoslangan xulosa chiqarish

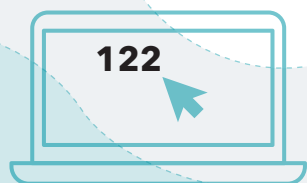
Tanqidiy fikrlashda hissiyotlarga tayanish emas, dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish kerak. Biror axborot hayajon yoki qo'rquv uyg'otsa, xulosaga shoshmasdan, avval dalillarga asoslanib qaror qabul qilish zarur.

Dalillar mavjudmi? Ma'lumotni tasdiqlovchi faktlar va dalillar yetarli mi?

Axborot mantiqan to'g'rimi? Har bir qism bir-birini qo'llab-quvvatlayaptimi yoki o'zaro ziddiyatlar bormi?

5. Hissiy ta'sirga e'tibor berish

Noto'g'ri axborot ko'pincha hissiy reaksiya uyg'otish orqali odamlarni jalb qiladi. Bunday ma'lumotlarni ko'rganda, shoshilinch xulosalar chiqarmasdan, axborotni tahlil qilish lozim.





Noto'g'ri axborotlarga qarshi kurashda texnologik yechimlar

Tanqidiy fikrlashdan tashqari, texnologiyalar ham noto'g'ri axborotlarga qarshi kurashda muhim vositalardan biridir:

Faktcheking veb-saytlari: Bu kabi saytlar noto'g'ri axborotlarni aniqlash va tasdiqlashda yordam beradi.

Brauzer kengaytmalar: "RevEye Reverse Images Search" va "InVid WeVerify" kabi kengaytmalar sizga manbani avtomatik ravishda tekshirishda yordam beradi va ma'lumotlarning ishonchlilik darajasiga baho beradi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash mumkinki, noto'g'ri axborotlarning tarqalishi va ularga qarshi kurashda tanqidiy fikrlash muhim ahamiyat kasb etadi. Axborotning ishonchliligini tekshirish, dalillarni solishtirish, hissiy reaksiyalarni nazorat qilish va texnologik vositalardan foydalanish orqali noto'g'ri ma'lumotlardan saqlanish va ularni tanqidiy baholash osonlashadi.

VIII. Xulosa va mustahkamlash.

1. Darsni yakunlash:

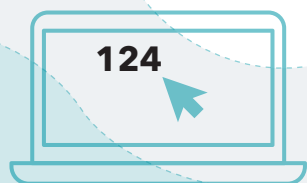
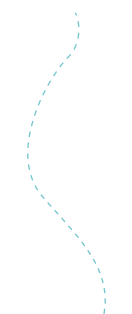
◦ O'quvchilar tanqidiy fikrlashning tamoyillari va texnikalarini tushunib, axborotni tahlil qilish va xulosalar chiqarish ko'nikmalarini mustahkamlaydilar.

◦ Turli axborot manbalaridan foydalanishda tanqidiy yondashuvni qo'llashning ahamiyatini anglab oladilar.

2. Ko'nikma:

- o Bugungi darsda nimani o'rgandingiz?
- o Axborotni qanday tanqidiy tahlil qilish kerak deb o'ylaysiz?

3. Yakuniy tahlil: O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, tanqidiy fikrlash va axborotni tahlil qilish texnikalari bo'yicha qisqacha xulosa qiladi.



9-dars

KONTENT YARATISH

I. Kirish.

- **Maqsad:** O'quvchilarning media kontent yaratish jarayoniga jalb qilish va kreativ yondashuvni rivojlantirish.
- **Asosiy tushunchalar:** Media kontent, kreativ yondashuv, ijodiy jarayon, kontent yaratish bosqichlari.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism. Mavzuning kirish qismi:

Media kontent yaratish - bu turli vositalar orqali ma'lumot, hikoya yoki xabarni auditoriyaga yetkazish jarayonidir. Bu jarayon maqsadli auditoriyaga ma'lumotni taqdim etish, ularni jalb qilish va ular bilan interaktiv munosabatlarni o'rnatishni o'z ichiga oladi. Media kontent yaratish hozirgi zamon axborot muhiti uchun nihoyatda muhim, chunki u yordamida odamlar yangiliklar, bilimlar, madaniy hodisalar va ko'ngilochar materiallarga ega bo'lishadi. Bugungi raqamli dunyoda bu jarayon, bloglardan tortib ijtimoiy tarmoqlardagi postlarga, podcastlardan video kontentgacha keng ko'lamni qamrab oladi.



Media kontent nima uchun muhim?

Axborot tarqatishning asosiy vositasi Media kontent bugungi kunda insonlar o'rtasidagi axborot almashishning asosiy vositalaridan biridir. Odamlar yangiliklar, ma'lumotlar va yangiliklarni ko'pincha media orqali olishadi. Axborotning to'g'ri va sifatli yetkazilishi zamonaviy jamiyatda katta ahamiyatga ega.

Misol: Yangiliklar sayti yaratgan kontent odamlarni dunyo voqealaridan xabardor qiladi, shuningdek, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda ishtirok etishlariga yordam beradi.



Brendlar va kompaniyalar uchun muhim vosita. Korxonalar uchun media kontent auditoriya bilan muloqot qilish, o'z mahsulot va xizmatlarini targ'ib qilishning eng samarali vositasi hisoblanadi. Kontent orqali kompaniyalar o'z imijini yaratadi va rivojlantiradi, mijozlar bilan bog'lanadi va o'z mahsulotlari haqida xabardorlikni oshiradi.

Misol: Biror brend ijtimoiy tarmoqlarda video kontent yaratib, o'z mahsulotlari haqida tushuntirishlar beradi va mijozlarni jalb qiladi.

Ko'ngilochar va madaniy maqsadlar. Media kontent insonlarga madaniy voqealarni yetkazish, ko'ngilochar dasturlarni ko'rsatish orqali dam olishga yordam beradi. Kino, musiqiy kliplar, va seriallar kontenti dunyo bo'ylab auditoriyalarga madaniy ta'sir ko'rsatadi.

Misol: Netflix va YouTube kabi platformalar global miqyosda ko'ngilochar kontentni taqdim etib, insonlarning dam olish va madaniy jihatdan rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim va o'qitishning asosiy qismi. Ta'limiy media kontent o'quvchilar va talabalarga bilim olishda katta yordam beradi. Raqamli darsliklar, video darslar va podkastlar zamonaviy ta'lim jarayonining bir qismiga aylandi.

Misol: Onlayn ta'lim platformalarida joylashtirilgan video darslar talabalar uchun qo'shimcha resurs bo'lib xizmat qiladi va ularning bilimlarini boyitadi.

Kontent yaratishda qanday kreativ yondashuv zarur?

Maqsadli auditoriyani aniqlash. Har qanday kontent yaratishda uning kimga mo'ljallanganligini aniqlash birinchi qadamdir. Auditoriyaning qiziqishlari, yosh toifasi, ehtiyojlari va muammolari kontentni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Bu kontentni ko'proq shaxsiy va qiziqarli qilishga yordam beradi.

Savol: Ushbu kontent kimlar uchun yaratilgan? Ularning qiziqishlari nima?

Hikoya qilish (Storytelling). Samarali media kontent yaratishda **hikoya qilish** texnikasi katta ahamiyatga ega. Har qanday kontent foydalanuvchilarni jalb qilish uchun kuchli va tushunarli hikoya asosida qurilishi lozim. Bunda hissiy jihatga e'tibor berish orqali auditoriyaning e'tiborini tortish mumkin.

Savol: Ushbu kontent qanday hikoyani aytib beradi va bu hikoya qanday qilib odamlarni jalb qiladi?

Vizual va texnik sifat. Bugungi media dunyosida vizual komponentlar katta rol o'ynaydi. Grafikalar, videolar va tasvirlarning sifati kontentni yodda qolarli qilishda yordam beradi. Kontent dizaynining sifatiga e'tibor berish uning professional darajada qabul qilinishiga yordam beradi.

Savol: Ushbu kontent vizual jihatdan qanday ko'rinadi? Tasvirlar, ranglar va grafikalar kontent mazmunini qo'llab-quvvatlayaptimi?

Innovatsiya va kreativlik. Kontent yaratishda yangilik va kreativlik zarurdir. Har kuni millionlab kontent yaratilayotgan dunyoda, ajralib turish uchun yangi uslublar va innovatsion yondashuvlarni izlash kerak. Yangi formatlar, texnologiyalar va yondashuvlar kontentni yanada ta'sirchan va qiziqarli qiladi.

Savol: Ushbu kontent yaratishda qanday yangi yoki noyob usul qo'llanildi? Bu kontentni boshqa kontentlardan qanday farqlanadi?

Interaktivlik. Media kontentning interaktiv bo'lishi auditoriya bilan yaqin aloqada bo'lishni ta'minlaydi. Foydalanuvchilarga o'z fikr-mulohazalarini bildirish, savollarga javob berish yoki kontent bilan bevosita aloqada bo'lish imkonini yaratish kontentni yanada qiziqarli qiladi.

Savol: Ushbu kontent auditoriya bilan qanday interaktiv aloqani o'rnatadi?

Yuqoridagi fikrlardan xulosa qilib aytganda, media kontent yaratish - bu zamonaviy dunyoning ajralmas qismidir. Kontent axborot tarqatish, ta'lim berish, brendlar uchun muloqot vositasi sifatida muhim rol o'ynaydi.

Media kontentni muvaffaqiyatli yaratish uchun kreativ yondashuv, hikoya qilish texnikasi va auditoriyani aniqlash kabi muhim jihatlar e'tiborga olinishi zarur. Bugungi kunda kuchli va samarali kontent yaratish tashkilotlar, brendlar va hatto shaxslar uchun raqobatda ustunlik beradi.

Interaktiv savol-javob:

1-bosqich: Kirish va savol berish (5-7 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi darsda biz media kontent yaratish haqida gaplashamiz. Buning uchun sizlardan media kontentning turli turlari haqida bilishingizni istayman. Bu sizga media kontent yaratishning qanchalik qiziqarli va muhimligini tushunishga yordam beradi.

Siz o'zingiz qanday media kontentlarni kuzatasiz yoki qiziqasiz?"

Ehtimoliy javoblar: Video, maqolalar, blog postlari, podkastlar, infografikalar va hokazo.

Savol: "Sizningcha, media kontent nima uchun muhim?"

Ehtimoliy javoblar: Axborot tarqatish, ko'ngilochar maqsadlar, brendlash yoki ta'limiy maqsadlar.

2-bosqich: O'quvchilar javob berishi va fikr almashish (10 daqiqa)

Har bir o'quvchi o'ziga yoqadigan media kontent turi haqida gapiradi. Misol uchun, video ko'ruvchilar o'zlarining sevimli YouTube kanallari yoki filmlarini aytib o'tishlari mumkin, maqola o'quvchilar esa blog yoki yangilik saytlarini misol keltirishi mumkin.

1-o'quvchi: "Men ko'proq videolarni yaxshi ko'raman, ayniqsa, YouTube'da ta'limiy kontent tomosha qilaman."

2-o'quvchi: "Men blog o'qishni yaxshi ko'raman, u orqali yangi narsalar o'rganaman."

3-o'quvchi: "Podkastlarni eshitishni yoqtiraman, ularni eshitish orqali ko'p narsalarni bilib olaman."

O'qituvchi: "Siz aytib o'tgan media kontentlar sizni turli jihatlarida rivojlantiradi va qiziqtiradi. Har bir media turi o'ziga xos maqsadga xizmat qiladi va turli auditoriyalarni jalb qiladi."

3-bosqich: Kontent yaratishning muhimligini tushuntirish (10-12 daqiqa)

O'qituvchi: "Media kontent yaratish bu shunchaki material tayyorlash emas, balki auditoriyaga aniq xabarni yetkazish jarayonidir. Siz aytib o'tgan video, maqola, blog yoki podkastlar - barchasi orqasida muayyan maqsadlar yotadi: axborot tarqatish, auditoriyani jalb qilish, ularni qiziqtirish va o'qitish."

Savollar orqali media kontent yaratish jarayoni tahlil qilinadi:

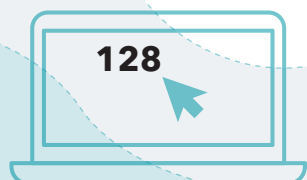
Savol: "Sizningcha, media kontent yaratishda qanday kreativ yondashuv kerak?"

Ehtimoliy javoblar: Kontentning vizual qismi (dizayn va formatlash), hikoya qilish, auditoriyaga mos tushadigan mavzularni tanlash, interaktivlik va yangilik.

Savol: "Kontent yaratish jarayonida qaysi qadamlar muhim deb o'ylaysiz?"

Ehtimoliy javoblar: Mavzuni tanlash, auditoriyani tahlil qilish, kreativ kontent yaratish va uni taqdim etish.

O'qituvchi: "Kontent yaratishda kreativ yondashuv katta ahamiyatga ega. Masalan, video kontent yaratishda professional montaj qilish, yaxshi hikoya va to'g'ri auditoriyani tanlash muhimdir. Blog post yoki maqola



yozishda esa original g'oyalar va sifatli yozish texnikasi muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi."

4-bosqich: Yakun va muhokama (5 daqiqa)

Savollar orqali mavzu bo'yicha umumiy xulosalar shakllantiriladi:

Savol: "Sizningcha, qanday qilib kreativ media kontent yaratish orqali ko'proq auditoriyani jalb qilish mumkin?"

Savol: "O'zingiz media kontent yaratmoqchi bo'lsangiz, qaysi yo'nalishda ishlashni xohlardingiz?"

O'qituvchi: "Bugungi dars davomida siz bilan media kontentning har xil turlarini o'rganib chiqdik. Har bir kontent turi o'ziga xosdir va auditoriyaga ma'lumot yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Kontent yaratishda ijodiy yondashuv va auditoriyaga mos mavzularni tanlash eng muhim omillardan biridir."

III. Mavzuni o'rgatish: Media kontent yaratish jarayoni va kreativ yondashuv.

Media kontent yaratish – bu ma'lumotni aniq maqsadli auditoriyaga qiziqarli va samarali usulda yetkazish jarayoni. Bu jarayon ijodiy yondashuv va texnik mahorat talab qiladi, chunki bugungi raqamli dunyoda kontent iste'molchilari juda keng diapazonga ega.

Quyida media kontent yaratishning asosiy bosqichlari va kreativ yondashuvlarning ahamiyati muhokama qilinadi.

1. Kontent yaratish jarayoni

Media kontent yaratishning bir necha bosqichlari mavjud va bu jarayon har doim strategik rejalashtirish bilan boshlanadi. Quyida kontent yaratishning asosiy bosqichlari keltirilgan:

G'oyani ishlab chiqish

Kontent yaratish jarayonining birinchi bosqichi – bu g'oyani ishlab chiqishdir. G'oyalar biror muammo, savol yoki auditoriyaga yetkazilishi lozim bo'lgan xabar asosida shakllanadi. G'oya yaratishda ijodiylik muhim rol o'ynaydi, chunki kontent faqat original va qiziqarli bo'lsa, auditoriya e'tiborini tortadi.

Misol: Bir kompaniya yangi mahsulotini targ'ib qilmoqchi bo'lsa, g'oyaning asosiy maqsadi auditoriyani jalb qilish va ular uchun mahsulotning qiymatini ko'rsatish bo'lishi mumkin.



Maqsadli auditoriyani belgilash

Har qanday kontent ma'lum bir auditoriyaga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Kontent yaratuvchisi kimga murojaat qilishini aniq bilishi kerak: yosh, kasb, qiziqishlar va ularning ehtiyojlarini hisobga olishi lozim. Maqsadli auditoriyani belgilash orqali kontentni qanday formatda yaratish va qanday uslubda gaplashish kerakligini aniqlash osonlashadi.

Misol: Yoshlar auditoriyasi uchun vizual va video kontent samarali bo'lishi mumkin, chunki ular dinamik va qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotni olishga intilishadi.

Kontent formatini tanlash

G'oya va auditoriya belgilangandan so'ng kontentning formati tanlanadi. Bugungi kunda video, blog post, podkast, infografika va ijtimoiy media postlari kabi turli formatlar mavjud. Kontentning qaysi formatda yaratilishi auditoriyaning odatlari va qiziqishlariga bog'liq.

Misol: Ta'limiy material yaratish uchun infografika yoki videolar yanada samarali bo'lishi mumkin, chunki ular axborotni vizual tarzda tushuntirish imkonini beradi.

Kontentni yaratish va uni tahrirlash

Bu jarayonning texnik bosqichi bo'lib, kontentning haqiqiy yaratilishi va tahrirlanishi amalga oshiriladi. Yozilgan maqola tahrirlanadi, video montaj qilinadi yoki grafikalar yaratiladi. Kontentni yaratishda sifatga katta e'tibor berish kerak, chunki professional va to'g'ri tahrirlangan kontent har doim yaxshi qabul qilinadi.

Misol: Video yaratishda ovoz sifati, yoritish va montaj jarayoni katta ahamiyatga ega. Podkastlar uchun ovoz sifati ham nihoyatda muhimdir.

Kontentni tarqatish va baholash

Kontent yaratish jarayonining yakuniy bosqichi - bu kontentni turli platformalar orqali tarqatish va uning samaradorligini baholash. O'quvchilar, tomoshabinlar yoki tinglovchilar o'z fikr-mulohazalari orqali kontentning qanchalik muvaffaqiyatli bo'lganini ko'rsatadi. Onlayn tahlil platformalari yordamida auditoriya reaksiyasi, ko'rishlar soni va boshqa statistik ma'lumotlar baholanadi.

Misol: YouTube'dagi videoning muvaffaqiyati "ko'rishlar soni", "layklar", "kommentariyalar" kabi ko'rsatkichlar orqali baholanadi.

2. Kreativ yondashuv

Media kontent yaratishda **kreativ yondashuv** juda muhim. Bugungi kunda ko'plab kontentlar orasidan ajralib turish uchun yangilik, ijodiylik va noodatiy yondashuv talab qilinadi. Kreativ yondashuv nafaqat kontentni qiziqarli qiladi, balki uni maqsadli auditoriya uchun mos va samarali qiladi.

Ijodiy g'oyalar va yechimlar

Kontent yaratishda yangi va original g'oyalar yaratish katta ahamiyatga ega. Ijodiy yondashuv orqali oddiy yoki qiziqarsiz tuyulgan mavzularga ham tomoshabinlarning e'tiborini jalb qilish mumkin.

Misol: Ilmiy mavzudagi blog postlar ko'pincha qiziqarsiz ko'rinadi, lekin uni hayotiy misollar va qiziqarli hikoya orqali yetkazish bu postni ko'pchilik uchun foydali va jozibador qiladi.

Texnik yechimlar va format innovatsiyasi

Kreativ yondashuvning bir qismi turli texnologiyalardan foydalanishdir. Bugungi kunda podkast, livestream, interaktiv videolar kabi formatlar auditoriyaga yangilik bo'lib xizmat qiladi. Shu orqali ko'proq odamlarni jalb qilish mumkin.

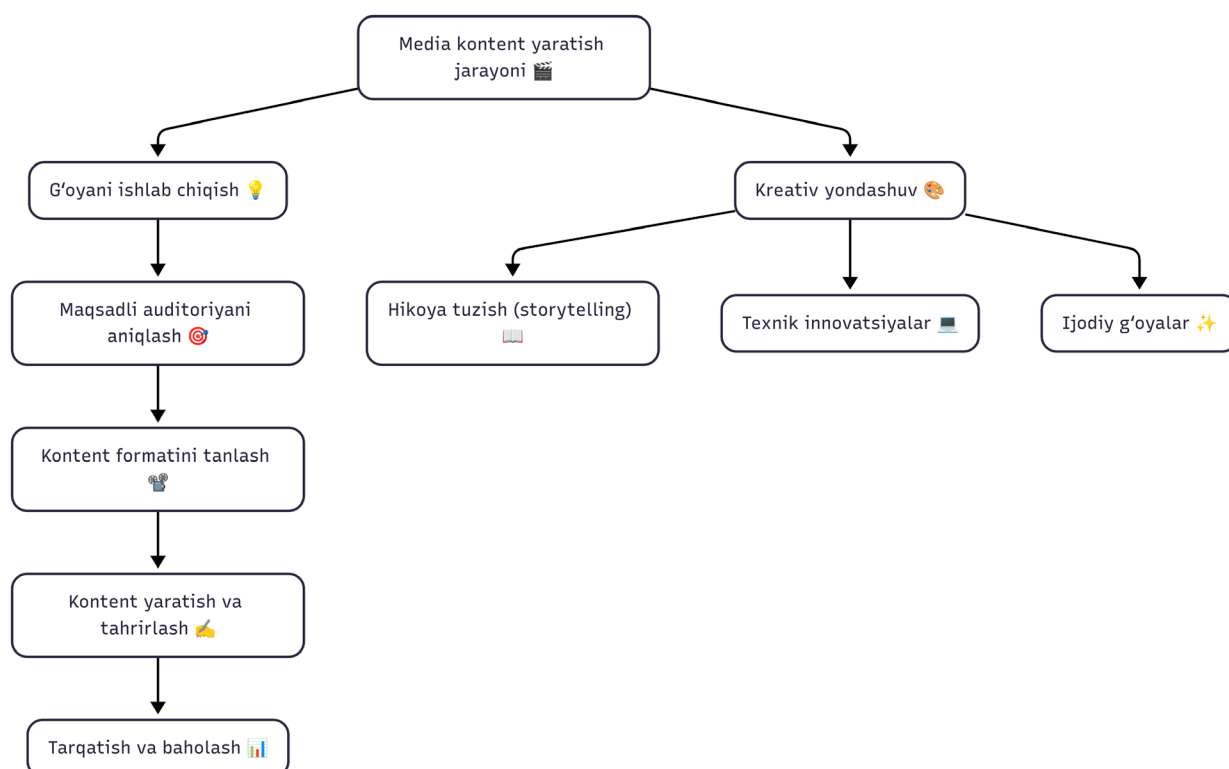
Misol: Livestream qilish yoki interaktiv savol-javoblarni o'z ichiga olgan videolar foydalanuvchilarga yanada yaqinlashish imkoniyatini yaratadi.

Hikoya tuzish (storytelling)

Samarali kontent yaratishda hikoya qilish texnikasi muhimdir. Har bir kontent o'z ichida aniq hikoya va maqsadni aks ettirishi kerak. Odamlar ko'proq hissiy jihatdan o'zlarini bog'lash imkonini beradigan kontentga qiziqadi.

Misol: Brendning mahsulotni qanday ishlab chiqarishi haqida hikoya qilinadigan video, mahsulot haqidagi texnik ma'lumotlardan ko'ra ko'proq auditoriyani jalb qilishi mumkin.





Media kontent yaratish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan ijodiy va texnik jarayon bo'lib, uning har bir bosqichi strategik rejalashtirishni talab qiladi.

G'oyani ishlab chiqishdan boshlab, auditoriyani belgilash, formatni tanlash va kontentni tahrirlashgacha bo'lgan har bir bosqichning o'z ahamiyati bor. Kreativ yondashuv esa bu jarayonning ajralmas qismidir, chunki ijodiylik orqali kontent qiziqarli, foydali va samarali bo'lib, auditoriyani o'ziga tortadi.

IV. Amaliy mashg'ulot: "Media loyiha yaratish".

1-bosqich: Kirish va tushuntirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotda sizlar ijodiy media loyiha ishlab chiqasiz. Bu jarayon orqali siz o'z kontentingizni yaratish va uni qanday formatda taqdim etishni o'rganasiz. Loyihangiz uchun g'oya yaratishdan boshlab, uni maqsadli auditoriyaga moslashtirishgacha barcha bosqichlarni bajarishingiz kerak.

Har bir guruhga bir mavzu beriladi yoki siz o'zingiz mavzu tanlashingiz mumkin. Loyihangiz quyidagi bosqichlardan iborat bo'ladi: g'oya yaratish, auditoriyani aniqlash, kontent formatini tanlash, kontentni yaratish va taqdim etish."

2-bosqich: Guruhlarga bo'linish va g'oya yaratish (10-15 daqiqa)

Guruhlarga bo'linish:

O'quvchilar kichik guruhlarga bo'linadi (masalan, 3-5 kishidan iborat). Har bir guruhga mustaqil ravishda mavzu tanlash yoki o'qituvchi tomonidan tayyorlangan mavzulardan birini tanlash vazifasi topshiriladi.

G'oya yaratish:

Har bir guruh tanlagan mavzusi uchun ijodiy g'oya ishlab chiqadi. G'oya kontentning asosiy mazmunini belgilaydi. G'oya yaratishda qiziqarli va yangi yondashuvni izlash tavsiya etiladi.

Savol: "Loyihangizning asosiy g'oyasi nima? Siz nimani o'rganishni yoki taqdim etishni xohlaysiz?"

Misol: "Maktab hayotida ijtimoiy media qanday ta'sir ko'rsatmoqda?" yoki "Kiberxavfsizlik haqidagi ta'limiy video yaratish."

3-bosqich: Auditoriya va formatni belgilash (10 daqiqa)

Auditoriyani aniqlash:

Har bir guruh o'z loyihasi kimga mo'ljallanganligini belgilashi kerak. Auditoriya yosh, kasb, qiziqishlar va ehtiyojlarga asoslanib belgilanadi. Maqsadli auditoriyani aniqlash kontentni qanday shaklda yaratishni osonlashtiradi.

Savol: "Bu kontent kimga mo'ljallangan? Yoshlar uchunmi yoki katta yoshdagilar uchunmi? Talabalar uchunmi yoki umumiy auditoriya uchunmi?"

Kontent formatini tanlash:

Guruhlar o'z loyihasi uchun qanday formatda media kontent yaratishini belgilaydi. Video, blog post, infografika yoki podkast kabi formatlardan birini tanlash kerak. Tanlangan format auditoriya qiziqishlariga mos bo'lishi kerak.

Savol: "Kontentingizni qanday formatda yaratmoqchisiz? Video, maqola, yoki infografika orqali taqdim etasizmi?"

Misol: "Auditoriya yoshlar bo'lsa, vizual va video kontent qiziqarli bo'lishi mumkin. Agar kontent katta yoshdagilar uchun bo'lsa, infografika va maqolalar yaxshi natija berishi mumkin."

4-bosqich: Kontentni yaratish va tahrirlash (15-20 daqiqa)

Kontentni ishlab chiqish:

Har bir guruh o'z g'oyasiga mos ravishda media kontentni ishlab chiqaradi.

di. Guruh ichida har bir a'zoga o'z vazifasi topshiriladi: kimdir yozadi, kimdir grafikalar yoki video bilan ishlaydi, kimdir tahrirlash jarayoniga mas'ul bo'ladi.

Tahrirlash va sifat nazorati:

Kontent tayyor bo'lgach, guruhlar uni sinchiklab tahrirlaydi va sifatli bo'lishiga ishonch hosil qiladi. Tahrirlashda o'quvchilar grammatika, uslub va kontent mazmuniga e'tibor berishadi.

Savol: "Kontent mazmuni va dizayni auditoriyaga mos keladimi?"

Savol: "Videoda yoki maqolada xatolar bormi? Tasvirlar aniqmi?"

5-bosqich: Taqdimot va baholash (15-20 daqiqa)

Har bir guruh o'z yaratgan media kontentni sinfga taqdim qiladi. Taqdimotda kontentning maqsadi, auditoriyasi va ijodiy yondashuvlari haqida tushuntirish berishadi.

Taqdimot uchun ehtimoliy nutq shakli: "Bizning loyihamizning maqsadi ... Auditoriyamiz ... Kontentni ... formatida yaratdik. Biz ijodiy yondashuv sifatida ... texnikadan foydalandik."

Guruhlararo baholash:

Taqdimotdan so'ng boshqa guruhlar yaratilgan kontentni tahlil qiladi va o'z fikr-mulohazalarini bildiradi. Har bir guruhning ishini tahlil qilish orqali o'quvchilar bir-biridan o'rganadi.

Savol: "Bu kontent qanchalik auditoriyaga mos kelgan?"

Savol: "Ijodiy va texnik jihatdan bu kontentni qanday baholaysiz?"

Xulosa va umumlashtirish (5 daqiqa).

O'qituvchi: "Bugungi darsda sizlar ijodiy yondashuv va media loyihalarni qanday yaratishni o'rgandingiz. Har bir guruh o'z g'oyasini ishlab chiqdi, auditoriyani aniqladi, kontentni ishlab chiqdi va taqdim etdi. Bu jarayon media yaratishning real hayotdagi amaliyoti bilan bevosita bog'liq."

V. Media kontent yaratish qo'llanmasi.

1. Media kontent yaratishning bosqichlari

G'oya yaratish

Kontent yaratishning birinchi bosqichi - bu g'oya yaratishdir. G'oya loyihaning mazmunini belgilab beradi va auditoriyani qiziqtirishga yordam beradi. G'oya quyidagi savollarga asoslanishi kerak:

- Kim uchun yaratmoqchiman?
- Qaysi muammo yoki mavzuni yoritmoqchiman?
- Kontentni qanday qiziqarli uslubda taqdim eta olaman?

Auditoriyani belgilash

Kontentingizni kimga mo'ljallayotganingizni bilish juda muhim. Bu sizga kontentni qanday uslubda va qaysi formatda yaratishingiz kerakligini aniqlashda yordam beradi. Maqsadli auditoriyani aniqlash uchun quyidagi omillarni hisobga oling:

Yosh toifasi: Kimga qaratilgan - bolalar, yoshlar, kattalar?

Qiziqishlar: Ushbu auditoriya qanday mavzularga qiziqadi?

Axborot ehtiyoji: Ular nimani bilishni yoki o'rganishni xohlashadi?

Formatni tanlash

Media kontentni turli formatlarda yaratish mumkin: maqola, video, infografika, podkast va boshqalar. Tanlagan format auditoriyaning ehtiyojlari va o'z maqsadingizga mos kelishi kerak.

Video: Dinamik va vizual auditoriyaga yoqimli kontent yaratish uchun samarali.

Blog post: Mavzuni chuqur yoritib berish uchun maqola formatida kontent.

Infografika: Vizual jihatdan axborotni sodda va tez yetkazish uchun.

Podkast: Auditorial kontentni qabul qiluvchi auditoriyalar uchun.

Kontent yaratish va tahrirlash

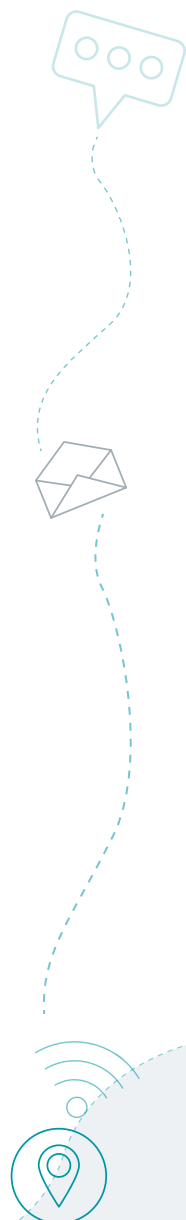
Kontentni ishlab chiqish bosqichida siz ijodiy yondashuvni qo'llab, o'z g'oyangizni aniq va samarali taqdim etishingiz kerak. Ushbu bosqich quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Yozish yoki vizual kontent yaratish: Kontentni yozish, video suratga olish, yoki grafik dizayn yaratish.

Tahrirlash: Kontentni sinchiklab tekshirib, grammatik xatolar va texnik kamchiliklarni tuzatish.

Tarqatish va baholash

Kontent yaratib bo'lingach, uni turli platformalarda tarqatish kerak: ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, veb-saytlar. Tarqatilgandan so'ng kontentning



samaradorligini baholash muhimdir. Onlayn tahlil platformalari orqali ko'rishlar soni, auditoriyaning reaksiyasi va foydalanuvchilarning fikr-mulohazalarini tahlil qiling.

2. Amaliy misollar

YouTube uchun ma'rifiy videolar: Ma'rifiy kontent yaratuvchilari ko'pincha o'z videolarini turli qiziqarli va ijodiy usullarda yaratadi. Misol uchun, matematik darslar yoki kodlash bo'yicha tutoriallar video orqali tushuntiriladi. Ular videolariga o'yin elementlari qo'shish yoki jonli grafikalar qo'llash orqali kontentni qiziqarli qiladi.

Blog postlar: Muvaffaqiyatli blog postlar original, chuqur ma'lumotni o'z ichiga oladi. Masalan, "How to Start a Successful Blog" kabi maqolalar o'quvchilarga qadamba - qadam qo'llanmalar berish bilan birga, texnik va ijodiy tavsiyalar ham beradi.

Podkastlar: Ommabop podkastlar auditoriya bilan jonli muloqotni yaratish orqali muvaffaqiyatga erishadi. Turli sohalardagi ekspertlar o'z fikr-mulohazalarini interaktiv tarzda yetkazishadi. Bu esa auditoriyaga chuqurroq o'rganishga imkon beradi.

Qo'llanmalardan foydalanish

O'quvchilar ushbu qo'llanmalardan foydalanib, o'z media loyihalarini yaratishda quyidagi amaliy mashg'ulotlarni o'tkazishlari mumkin:

G'oya ishlab chiqish: Berilgan misollardan ilhomlanib, o'z mavzularini ishlab chiqish.

Kontent formatini tanlash: Har bir loyiha uchun maqsadga muvofiq formatni tanlash.

Tajriba almashish: Sinfda yoki guruhda o'z loyihalarini taqdim qilish va bir-birining ishlarini baholash.

VI. Amaliy mashg'ulot: "Media kontent yaratish va namoyish etish"

1-bosqich: Kirish va tushuntirish (5-7 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulotda har biringiz media kontent yaratish jarayonini to'liq tajriba qilasiz. Har biringiz o'z g'oyangizni ishlab chiqasiz, kontentingizni yaratib, sinfga taqdim qilasiz. Bu sizga real hayotda qanday qilib kontent yaratish va ijodiy loyihani amalga oshirish haqida tajriba beradi."

Sizning vazifangiz - o'zingiz qiziqqan mavzuda media loyiha yaratish. Siz formatni tanlaysiz, auditoriyani aniqlaysiz va kontentingizni tayyorlayasiz. So'ngra, guruhda ishlab, duch kelgan qiyinchiliklarni birgalikda muhokama qilasiz va ularni qanday yengganingiz haqida sinfda taqdimot qilasiz."

2-bosqich: Loyihani tayyorlash (10-15 daqiqa)

G'oya ishlab chiqish: Har bir o'quvchi yoki guruh o'z media loyihasi uchun g'oya ishlab chiqadi. Bu g'oya kontentning asosiy mazmunini belgilaydi va qaysi formatda ishlanishi haqida qaror qabul qilinadi. O'quvchilar g'oyalarni muhokama qilib, qiziqarli va maqsadli g'oya tanlashadi.

Savol: "Loyihangiz uchun qanday g'oyani tanladingiz va nima uchun bu mavzuni tanladingiz?"

Formatni tanlash va yaratish: Har bir o'quvchi yoki guruh o'z kontenti uchun formatni tanlaydi (video, maqola, infografika, podkast va boshqalar). So'ngra, ular kontentni tayyorlashga kirishadi.

Savol: "Kontentni yaratishda qaysi formatni tanladingiz va nima uchun bu formatni auditoriyangiz uchun samarali deb o'ylaysiz?"

Ijodiy jarayon: O'quvchilar kontent yaratishda ijodiy yondashuvdan foydalanadilar. Bu jarayon yozish, grafikalar yaratish, video suratga olish yoki audio tahrirlash kabilarni o'z ichiga oladi. Har bir guruh o'z g'oyasini ijodiy tarzda amalga oshiradi.

3-bosqich: Taqdimot (15-20 daqiqa)

Har bir o'quvchi yoki guruh o'zi yaratgan media kontentni sinfga taqdim qiladi. Taqdimotda ular quyidagi savollarga javob beradilar:

Savol: "Siz bu loyihani qanday yaratdingiz va nima uchun bu formatni tanladingiz?"

Savol: "Ijodiy jarayon davomida qanday yondashuvlar va texnikalarni qo'lladingiz?"

O'quvchilar o'z loyihalarini qanday yaratganliklarini va auditoriya uchun qanday qiziqarli bo'lishini tushuntiradilar. Shuningdek, ular loyiha-da qanday texnikalar yoki kreativ yechimlar qo'llanganini izohlaydilar.

4-bosqich: Guruhlarda muhokama (10-15 daqiqa)

O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, media kontent yaratish jarayonida duch kelgan qiyinchiliklarini muhokama qiladilar. Har bir guruh o'z duch kelgan muammolarini hal qilish yo'llarini izlaydi.



Savol: "Kontent yaratishda qaysi bosqichda qiyinchiliklarga duch keldingiz va uni qanday yengdingiz?"

Misol: "Videoni suratga olishda texnik muammolar yuzaga kelgan bo'lsa, montaj jarayonida qanday yechim topilganini tushuntirish."

Qiyinchiliklarni yengish: Guruhlar birgalikda duch kelgan qiyinchiliklarni qanday yengganliklarini tahlil qiladilar. Muhokama davomida texnik va ijodiy yechimlar haqida fikr almashadilar.

Savol: "Siz ijodiy yoki texnik jihatdan qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz va buni qanday hal qildingiz?"

5-bosqich: Natijalarni taqdim etish va yakuniy xulosa (5 daqiqa)

Har bir guruh sinfga o'z natijalarini taqdim qiladi. O'quvchilar o'z duch kelgan muammolarini qanday yengganliklarini va natijada qanday ijodiy yechimlar qo'llanganligini tushuntiradilar.

Taqdimotchilar uchun ehtimoliy nutq: "Bizning guruhimiz texnik muammolarga duch keldi, lekin biz video tahrir qilishda yangi dasturdan foydalandik va natijada yaxshi kontent yaratishga muvaffaq bo'ldik."

O'qituvchi: "Bugungi dars davomida har biringiz ijodiy jarayon orqali kontent yaratishni o'rganib chiqdingiz. Qiyinchiliklar duch kelishi tabiiy, lekin sizlar ushbu jarayon orqali o'z ijodiy yondashuvingizni rivojlantirdingiz va birgalikda muammolarni hal qildingiz."

VII. Xulosa va mustahkamlash.

1. Darsni yakunlash:

o O'quvchilar media kontent yaratish jarayonida nimalarga e'tibor berish kerakligini tushunib, o'z ijodiy ishlarini ishlab chiqish bo'yicha bilim va ko'nikmalarini mustahkamlaydilar.

o Media kontent yaratishda ijodiy yondashuvning ahamiyatini anglaydilar.

Ko'nikma:

o Bugungi darsda nimani o'rgandingiz?

o Media kontent yaratishda qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz va ularni qanday yengdingiz?

2. Yakuniy tahlil: O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, media kontent yaratish va ijodiy yondashuvni qo'llash bo'yicha qisqacha xulosa qiladi.



10-dars

UMUMLASHTIRISH

I. Kirish.

• **Maqsad:** O'quvchilarning o'rganilgan mavzular bo'yicha bilimlarini mustahkamlash, ularning asosiy tushunchalar va ko'nikmalarini sinovdan o'tkazish.

• **Asosiy tushunchalar:** Tanqidiy fikrlash, media kontent, tarmoq xavfsizligi, shaxsiy identifikatsiya, axborotni tahlil qilish.



II. Darsning boshlanishi: Tashkiliy qism.

1. **Mavzuning kirish qismi:** O'qituvchi o'quvchilarga ushbu darsning maqsadi va mazmunini tushuntiradi.

◦ Dars davomida o'rganilgan mavzularni takrorlash, umumlashtirish va mustahkamlash haqida qisqacha izoh beradi.

2. **Interaktiv savol-javob:** O'quvchilardan qaysi mavzular ularning e'tiborini ko'proq tortganini va qanday mavzular bo'yicha yana savollari borligini so'rash. Bu orqali darsning har bir qismi muhokama qilinadi.

III. O'rganilgan mavzularni mustahkamlash.

1. O'rganilgan tushunchalar va ko'nikmalar:

◦ O'qituvchi o'quvchilar bilan birgalikda darslarda o'rganilgan asosiy tushunchalarni takrorlaydi. Har bir mavzu bo'yicha qisqacha xulosa qilinadi:

• **Tanqidiy fikrlash:** Axborotni tahlil qilish va xulosalar chiqarish usullari.

• **Tarmoq xavfsizligi:** Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va internet xavfsizligi qoidalari.

• **Media kontent yaratish:** Kontent yaratish jarayoni va ijodiy yondashuv.

• **Muloqot etikasi:** Media va muloqotdagi etika qoidalari.

• **Shaxsiy identifikatsiya:** Real va virtual hayotda o'zini to'g'ri namoyon qilish.



2. Guruhli faoliyat: O'quvchilar kichik guruhlarga bo'linib, har bir guruh bir mavzuni umumlashtiradi va sinfga taqdim etadi. Bu orqali mavzularni takrorlash va mustahkamlash kuchaytiriladi.

IV. Test sinovlari va amaliy topshiriqlar.

1. Testlar: O'qituvchi har bir o'rganilgan mavzu bo'yicha qisqa test savollarini taqdim etadi. Har bir savol mavzuni qamrab oladi va o'quvchilarning tushunchalarini sinovdan o'tkazadi.

o Testlar mavzular bo'yicha bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan.

Amaliy topshiriqlar:

1-bosqich: Kirish va vaziyatni tushuntirish (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Siz yangiliklar platformasida ishlovchi jurnalist siz va sizning vazifangiz – yangilik tarqatish va o'quvchilarga ishonchli axborot yetkazish. Ammo bugun sizning platformangizda yangiliklar orasida noto'g'ri ma'lumotlar tarqalgan va foydalanuvchilar shaxsiy ma'lumotlarining xavf ostida ekanligi ma'lum bo'ldi.

Siz axborotni tanqidiy tahlil qilib, platformada tarmoq xavfsizligini kuchaytirishingiz, shuningdek, foydalanuvchilarga o'zlarini qanday himoya qilish haqida maslahatlar berishingiz kerak."

2-bosqich: Tanqidiy fikrlash (10 daqiqa)

Axborot tahlili va noto'g'ri ma'lumotlarni aniqlash:

Topshiriq: O'quvchilarga bir nechta yangiliklar havolasi beriladi, ulardan biri noto'g'ri ma'lumotga ega. O'quvchilar yangiliklarni tanqidiy tahlil qilishadi va dalillarni tekshirish orqali qaysi biri noto'g'ri ekanligini aniqlashlari kerak.

Savol: "Qaysi yangiliklar manbasi ishonchli va dalillarga asoslangan? Maqoladagi faktlarni boshqa ishonchli manbalar bilan solishtiring."

Misol: "O'quvchilar COVID-19 bilan bog'liq turli yangiliklarni solishtiradi va noto'g'ri ma'lumotni topib, nima uchun bu axborot noto'g'ri ekanini izohlaydi."

3-bosqich: Tarmoq xavfsizligi (10 daqiqa)

Tarmoq xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish:

Topshiriq: Platformada tarmoq xavfsizligi bo'yicha ba'zi kamchiliklar aniqlangan. O'quvchilar shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini kuchaytirish



bo'yicha strategiya ishlab chiqishadi va foydalanuvchilar uchun xavfsizlik qoidalarini tushuntiruvchi qisqa kontent yaratishadi.

Savol: "Shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilish uchun qanday choralarni ko'rishingiz kerak? Internetda xavfsiz ishlash uchun qanday qoidalar zarur?"

Misol: "O'quvchilar kuchli parol yaratish va fishing hujumlaridan himoyalangan uchun maslahatlar tayyorlashadi."

4-bosqich: Media kontent yaratish (15-20 daqiqa)

Ijodiy kontent yaratish:

Topshiriq: O'quvchilar axborotni tahlil qilish va xavfsizlik qoidalariga oid qiziqarli va informatsion kontent yaratadi. Ular video, infografika yoki maqola formatida ushbu kontentni yaratishadi va maqsadli auditoriyaga moslashtirishadi.

Savol: "Siz foydalanuvchilarga tarmoq xavfsizligi va noto'g'ri ma'lumotlardan himoyalangan qanday qilib qiziqarli va ijodiy tarzda tushuntirasiz?"

Misol: "O'quvchilar xavfsizlik bo'yicha qisqa video tayyorlaydi yoki infografika yaratib, foydalanuvchilarga qanday xavflardan qochish kerakligini ko'rsatadi."

5-bosqich: Muloqot etikasi (10 daqiqa)

Muloqot qoidalariga rioya qilish:

Topshiriq: O'quvchilar platformada foydalanuvchilar bilan muloqot qilishda qanday etika qoidalariga rioya qilish kerakligini tushuntiradilar. Ular konstruktiv muloqotni qo'llab-quvvatlovchi qoidalar ishlab chiqishadi.

Savol: "Foydalanuvchilar bilan muloqotda qanday qilib hurmat va mas'uliyatli bo'lish kerak? Shaxsiy hujumlardan va noto'g'ri axborot tarqatishdan qanday qochish mumkin?"

Misol: "O'quvchilar foydalanuvchilarga qanday qilib boshqalar fikriga hurmat bilan yondashish va noto'g'ri axborotni tarqatmaslik kerakligini tushuntirishadi."

6-bosqich: Shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligi (10 daqiqa)

Virtual va real hayotda shaxsiy identifikatsiyani boshqarish:

Topshiriq: O'quvchilar virtual dunyoda o'z shaxsiyatlarini qanday boshqarish kerakligi haqida muhokama olib borishadi va real hayotda

ham, virtual hayotda ham o'zlarini to'g'ri namoyon qilish bo'yicha qoidalar ishlab chiqishadi.

Savol: "Virtual hayotda o'zingizni qanday ko'rsatish kerak? Shaxsiy ma'lumotlaringizni qanday himoya qilasiz va o'zingizni real hayotda qanday namoyon qilasiz?"

Misol: "O'quvchilar virtual platformalarda soxta identifikatsiyadan saqlanish va o'z shaxsiyatlarini to'g'ri boshqarish haqida tavsiyalar beradi."

7-bosqich: Taqdimot va muhokama (15 daqiqa)

Har bir guruh yoki o'quvchi o'z yaratilgan kontenti va qoidalarining natijalarini sinfga taqdim qiladi. Ular qiyinchiliklar va muvaffaqiyatlarini tushuntiradi.

Taqdimot uchun ehtimoliy savollar: "Siz qanday yondashuvlardan foydalanib, o'z axborot tahlilingizni o'tkazdingiz? Tarmoq xavfsizligini ta'minlashda qanday qoidalarni ishlab chiqdingiz?"

Muhokama: O'quvchilar o'z natijalarini muhokama qilishadi va birlarining kontentlarini baholash orqali yangi fikrlar va g'oyalar oladilar.

Xulosa va natijalar (5 daqiqa)

O'qituvchi: "Bugungi mashg'ulot davomida siz tanqidiy fikrlash, tarmoq xavfsizligi, media kontent yaratish va shaxsiy identifikatsiyani boshqarish ko'nikmalarini birgalikda qo'lladingiz. Har bir bosqichda o'z bilimingizni amaliyotda sinab ko'rishingiz orqali muhim ko'nikmalarni rivojlantirdingiz."

V. Media mavzusida umumiy savol-javob.

Bu mashg'ulot o'quvchilarning media sohasidagi bilimlarini sinash va rivojlantirish maqsadida o'tkaziladi. Savol-javob usuli interaktiv tarzda o'quvchilarni darsga jalb qilish orqali ularning tanqidiy fikrlash, tarmoq xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va media kontent yaratish jarayonlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Ushbu mashg'ulotni qiziqarli va samarali qilish uchun o'yin elementlari kiritiladi.

O'qituvchi: "Bugungi darsda biz o'rganilgan media mavzularini qiziqarli savol-javob orqali ko'rib chiqamiz. Sizlar media kontent yaratish, tanqidiy fikrlash, tarmoq xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish haqida savollarga javob berasiz. Javoblar uchun ballar olasiz va o'yin oxirida kim eng ko'p ball to'plagan bo'lsa, o'sha g'olib bo'ladi!"



Savol-javob qoidalarini tushuntirish:

O'quvchilar guruhlarga bo'linadi yoki individual tarzda savollarga javob berishadi.

Har bir to'g'ri javob uchun o'quvchilar ball oladi. **10 ball to'g'ri javob uchun, tushuntirishlar uchun qo'shimcha 5 ball beriladi.**

O'yin raqobatli va interaktiv bo'lishi uchun javoblar vaqt bilan cheklanadi – har bir o'quvchi yoki guruh 30-40 soniya ichida javob berishi kerak.

Tanqidiy fikrlash bo'yicha savollar (5-7 daqiqa)

Ehtimoliy savol: "Tanqidiy fikrlash nima va u nima uchun muhim?"

Ehtimoliy javob: "Tanqidiy fikrlash axborotni tahlil qilish va dalillar asosida to'g'ri xulosalar chiqarish qobiliyatidir. U insonning noto'g'ri ma'lumotlardan saqlanishiga yordam beradi."

O'qituvchi javobni baholaydi: Agar javob to'g'ri va to'liq bo'lsa, 10 ball beriladi. Agar javob to'liq bo'lmasa, qo'shimcha savol beriladi va tushuntirish uchun 5 ball beriladi.

Ehtimoliy savol: "Yangiliklarning haqiqatga mosligini qanday aniqlash mumkin?"

Ehtimoliy javob: "Yangilikni boshqa ishonchli manbalar bilan solishtirish va dalillarning mantiqiylikini tahlil qilish orqali aniqlash mumkin."

O'qituvchi javobni baholaydi: To'liq va tushunarli javob uchun o'quvchiga 10 ball beriladi.

Tarmoq xavfsizligi bo'yicha savollar (5-7 daqiqa)

Ehtimoliy savol: "Internetda tarmoq xavfsizligi nima uchun muhim?"

Ehtimoliy javob: "Internetda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxurujlardan saqlanish uchun tarmoq xavfsizligi muhim."

O'qituvchi javobni baholaydi: 10 ball beriladi, agar qo'shimcha tushuntirish talab etilsa, savol berilishi mumkin: "Shaxsiy ma'lumotlarni qanday himoya qilish mumkin?" (Qo'shimcha 5 ball).

Ehtimoliy savol: "Tarmoqda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning qanday usullari mavjud?"

Ehtimoliy javob: "Kuchli parollar yaratish, ikki faktorli autentifikatsiya va phishing hujumlardan himoyalalanish – asosiy usullar."

O'qituvchi javobni baholaydi: Agar o'quvchi bu usullarni batafsil tushuntirsa, to'liq 10 ball oladi.

Media kontent yaratish bo'yicha savollar (5-7 daqiqa)

Ehtimoliy savol: "Media kontent yaratish jarayoni qanday bosqichlardan iborat?"

Ehtimoliy javob: "G'oya yaratish, maqsadli auditoriyani belgilash, formatni tanlash, kontentni ishlab chiqish va tahrirlash, so'ngra uni tarqatish."

O'qituvchi javobni baholaydi: To'g'ri javob uchun 10 ball beriladi. Agar o'quvchi bosqichlarni misollar bilan tushuntirsa, qo'shimcha 5 ball beriladi.

Ehtimoliy savol: "Ijodiy media kontent yaratishning asosiy usullari nimalardan iborat?"

Ehtimoliy javob: "O'zgacha g'oyalar yaratish, turli formatlarni qo'llash, hikoya qilish texnikasidan foydalanish."

O'qituvchi javobni baholaydi: Agar o'quvchi ijodiy usullarni misollar bilan izohlasa, 10 ball qo'shiladi.

Muloqot etikasi bo'yicha savollar (5-7 daqiqa)

Ehtimoliy savol: "Media va muloqotda etika nima uchun muhim?"

Ehtimoliy javob: "Etika qoidalari odamlar o'rtasida hurmatli va mas'uliyatli muloqotni ta'minlaydi. Bu noto'g'ri axborot tarqatmaslik va boshqa odamlarning fikrlarini hurmat qilish uchun muhim."

O'qituvchi javobni baholaydi: To'g'ri javob uchun 10 ball beriladi, agar qo'shimcha misol berilsa, qo'shimcha 5 ball oladi.

Ehtimoliy savol: "Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot etikasiga rioya qilish qanday amalga oshiriladi?"

Ehtimoliy javob: "Trollikdan qochish, fikr bildirishda boshqalarga hurmat ko'rsatish, tinch va konstruktiv muloqot qilish."

O'qituvchi javobni baholaydi: Misollar keltirilsa, qo'shimcha ball beriladi.

Shaxsiy identifikatsiya bo'yicha savollar (5 daqiqa)

Ehtimoliy savol: "Virtual va real hayotda o'z shaxsiyatini qanday to'g'ri namoyon qilish mumkin?"

Ehtimoliy javob: "Virtual hayotda o'z shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilib, faqat ishonchli manbalar bilan muloqot qilish va noto'g'ri identifikatsiyadan saqlanish kerak. Real hayotda esa halollik va ochiqlik bilan o'zini ko'rsatish kerak."

O'qituvchi javobni baholaydi: Misollar bilan tushuntirilsa, 10 ball beriladi.

Ehtimoliy savol: "Shaxsiy identifikatsiyani noto'g'ri ko'rsatish qanday xavf tug'dirishi mumkin?"

Ehtimoliy javob: "Shaxsiy identifikatsiyani noto'g'ri ko'rsatish shaxsning obro'siga putur yetkazishi va noto'g'ri axborot tarqalishiga sabab bo'lishi mumkin."

O'qituvchi javobni baholaydi: To'g'ri javob berilganida 10 ball, qo'shimcha izoh uchun 5 ball beriladi.

Taqdimot va xulosa (5 daqiqa)

Javoblarni baholash va g'olibni aniqlash:

O'qituvchi barcha o'quvchilar to'plagan ballarini hisoblab chiqadi. Eng ko'p ball to'plagan o'quvchi yoki guruh g'olib deb e'lon qilinadi.

O'qituvchi: "Siz bugun media mavzusidagi barcha muhim jihatlarni amaliyotda qo'llashda muvaffaqiyatli ishtirok etdingiz."

Savol-javob orqali sizning media mavzusidagi bilimingiz va tanqidiy fikrlash qobiliyatingiz sinovdan o'tdi. O'rganilgan barcha ko'nikmalarni kundalik hayotda qanday qo'llash kerakligini bilib oldingiz."

Muhokama: Savol-javoblardan so'ng o'quvchilar bilan media mavzusi-da umumiy muhokama o'tkaziladi. Har bir o'quvchi o'zining o'rganilgan mavzular bo'yicha xulosalarini bildiradi.

VI. Terminologiya va tushunchalar lug'ati.

1. Terminologiya takrorlash: O'qituvchi dars davomida o'rganilgan asosiy terminologiya va tushunchalarni takrorlab beradi. Bu lug'at o'quvchilarga mavzularni yaxshiroq tushunishi va ulardan foydalanishini osonlashtiradi.

o Masalan: Tanqidiy fikrlash, shaxsiy identifikatsiya, tarmoq xavfsizligi, kontent yaratish va boshqalar.

2. O'quvchilar bilan ishlash: Har bir o'quvchi o'zi uchun yangi va qiziqarli bo'lgan tushunchalarni aytib beradi va ular haqida fikr bildiradi.

VII. Xulosa va mustahkamlash.

1. Darsni yakunlash:

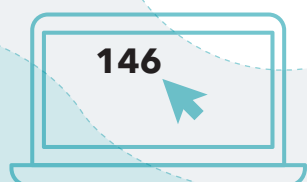
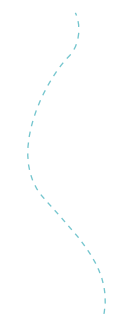
o O'quvchilar dars davomida o'rganilgan barcha mavzularni takrorlab, ularni mustahkamlaydilar. Har bir o'rganilgan mavzuni tushunish va qo'llash

bo'yicha bilimlarini sinovdan o'tkazadilar.

2. Ko'nikma:

- o Bugungi darsda nimani takrorladingiz?
- o Siz uchun eng muhim bo'lgan tushunchalar qaysi?

3. Yakuniy tahlil: O'qituvchi o'quvchilarning javoblariga asoslanib, o'rganilgan mavzular va tushunchalar bo'yicha umumiy xulosa qiladi.





TERMINOLOGIYA VA TUSHUNCHALAR LUG'ATI

A

Axborot almashish – odamlar o'rtasida axborot yoki ma'lumotlarni tarqatish jarayoni. Bu jarayon turli yo'llar orqali amalga oshirilishi mumkin: muloqot, yozma matnlar, vizual vositalar va boshqalar.

Axborot tahlili – axborotni tushunish, uning to'g'riligini baholash va unga asoslangan xulosalar chiqarish uchun foydalaniladigan jarayon.

Axborotni ajratish mezonlari – axborotni tahlil qilishda ishonchlilik, haqiqatga moslik, yangilik va dalillarning mavjudligini baholash mezonlari.

Antivirus – kompyuter tizimlarini zararli dasturlar (malware) va viruslardan himoya qilish uchun mo'ljallangan dasturiy ta'minot.

E

Emojilar – matnli muloqotda yoki ijtimoiy tarmoqlarda hissiyot va g'oyalarni ifodalash uchun ishlatiladigan kichik grafik belgilari.

Etika – muloqot yoki ishda axloqiy va axborotiy me'yorlarga rioya qilish. Bu boshqa insonlarga hurmat va mas'uliyat bilan yondashishni o'z ichiga oladi.

F

Fishing – shaxsiy ma'lumotlarni, masalan, parollar yoki kredit karta raqamlarini o'g'irlash uchun yuboriladigan aldovchi xabarlar yoki soxta veb-saytlardan foydalanish usuli.

H

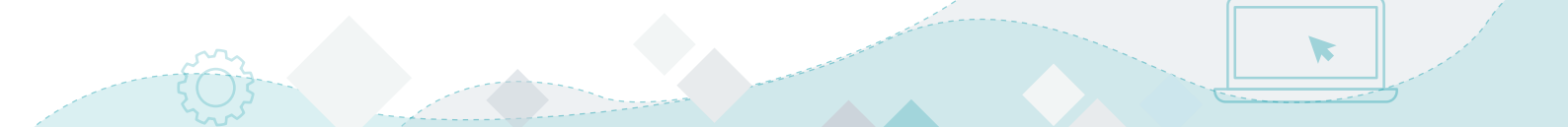
Haqiqiy axborot – tekshirilgan, ishonchli manbalardan olingan va haqiqatga mos keluvchi axborot turi.

I

Ijodiy jarayon – media kontent yaratish jarayonida yangi va original g'oyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish.

Internet madaniyati – internetda axborot almashish va muloqot qilish qoidalari va odob-axloq me'yorlari.

Ijobiy ta'sir (o'yinlar) – o'yinlarning foydali tomonlari, masalan, reflekslarni rivojlantirish, mantiqiy fikrlash va ijodiy qobiliyatlarni oshirish.



Ijodiy yondashuv – kontent yaratishda kutilmagan, yangi va qiziqarli usullarni qo'llash.

K

Kiberxavfsizlik – kompyuter tarmoqlari va foydalanuvchi ma'lumotlarini kiberhujumlardan himoya qilish usullari va choralari.

Kreativ yondashuv – o'ziga xos va yangi usullar bilan kontent yaratishga yondashish.

M

Media content – ommaviy axborot vositalari orqali tarqatiladigan har qanday axborot turi, jumladan maqola, video, podkast, infografika va boshqalar.

Media o'yinlar – kompyuter yoki mobil qurilmalar orqali ijro etiladigan interaktiv o'yinlar. Ular ko'ngilochar, ta'limiy yoki strategik bo'lishi mumkin.

Muloqot – odamlar o'rtasidagi axborot va fikr almashish jarayoni. Bu jarayon og'zaki, yozma yoki vizual ko'rinishda bo'lishi mumkin.

Muloqot etikasi – muloqotda insonlar o'rtasida hurmat, mas'uliyat va adolat qoidalariga rioya qilish.

N

Noto'g'ri axborot – haqiqatga zid bo'lgan, chalg'ituvchi yoki noto'g'ri tushuncha beradigan axborot.

Noverbal muloqot – og'zaki so'zlar yoki yozuvlardan foydalanmasdan, imo-ishora, yuz ifodalari yoki tana harakati orqali axborot almashish.

P

Parol himoyasi – shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun kuchli parollar yaratish va foydalanish usuli.

S

Shaxsiy identifikatsiya – insonning o'zini boshqalar oldida qanday ko'rsatishi yoki qanday qabul qilinishi.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish – shaxsiy ma'lumotlarni ruxsatsiz foydalanishdan himoya qilish uchun zarur bo'lgan choralar. Bu parollar, bank ma'lumotlari va biometrik ma'lumotlarni himoya qilishni o'z ichiga oladi.

Soxta identifikatsiya – virtual dunyoda o'zini noto'g'ri shaxs sifatida ko'rsatish yoki boshqa bironing identifikatsiyasidan foydalanish.



T

Tanqidiy fikrlash – axborotlarni tahlil qilish, baholash va dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish jarayoni.

Tanqidiy yondashuv – ma'lumotlarni tahlil qilish va baholashda tanqidiy fikrlash texnikalarini qo'llash.

Tarmoq xavfsizligi – kompyuter tarmoqlarini kiberhujumlardan va ma'lumot o'g'irlanishidan himoya qilish usullari.

Tarmoq xavfsizligi qoidalari – internetda shaxsiy ma'lumotlar va axborotlarni himoya qilish uchun ko'riladigan xavfsizlik choralarining to'plami.

V

Verbal muloqot – og'zaki yoki yozma so'zlar orqali amalga oshiriladigan muloqot turi.

Virtual hayot – internet yoki raqamli platformalarda o'z shaxsini ifodalash va muloqot qilish.

X

Xakerlik hujumi – kompyuter tizimlariga ruxsatsiz kirib, ma'lumotlarni o'g'irlash yoki zarar yetkazishga urinish.

Xavfsizlik qoidalari – internetda yoki raqamli platformalarda axborot va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish qoidalari.

Y

Yovuz dastur (malware) – kompyuter tizimiga zarar yetkazish yoki foydalanuvchi ma'lumotlarini o'g'irlash uchun yaratilgan zararli dasturiy ta'minot.



**Mavzularda foydalanilgan misol, ko'chirma, statistik ma'lumotlar,
ilmiy-nazariy fikrlar va ma'lumotlar aniqligi hamda stilistikasiga mualliflar
javobgardir.**

© Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi

Dizayner va sahifalovchi:

Saloxitdinov Ixvoldin Sirojiddinovich

O'zbekiston Respublikasi Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi
huzuridagi "Filologiya fanlari" yo'nalishi bo'yicha ilmiy-metodik kengashning 2-son
yig'ilish qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.